

**NATIONAL ACADEMY OF SCIENCES
OF THE REPUBLIC OF ARMENIA
INSTITUTE OF LANGUAGE AFTER H. ACHARYAN**

**DIRECTORY
OF INSTITUTE OF LANGUAGE AFTER H. ACHARYAN**

2025

**НАЦИОНАЛЬНАЯ АКАДЕМИЯ НАУК
РЕСПУБЛИКИ АРМЕНИЯ
ИНСТИТУТ ЯЗЫКА ИМЕНИ Р. АЧАРЯНА**

**ВЕДОМОСТИ
ИНСТИТУТА ЯЗЫКА ИМЕНИ Р. АЧАРЯНА**

2025

**Yerevan 2026
Ереван 2026**

ՀՀ ԳԱԱ Հ.ԱՃԱՌՅԱՆԻ ԱՆՎԱՆ ԼԵԶՎԻ ԻՆՍՏԻՏՈՒՏ

ՀՀ ԳԱԱ Հ.ԱՃԱՌՅԱՆԻ ԱՆՎԱՆ ԼԵԶՎԻ
ԻՆՍՏԻՏՈՒՏԻ

ՏԵՂԵԿԱԳԻՐՔ
2025

ՀՀ ԳԱԱ ԼԻ ՀՐԱՏԱՐԱԿՉՈՒԹՅՈՒՆ
ԵՐԵՎԱՆ - 2026

ՀՏԴ 030:81

ԳՄԴ 92+81

Հ 247

Տպագրվում է ՀՀ ԳԱԱ Հ.Աճառյանի անվան
լեզվի ինստիտուտի գիտական խորհրդի որոշմամբ:

Կազմողներ՝ Վ. Կատվայան, Ն. Հովհաննիսյան, Գ. Մխիթարյան

Պատասխանատու խմբագիր՝ Ն. Հովհաննիսյան

ՀՀ ԳԱԱ Հ. Աճառյանի անվան լեզվի ինստիտուտի տեղեկա-
Հ 247 գիրք 2025.– Եր.: ՀՀ ԳԱԱ ԼԻ հրատարակչություն, 2026.–
217 էջ:

Տեղեկագիրքը ընդհանուր գծերով ներկայացնում է 2025 թ. ՀՀ ԳԱԱ
Հրայր Աճառյանի անվան լեզվի ինստիտուտի գիտական աշխատանք-
ները, աշխատակիցների հրապարակումների հիմնական բովանդակու-
թյունը և ձեռք բերված արդյունքները՝ ըստ հաստատության հիմնարար
գիտական հետազոտությունների ուղղությունների:

Գիրքը տեղեկատվական բնույթ ունի, նախատեսված է մասնագետնե-
րի, լեզվաբանությամբ հետաքրքրվողների, գիտական լայն հանրության
համար:

ՀՏԴ 030:81

ԳՄԴ 92+81

ISBN 978-9939-970-22-6

© ՀՀ ԳԱԱ, լեզվի ինստիտուտ, 2026

Երկու խոսք

Հրաչյա Աճառյանի անվան լեզվի ինստիտուտը ՀՀ ԳԱԱ կազմում հայերենագիտության ոլորտի գիտահետազոտական հաստատություն է, որը նաև կազմակերպում է հետբուհական կրթություն: Հայոց լեզվի ուսումնասիրությունը ընթանում է գիտական չորս ուղղություններով՝ ա) արդի արևելահայերենի և արևմտահայերենի ուսումնասիրման և կանոնարկման խնդիրներ, բ) հայոց լեզվի պատմական զարգացման հարցեր, գ) հայ բարբառների ուսումնասիրություն, դ) ընդհանուր ու համեմատական և կիրառական լեզվաբանության հարցեր: Ըստ այդմ՝ ինստիտուտի գործունեության հիմնական նպատակներն են հայոց լեզվի շարունակական և համակողմանի ուսումնասիրությունը, ընդհանուր, համեմատական և կիրառական լեզվաբանական հետազոտություններ ծավալելը, լեզվաքաղաքական ու լեզվամշակութային, գրական լեզվի կանոնարկման խնդիրներ արծարծելը և դրանց լուծմանը նպաստելը, ինչպես նաև գիտական կադրեր պատրաստելը:

Լեզվի ինստիտուտը տասնամյակներ շարունակ գիտական արժեքավոր բազում հետազոտություններով համալրել է հայերենագիտությունը, կիրառել լեզվաբանական հետազոտության նորագույն մեթոդներ, էական դերակատարում ունեցել հայերենագիտության և ընդհանրապես լեզվաբանության գիտակարգերի ուսումնասիրության մեջ, եղել հայերենագետներին և հայերենագիտական կենտրոնները համախմբող, լեզվի ուսումնասիրության խնդիրները համակարգող հաստատություն: Ինստիտուտը ձգտում է նպաստել հասարակության լեզվամշակութի մակարդակը բարձրացնելուն, լեզվի վերաբերյալ ճիշտ պատկերացումներ ձևավորելուն, մայրենին պահպանելուն և տարածելուն, լեզվաքաղաքական խնդիրներ լուծելուն:

Հայոց լեզվի ուսումնասիրությունը Հայաստանի Հանրապետությունում գիտության գերակա ուղղություն է, իսկ ՀՀ ԳԱԱ Հ. Ա-

ճառյանի անվան լեզվի ինստիտուտը երկրում հայերենի հետազոտությանը զբաղվող հիմնական հաստատությունն է: Այսօր էլ ինստիտուտի գիտական արդյունքները կարևոր ներդրում են հայերենագիտության մեջ, դրանք նաև կարևոր նյութ և աղբյուր են օտար հայագետների, հնդեվրոպաբանների համար:

Լեզվի ինստիտուտը գիտական հանրությանը, կրթական ոլորտի աշխատողներին և սովորողներին, առհասարակ հաստատության գիտահետազոտական արդյունքներով հետաքրքրվողներին իր հրապարակած գիտական աշխատանքների վերաբերյալ ամբողջական տեղեկություններ տրամադրելու նպատակով շարունակում է «Տեղեկագրքի» ամենամյա հրապարակումը: Շարքի վեցերորդ հատորը ընդհանուր տեղեկություններ է պարունակում 2025 թվականին ինստիտուտի ձեռք բերած կարևորագույն, բազային և թեմատիկ ֆինանսավորմամբ ստացված, ինչպես նաև կիրառական աշխատանքների արդյունքների վերաբերյալ: Տրվում է 2025 թ. հրապարակումների ցանկը: Ըստ գիտահետազոտական աշխատանքների վերոհիշյալ չորս ուղղությունների՝ ներկայացվում են տարվա ընթացքում հրապարակված գրքերի և հոդվածների համառոտ ամփոփագրերը՝ նախ հայերեն, ապա անգլերեն և ռուսերեն: Հոդվածների օտարալեզու համառոտ ամփոփագրերը նույնությամբ արտատպվում են համապատասխան գիտական հանդեսներից:

«Տեղեկագրքի» հատորների բովանդակային և մատենագիտական տեղեկությունները կարևոր աղբյուր կծառայեն ինստիտուտի աշխատանքներին անդրադարձողների համար:

Կազմողներ

ՄԱՍ I

ՀՀ ԳԱԱ Հ. ԱՃԱՌՅԱՆԻ ԱՆՎԱՆ ԼԵԶՎԻ ԻՆՍՏԻՏՈՒՏԻ 2025 Թ. ԳԻՏԱԿԱՆ ԳՈՐԾՈՒՆԵՈՒԹՅԱՆ ՀԻՄՆԱԿԱՆ ԱՐԴՅՈՒՆՔՆԵՐԸ

Ա. ԿԱՐԵՎՈՐԱԳՈՒՅՆ ԱՐԴՅՈՒՆՔՆԵՐ

«Հայ բարբառների ուսումնասիրություն» թեմայի շրջանակում (ղեկ.՝ Բ.Գ.Գ. Վ. Կատվայան) կարևորվել է հատկապես «Հայոց լեզվի բարբառագիտական ատլաս»-ի կազմման աշխատանքների սկսումը և Գեղարքունիքի մարզին նվիրված Ա. պրակի պատրաստումն ու հրատարակումը (հեղինակ՝ Վ. Կատվայան): Հայ իրականության մեջ առաջին անգամ լույս է տեսել տարածաշրջանային բարբառագիտական ատլաս՝ շուրջ 7 տասնյակ զուգաբանությունների ներառումով, 2 ընդհանուր բնույթի և 65 զուգաբանական քարտեզներով, մոտ ինը տասնյակ բնակավայրերի ընդգրկումով: Յուրաքանչյուր քարտեզ ունի մեկնաբանություններ, որոնք վերաբերում են զուգաբանությունների արտահայտությանը ինչպես ընդհանուր բարբառային հայերենում, այնպես էլ մարզի խոսվածքներում: Աշխատանքը երկլեզվյան է՝ հայերեն և անգլերեն, որը թույլ կտա նաև այլալեզու հետազոտողներին՝ ծանոթանալու ներկայացված նյութին և օգտվելու դրանից:

«Հայոց լեզվի պատմական զարգացման հարցեր» թեմայի շրջանակում (ղեկ.՝ Բ.Գ.Թ. Գ. Մխիթարյան) ավարտվել է ««Հանդես բանաստեղծաց» խորագրով ձեռագիր բառարաններ (ԺԳ-ԺԸ դարեր)» աշխատանքը: Քննվել են Մաշտոցի անվան Մատենադարանում պահվող «Հանդես բանաստեղծաց» խորագրով միջնադարյան ձեռագիր բառարանների 63 գրչագիր տարբերակներ: Այդ բառարանները իրենց ստեղծման ժամանակի լեզվական վիճակը, մասնավորապես բառապաշարային իրողությունները հարազատորեն ներկայացնող արժեքավոր հավաքածուներ են, որոնց պարունակած

նյութը առաջին անգամ գիտական շրջանառության մեջ է դրվել և բազմակողմանի (և՛ բանասիրական, և՛ լեզվաբանական հայեցակետերով) քննության ենթարկվել: Հայ մատենագրության բնագրային օրինակների համեմատությամբ մանրամասնորեն դիտարկվել են գրչագրերում առկա բառիմաստների փոփոխությունները, նորակազմությունները, առանձնացվում և քննվել են բարբառային իրողությունները, փոխառյալ բառերը, օտարաբառ կազմությունները:

«Ընդհանուր ու համեմատական և կիրառական լեզվաբանության հարցեր» թեմայի շրջանակում (ղեկ.՝ բ.գ.դ. Վ. Համբարձումյան) ավարտվել է «Անարկներ գրական հայերենի պատմության» մենագրությունը: Այն ընդգրկում է գրական հայերենի պատմության առանցքային հարցեր, որոնց լուծումն ունի կարևոր նշանակության ընդհանրապես մեր լեզվի և այն կրող հանրության պատմամշակութային ինքնատիպ առաջընթացի վերաբերյալ նոր և ավելի առարկայական պատկերացում ունենալու տեսանկյունից: Աշխատանքը բնագրագիտական-լեզվաբանական քննությունն է, որն առնչվում է գրավոր ժամանակաշրջանի հին, միջին և նոր շրջանների լեզվական ընտրված, մինչև օրս չուսումնասիրված նյութերին:

Բ. ԲԱԶԱՅԻՆ ՏԻՆԱՆՍԱՎՈՐՄԱՍԲ ՍՏԱՑՎԱԾ ՀԻՄՆԱԿԱՆ ԱՐԴՅՈՒՆՔՆԵՐ

«Հայ բարբառների ուսումնասիրություն» թեմայի շրջանակում (ղեկ.՝ բ.գ.դ. Վ. Կատվայան) ավարտվել է «Արցախ-Սյունիքի բարբառային բառապաշարը» թեմայի հետազոտությունը: Դիտարկվել և մեկնաբանվել են բառերի իրադրական տարբերակներ, պարսկական փոխառյալ բառակապակցություններ Ճահուկ-Վայքի միջբարբառում: Կատարվել են բարբառային բառերի ստուգաբանություններ: Քննության են ենթարկվել Կոզենի բարբառի բառապաշարի մի շարք առանձնահատկություններ, հինհայերենյան բառաշերտի որոշ բառանուններ: Դիտարկվել են Շիրակի խոսվածքի

բուսանուններն ըստ Ա. Մխիթարյանցի բառարանի: Ներկայացվել են Լոռու խոսվածքի բառապաշարի որոշ առանձնահատկություններ: Անդրադարձներ են կատարվել էպոսի պատումների լեզվին, դիտարկվել է բարբառային մի շարք իրողությունների արտահայտությունը դրանցում: Կատարվել է արևմտահայ խմբակցության բարբառային միավորներից մեկի՝ Ֆուռնոս Ուլնիայի խոսվածքի հնչյունաքերականական համակարգերի քննություն: Կազմվել է Ռշտունիքի բարբառային հայերենի ընդհանուր բնութագիրը: Դիտարկվել են Խոյի բարբառի գործածության յուրահատկությունները, ինչպես նաև Արարատյան և Խոյ-Մարաղայի բարբառախմբերի բարբառամիջյան առնչությունները Նախիջևանի տարածքում: Քննվել է Արարատյան բարբառի և Լոռու խոսվածքի փոխհարաբերությունների հարցը: Համեմատվել են Արարատյան և Խոյ-Մարաղայի բարբառախմբերի անկատար ժամանակաձևերը, ձևավորվել է համեմատական բնութագիրը: Աշխատանքներ են ծավալվել Մշո և Սասունի բարբառների հնչյունական համակարգերի զուգադրահամեմատական քննության ուղղությամբ:

Քննվել են Ղարաբաղի բարբառի ուսումնասիրության ուղղությամբ 20-րդ դարում կատարված աշխատանքները, դիտարկվել են Ա. Ղարիբյանի, Ա. Գրիգորյանի, Գ. Ջահուկյանի, Ս. Աբրահամյանի, Կ. Դավթյանի, Ա. Պողոսյանի, Ա. Մարգարյանի կողմից բարբառի և նրա ենթաբարբառների հնչյունաբառաքերականական օրինաչափությունների հետազոտության հարցերը: Ներկայացվել են հայ եկեղեցու կողմից տարված աշխատանքները բարբառների պահպանման ու ուսումնասիրության ուղղությամբ:

Մուտքագրվել են երեք տասնյակ տետրերի քերականական զուգաբանություններին վերաբերող նյութեր: Ընթացել են բարբառային ձայնադարանի համալրման աշխատանքներ: Կատարվել են գիտարշավներ, դաշտային աշխատանքներ՝ բարբառային նոր նյութի հավաքման նպատակով:

Հետազոտությունների արդյունքները ամփոփվել են մեկ մեկնագրությունում և երկու տասնյակից ավելի հոդվածներում: Գի-

տաշափական բարձր վարկանիշ ունեցող և միջազգային շտեմարաններում ընդգրկված ամսագրերում հրապարակումները հինգն են:

«Հայոց լեզվի պատմական զարգացման հարցեր» թեմայի շրջանակում (ղեկ.՝ բ.գ.թ. Գ.Մխիթարյան) վեր են հանվել ու մեկնաբանվել լեզվի զարգացման տարբեր փուլերում հայերենի բառային կազմի և քերականական կառուցվածքի մի շարք փոփոխություններ և դրանց կատարման օրինաչափություններ: Կատարվել են գրաբարյան որոշ բառերի մեկնություններ, ստուգաբանություններ, ինչպես նաև XV դարի երկերում գործածված օտար ծագման բառերի դասակարգում և ուսումնասիրություն: Հետազոտվել են անտիպ ձեռագիր քերականությունները: Քննվել են «Հանդես բանաստեղծաց» խորագրով ձեռագիր բառարանների (ԺԲ-ԺԶ դարեր) բառային տարբերակները և զուգաձևերը: Ամփոփվել է Գ. Տաթևացու երկերում առկա տերմինային բառերի ուսումնասիրությունը: Կատարվել է Ն. Շնորհալու հանելուկների լեզվական առանձնահատկությունների հետազոտություն: Ուսումնասիրվել են Աստվածաշնչյան դարձվածքները հունարենի և եբրայերենի համեմատությամբ:

Հետազոտությունների արդյունքները ամփոփվել են մեկ մեկնագրությունում և երկու տասնյակից ավելի հոդվածներում: Գիտաշափական բարձր վարկանիշ ունեցող և միջազգային շտեմարաններում ընդգրկված ամսագրերում հրապարակումները երկուսն են:

«Ընդհանուր ու համեմատական և կիրառական լեզվաբանության հարցեր» թեմայի շրջանակում (ղեկ.՝ բ.գ.դ. Վ. Համբարձումյան) ուսումնասիրություններ են կատարվել ընդհանուր ու կիրառական և համեմատական ու տիպաբանական լեզվաբանության ոլորտներում: Հետազոտական աշխատանքներ են ծավալվել թվային լեզվաբանության, մասնավորապես՝ լեզվաբանության տեսության և կադապարների ու արհեստական բանականության ուսում-

նասիրության ուղղությամբ: Շարունակվել է հայերենի և տարածաշրջանի մի շարք լեզուների համեմատական և տիպաբանական ուսումնասիրությունը: Կատարվել է հայերենի և թոխարական լեզուների համեմատություն: Քննվել են հայ-ալբանական բառային ընդհանրությունները, հնդեվրոպական նախաձևերի արտացոլման հնչյունական և իմաստային տարբերությունները: Ուսումնասիրվել է ապառնիության իմաստի քերականական արտահայտությունը ընդհանուր լեզվաբանության ու տիպաբանության դիտանկյունից հայերենի արևելյան խմբակցության բարբառներում: Հետազոտվել են հայերենում ժուսերենի միջնորդությամբ կատարված արաբական փոխառությունները: Կատարվել է հայերենի և տարածաշրջանի լեզուների համեմատական և տիպաբանական ուսումնասիրություն. երկնուլորտին առնչվող տերմինների ստուգաբանություն: Ուսումնասիրվում է հակադրության դրսևորումը լեզվում և հատկապես բառապաշարում: Ուսումնասիրվել են ներհականիչների տեսակները հայերենի բառապաշարում և առաջարկվել է դրանց հեղինակային դասակարգում:

Հետազոտությունների արդյունքները ամփոփվել են մեկ մենագրությունում և մեկ տասնյակից ավելի հոդվածներում: Գիտաչափական բարձր վարկանիշ ունեցող և միջազգային շտեմարաններում ընդգրկված ամսագրերում հրապարակումը մեկն է:

Գիրառական լեզվաբանության բնագավառում կատարվել է կիրառական և համակարգչային լեզվաբանական խնդիրների քննություն: Շարունակվել են հետազոտությունները հայերենի փորձառական հնչյունաբանության բնագավառում: Ուսումնասիրվել են հանրալեզվաբանության և հնչյունաբանության կապը, սոցիալական գործոնների ազդեցությունը հնչյունական փոփոխությունների վրա՝ պայմանավորված տարիքով և սեռով: Կատարվել է հայերենի և անգլերենի ձայնավորական համակարգերի քննություն: Աշխատանքներ են տարվել երկլեզվության, նյարդալեզվաբանության խնդիրների հետազոտության ուղղությամբ: Հետազոտվել է Լեզվական ցուցիչների և խոսքային հմտությունների դերը ա-

Ֆեկտիվ ու նյարդային խանգարումների ախտորոշման ու հաղթահարման գործում: Քննվել են իմաստների անհատական և հանրային ընկալման յուրահատկությունները արաբերենում և հայերենում: Մշակվել է միջգիտակարգային հետազոտական ծրագիր՝ «Տեղահանված բնակչության հոգեկան առողջության, հաղորդակցման հմտությունների և լեզվական ադապտացիայի գնահատում՝ բարբառի, սոցիալական ինտեգրման և վերականգնողական ռազմավարությունների վերլուծությամբ», որի իրականացումը արդեն սկսվել է նյարդահոգեբանական լաբորատորիայի գործունեության շրջանակում:

Հետազոտությունների արդյունքները ամփոփվել են մեկ մեկագրությունում և մեկ տասնյակից ավելի հոդվածներում:

«Արդի արևելահայերենի և արևմտահայերենի ուսումնասիրման և կանոնարկման խնդիրներ» թեմայի շրջանակում (ղեկ.՝ բ.գ.թ. Թ. Ասոյան) ուսումնասիրություններ են կատարվել հայերենի ոլորտային տերմինաբանության ուղղությամբ, քննվել են արդի հայերենի շարահյուսական առանձին կառույցներ: Ուսումնասիրվել են հայ լեզվաբանների անդրադարձները հայերենի բառակազմության տեսական խնդիրներին: Ուսումնասիրվել են լեզվի հարցերը XIX դարի պարբերական մամուլում: Հետազոտվել են հասկական փոխառությունները, հայերենի բժշկագիտական տերմինները, բառապաշարի շերտերի ոճական կիրառությունները, ռազմական ոլորտի բառերը գեղարվեստական գրականության մեջ: Կատարվել է «խաղ» և «պար» հասկացություններ նշող բառանվանումների քննություն, կազմվել է «Հագուստ» իմաստային դաշտի բառարան: Ուսումնասիրվել է ժամանակակից հայերենի բառակազմության ուսմունքը: Կատարվել է Արցախի տեղանունների լեզվաբանական քննություն, ուսումնասիրվում են տեղանունների անվանակոչման սկզբունքները, պայմանները և գործոնները: Հետազոտվել են Ղարաբաղի բարբառի ռուսերենից փոխառյալ բառերը: Քննվել են ժամանակակից հայերենի դարձվածային միավորների ձևաիմաս-

տային խմբերը, դիտարկվել են Ղարաբաղի բարբառի դարձվածա-
յին միավորների ուսուցման մեթոդական հնարները: Ուսումնա-
սիրվել են զուգաձևությունները ժամանակակից հայերենի ձևաբա-
նական համակարգում: Դիտարկվել են արդի հայերենի լեզվական
նորմի ճշգրտման հարցերը: Հետազոտվել է սփյուռքահայ հեղի-
նակների խոսքարվեստը: Քննվել են «մեղր» և «մեղու» բաղադրիչ-
ներով կազմությունները «Նոր բառեր» պրակաշարում: Կատարվել
է հայերենի «տալ» բայի իմաստագործառական քննություն: Ուսում-
նասիրվել է արհեստական բանականության տեխնոլոգիաների կիր-
առությունը բառարանագրության բնագավառում, մասնավորա-
պես՝ էլեկտրոնային բառարանագրության մեջ և բառիմաստի բա-
ցատրության գործընթացում:

Ուսումնասիրվել է բառակազմական պատճառաբանվածու-
թյունը արևմտահայերենում, կատարվել է բառապաշարի զուգադ-
րական քննություն: Քննվել են ներգործական բայերի խնդրառու-
թյան հիմնահարցերը: Դիտարկվել է արևմտահայերենի վիճակը
Հայաստանի Հանրապետությունում (21-րդ դար): Կատարվել է ոչ
նյութական խոսքի մասերի բառարանագրման առանձնահատ-
կությունների ուսումնասիրություն: Հետազոտվել են նաև օտարա-
բանությունների խնդիրները արդի արևմտահայերենում: Շարու-
նակվում են մշակվել արևմտահայերենի կանոնարկման և հատուկ
անունների տառադարձման սկզբունքները: Աշխատանքներ են
տարվում ուսումնասիրելու լեզուների վտանգվածության հարցը
հանրալեզվաբանական հայեցակետով: Հետազոտվում են թուրքե-
րեն-արևմտահայերեն երկլեզվության խնդիրները: Ուսումնասիր-
վում են պոլսահայ մամուլը և արդի հրապարակումները: Աշխա-
տանքներ են տարվում նաև լեզուների պահպանման միջազգային
փորձի ուսումնասիրության ուղղությամբ:

Հետազոտությունների արդյունքները ամփոփվել են մեկ մե-
նագրությունում, մեկ ժողովածուում և մեկ տասնյակից ավելի հոդ-
վածներում:

Գ. ԹԵՄԱՏԻԿ ՖԻԼԱՆՍԱՎՈՐՄԱՄԲ ՍՏԱՅՎԱԾ ՀԻՄՆԱԿԱՆ ԱՐԴՅՈՒՆՔՆԵՐ

«Լոռու մարզի բարբառային համապատկեր» թեմատիկ ծրագրով (ղեկ.՝ Բ.Գ.Պ. Վ. Կատվալյան) կատարվել են գիտարշավներ Լոռու մարզ, շուրջ 3 տասնյակ բնակավայրերից հավաքվել է ուսումնասիրության համար անհրաժեշտ նյութ: Դիտարկվել են ինչպես խոսվածքի ընդհանուր առանձնահատկություններ, այնպես էլ առանձին բնակավայրերին բնորոշ հետաքրքրական հնչյունաքերականական հատկանիշներ, բառակազմական և բառիմաստային յուրօրինակություններ: Աշխատանքների ավարտին որոշվել են մարզում գործածվող բարբառների ընդգրկման սահմանները, ընդհանուր գծերով նկարագրվել են այդ միավորները և խմբավորվել մարզում դրանց դրսևորումները:

«Գորիսի տարածաշրջանի բարբառը, բանահյուսությունը, տեղանունները, տոհմանունները» ծրագրով (ղեկ.՝ Բ.Գ.Թ. Ս. Քուսմունց) բարբառային, բանահյուսական, ազգագրական, պատմական, հնագիտական ուսումնասիրություններ են կատարվել Սյունիքի մարզում:

«Հայերեն լեզվամտածողության ձևավորման գնահատման հոգեչափական փաթեթի ստեղծում» ծրագրով (ղեկ.՝ Բ.Գ.Թ. Ս. Հովհաննիսյան) մշակվել է թեսթի առաջին մակարդակի փորձնական տարբերակը:

Դ. ԿԻՐԱՌԱԿԱՆ ԱՇԽԱՏԱՆՔՆԵՐԻ ԱՐԴՅՈՒՆՔՆԵՐ

«Արդի արևելահայերենի և արևմտահայերենի ուսումնասիրման և կանոնարկման խնդիրներ» թեմայի շրջանակում (ղեկ.՝ Բ.Գ.Թ. Թ. Ասոյան) հրապարակվել է «Նոր բառեր»-ի Թ պրակը, որում արձանագրված են բացատրական և նորաբանությունների բառարաններում չվկայված բառեր:

Հրապարակվել է «Ընդհանուր լեզվաբանություն. գործնական աշխատանքների ձեռնարկ»-ը, որը միտված է նպաստելու ուսանողների ինքնուրույն աշխատանք կատարելուն, նրանց գործնական հմտությունների զարգացմանը: Ձեռնարկը կարող է օգտակար լինել ընդհանուր և հայ լեզվաբանությամբ հետաքրքրվողների համար:

Հրապարակվել է «Արդի հայերենի բառագիտության, քերականության և ոճագիտության հարցեր» աշխատանքը՝ նվիրված արդի հայերենի կանոնարկման խնդիրներին, ոճական առանձնահատկություններին:

«Ընդհանուր ու համեմատական և կիրառական լեզվաբանության հարցեր» թեմայի շրջանակում (ղեկ.՝ բ.գ.դ. Վ. Համբարձումյան) մշակվել և կազմակերպվել է «Ենթագիտակցությունից լեզվագիտակցություն և հաղորդակցում. եռափուլ լաբորիթոս» գիտագործնական մոդելը, որը ներկայացվել է «Հոգեբանական վերնիսաժ. Expo-25» միջոցառմանը: Մոդելը հնարավորություն է ընձեռել ստանալու բազմաբնույթ դիտարկումներ՝ լեզվամտածողության, ներքին հաղորդակցական դինամիկայի և ընկալողական գործընթացների իրազեկման առնչությամբ:

Լեզվի ինստիտուտի և ԵՊՀ հոգեբանության գիտահետազոտական կենտրոնի գործակցությամբ հրապարակվել է «Հեքիաթի հոգելեզվաբանական կիրառությունը» գիրքը, որում ներկայացված են հեքիաթաթերապիայի վերաբերյալ հոգելեզվաբանական և ստեղծագործական հոգեբանության մոտեցումները, հեքիաթի միջոցով իրականացվող հոգեբանական աշխատանքի բնույթն ու առանցքային կողմերը:

Հրապարակվել է «ՀՀ ԳԱԱ ԼԻ Տեղեկագիրք 2024» գիրքը, որը ներկայացնում է 2024 թ. ՀՀ ԳԱԱ Հ. Աճառյանի անվան լեզվի ինստիտուտի աշխատակիցների հրապարակած գիտական աշխատանքների մատենագիտական ցանկերը և հրապարակումների համառոտ բովանդակությունը (հայերեն, անգլերեն, ռուսերեն):

2025թ. ընթացքում լեզվի ինստիտուտի գիտաշխատողների կատարած հետազոտությունների արդյունքները հրապարակվել

են 13 գրքերում և ժողովածուներում, մոտ 90 հոդվածներում: Ընդ որում՝ 8 հոդված հրապարակվել է ՄԳՇ-ի հանդեսներում: ՄԳՇ հանդեսներում ընդունվել են հրապարակման 15 հոդվածներ, մոտ երկու տասնյակ հոդված ուղարկված է հրապարակման տեղական հանդեսներում:

**Ե. ՀՐԱՊԱՐԱԿՈՒՄՆԵՐԻ ՑԱՆԿ
ՄԵՆԱԳՐՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ, ԺՈՂՈՎԱԾՈՒՆԵՐ, ԲԱՌԱՐԱՆՆԵՐ**

1. «Լեզու և լեզվաբանություն», 1(32), Ե., ԼԻ հրատ., 2025, 110 էջ:
2. «Լեզու և լեզվաբանություն», 2(33), Ե., ԼԻ հրատ., 2025, 99 էջ:
3. Նոր բառեր, Թ պրակ, ԼԻ հրատ., 2025, 159 էջ:
4. ՀՀ ԳԱԱ Հ. Աճառյանի անվան լեզվի ինստիտուտի Տեղեկագիրք 2024, Ե., ԼԻ հրատ., 2025, 239 էջ:

**ԷԼԵԿՏՐՈՆԱՅԻՆ
ՀՐԱՊԱՐԱԿՈՒՄՆԵՐ ԵՎ ԺՈՂՈՎԱԾՈՒՆԵՐ**

- 1.«Բառագիտության արդի խնդիրներ. Հանրապետական գիտա-
ժողովի նյութեր», Ե., ԼԻ հրատ., 2025, 136 էջ:
https://language.sci.am/sites/default/files/barhagitowtyan_ardi_khndirner_gitazhoghov_2025-21.11.pdf
2. «Գրական հայերենը ԶԼՄ-ներում (միջոցառման նյութեր)», Ե.,
ԳԱԱ ԼԻ հրատ., 2025, 67 էջ:
https://language.sci.am/sites/default/files/grakan_hayerene_zlm-nerowm.pdf
3. Կատվայան Վ.Լ., Հայոց լեզվի բարբառագիտական ատլաս.
պրակ Ա., Գեղարքունիքի մարզ, Ե., ԼԻ հրատ., 2025, 325 էջ:
https://language.sci.am/sites/default/files/hayots_lezvi_barbarhagitakan_atlas_gegharkowniki_marz.pdf
4. «Կիրառական լեզվաբանության հարցեր», պրակ Գ, Ե., ԼԻ
հրատ., 2025, 185 էջ:

- https://language.sci.am/sites/default/files/kirarhakan_levabanowtyan_hartserprak_g.pdf.pdf
5. Ներսիսյան Վ.Ա., Արդի հայերենի բառազիտության, քերականության և ռճազիտության հարցեր, Ե., ԼԻ հրատ., 2025, 132 էջ:
https://language.sci.am/sites/default/files/v._nersisyan_ardi_hayereni_barthagitolowtyan_kerakanowtyan_ew_ochagitolowtyan_hartser.pdf.pdf
6. «Ջահուկյանական ընթերցումներ», 1 (22), Ե., ԼԻ հրատ., 2025, 147 էջ:
https://language.sci.am/sites/default/files/jahowkyanakan_entertsowmner_2025_21.pdf
7. Սարգսյան Մ.Ա., Միքայելյան Ս.Ա., Բաղրամյան Ս.Ե., Խաչիբաբյան Ն.Պ., Հայերենը որպես սփյուռքի լեզու և օտար լեզու. Սանկտ Պետերբուրգի հայ համայնքի օրինակը, Ե., ԱԻԿԱ-Արմենիա. Ժամանակակից արվեստի ինստիտուտ, 2025, 122 էջ:
<https://aica-armenia.com/index.php/aica/catalog/view/4/4/102>
8. Սերգեյ Աբրահամյանի ծննդյան 100-ամյակին նվիրված միջազգային գիտաժողովի նյութեր, Ե., ԼԻ հրատ., 2025, 259 էջ:
https://language.sci.am/sites/default/files/sergey_abrahamyani_tsnndyan_100-amyakin_0.pdf

ՈՒՍՈՒՄՆԱԿԱՆ ՁԵՌՆԱՐԿՆԵՐ

1. Հովհաննիսյան Ս.Գ., Սարգսյան Դ. Յու., Հեքիաթի հոգելեզվաբանական կիրառությունը, Ե., «ՎԻՎԻԷՄ-ՊՐԻՆՏ» ՍՊԸ հրատ., 2025, 152 էջ:
2. Ղազարյան Հ.Ս., Ընդհանուր լեզվաբանություն. գործնական աշխատանքների ձեռնարկ, Ե., ԼԻ հրատ., 2025, 209 էջ:

**ԳՐԱԽՈՍՎՈՂ ԱՄՍԱԳՐԵՐՈՒՄ ՈՒ ԳԻՏԱԺՈՂՈՎՆԵՐԻ
ԳՐԱԽՈՍՎՈՂ ԺՈՂՈՎԱԾՈՒՆԵՐՈՒՄ
ՏՊԱԳՐՎԱԾ ՀՈԴՎԱԾՆԵՐ**

1. Առաքելյան Կ., Ջրի և ոռոգման գեղարվեստական պատկերը Միսսաք Մեծարենցի լեզվով, «Էջմիածին», Թ, 2025, էջ 120-128:
2. Բարսեղյան Ա.Գ., Խնդրառություն կապակցության եղանակի ընդհանուր բնութագիրը արդի գեղարվեստական արձակում, ԳՊՀ գիտական հոդվածների ժողովածու, Ե., 19, 2025, էջ 345-351:
3. Բարսեղյան Ա.Գ., Շարահյուսական կապակցման եղանակների ընդհանուր բնութագիրը Ե., ԳՊՀ գիտական հոդվածների ժողովածու, 20, 2025, էջ 427-436:
4. Գևորգյան Գ.Գ., Կապային կառույցների հոմանիշ ձևեր արդի հայերենում, Ե., Ռուս-հայկական (սլավոնական) համալսարանի «Միջազգային 18-րդ տարեկան գիտաժողով», մաս II, 2025, էջ 662-670:
5. Դալալյան Տ.Ս., Վիպաբանական ընդհանուր սխեմաները հայկական և օսական էպոսներում, «Պատմաբանասիրական հանդես», 2025, 2 (229), էջ 137-156:
6. Կատվալյան Վ.Լ., Լոռու խոսվածքին հատուկ որոշ բառերի մասին (համեմատական վերլուծություն), «Պատմաբանասիրական հանդես», 2025, 2 (229), էջ 209-225:
7. Համբարձումյան Վ.Գ., Արսեն Այտընյան. Ականավոր լեզվաբանը, հայերենագետը (ծննդյան 200-ամյակի առթիվ) // «Գիտության աշխարհում», 2025, 4, էջ 16- 21:
8. Հովհաննիսյան Ն.Գ., Բարբառային բառերի հավելումներ «Հանդես բանաստեղծաց» խորագրով ձեռագիր բառարաններում (XIV, XVI, XVIII դարեր), «Լրաբեր հասարակական գիտությունների», 3, ՀՀ ԳԱԱ «Գիտություն» հրատ., Ե., 2025, էջ 148-160:
9. Յովհաննիսեան Ն., Նորակազմ բառեր «Հանդես բանաստեղծաց» խորագրով ձեռագիր բառարաններում (ԺԲ.-ԺԴ., ԺԷ., ԺԸ. դարեր), Վիեննա, «Հանդես ամսօրեայ», թիւ 1-12, 2025, էջ 94-114:

10. Հովհաննիսյան Ս.Գ., Գիտություն. հանրամատչելիացում, հանրայնացում, հանրահռչակում, զարգացում (հոդվածների ժողովածու), Եր., ՀՀ ԳԱԱ «Գիտություն» հրատ., 2025, էջ 146-153:
11. Ղամոյան Լ. Ա., «Ուար» հասկացությունը և նրա բառակազմական առանձնահատկությունները գրական հայերենում», Բանբեր Երևանի համալսարանի, հտ. 16, հ. 3 (48), 2025, էջ 119-127:
12. Մեսրոպյան Հ. Հ., Արևմտահայ բարբառները հայ եկեղեցու հովանու ներքոյ. Գարեգին Սրուանձտեանց, «Հայոց եկեղեցու դերը պետականության բացակայության պայմաններում» գիտական հոդվածների ժողովածու, Ե., 2025, էջ 163-177:
13. Մեսրոպյան Հ. Հ., Համբարձումյան Ս. Վ., Շիրակի խոսվածքի բուսանուններն ըստ Ա. Մխիթարյանցի բառարանի, «Շիրակի պատմամշակութային ժառանգությունը. հայագիտության արդի հիմնահարցեր» 12-րդ գիտաժողովի նյութեր, Գյումրի, 2025, էջ 290-295:
14. Մեսրոպյան Հ. Հ., Լեզուական դիտարկումներ հայոց դիւցազնավեպի շուրջ, «Հասկ» հայագիտական տարեգիրք Մեծի Տանն Կիլիկիոյ Կաթողիկոսութեան, Անթիլիաս-Լիբանան, 2025, էջ 567-579:
15. Մեսրոպեան Հ. Յ., Պօղոսեան Ա. Կ., Սասնայ ծոեր հերոսավեպը և բարբառագիտական տառադարձութեան նորագոյն միջոցների կիրառման անհրաժեշտութիւնը պատումները վերահրատարակելիս, «Գիրք» հրատ., Լոս Անջելէս-Երևան, 2025, էջ 158-171:
16. Մեսրոպեան Հ. Յ., Հայ ժողովրդի բռնի տեղահանութիւնները լեզուամշակութային արժեքների խաթարման պատճառ, «Հայութեան տեղաշարժերը և փոխակերպումները 20րդ դարուն և 21րդ դարու սկիզբին», «Լուսակն», Բէյրութ, 2025, էջ 37-46:
17. Մեսրոպեան Հ. Յ., Պօղոսեան Ա. Կ., Լեզուական դիտարկումներ հայոց դիւցազնավեպի շուրջ, «Հասկ» հայագիտական տարեգիրք Մեծի Տանն Կիլիկիոյ Կաթողիկոսութեան, Անթիլիաս, Լիբանան, 2025, էջ 567-579:
18. Մեսրոպյան Հ. Հ., Հայ-ռուս-վրաց- քուրդ լեզվամշակույթը Հովսեփ Օրբելու բարբառային հետազոտություններում, Армяно-

- русско-грузино-курдский языки и культура в диалектологических исследованиях Овсепа Орбели, «Арменоведение в контексте языков и культур», сборник научных статей, издательство «Московский государственный лингвистический университет», Москва, 2025, էջ 112-121.
19. Մկրտչյան Մ.Ս., Ներհականիշությունը հայերենի բառապաշարում, «Բանբեր Երևանի համալսարանի. բանասիրություն», Ե., հատ. 16, թիվ 2 (47), էջ 72-88:
 20. Մկրտչյան Մ.Ս., Հիշողությունն իբրև մշակութային հիշողություն ձևավորող գործոն. նշանագիտական մոտեցում, Բանբեր Բրյուսովի անվ. պետական համալսարանի. լեզվաբանություն և բանասիրություն, 1 (72), Ե., էջ 72-88:
 21. Մովսեսյան Ռ.Ա., Ղարաբաղի բարբառի դարձվածքների ուսուցումը, «Գիտական Արցախ», 1, Ե., 2025, էջ 108-120:
 22. Ներսիսյան Վ.Ա., Ղալակյան Ռ.Ա., Բառապաշարի լեզվաոճական առանձնահատկությունները Գուրգեն Մահարու «Ծաղկած փշալարեր» վիպակում, ԳՊՀ գիտական հոդվածների ժողովածու, 20, Ե., 2025, էջ 327-338:
 23. Սարգսյան Ա. Յու., Մինասյան Շ.Մ., Արցախի (Ղարաբաղի) բարբառը և բանահյուսությունը XIX դարի սկզբնաղբյուրներում և ուսումնասիրություններում, 1, «Լրաբեր հասարակական գիտությունների», 2025, 128-142:
 24. Սարգսյան Ա., Մինասյան Շ., Արցախի ազգագրությունը, բանահյուսությունը և բարբառը XIX դարի երկրորդ կեսի ռուսական հրատարակություններում, «Վէմ», 4, Ե., 2025, էջ 224-244:
 25. Վարդանյան Ա.Վ., Ճահուկ-Վայքի միջբարբառը վիմագրերում, որմնանկարների մակագրութիւններում եւ ձեռագրերի յիշատակարաններում, «Հանդես ամսօրեայ», 1-12, Վիեննա, 2025, էջ 115-122:
 26. Քումունց Մ.Ս., Լավրենտի Հովհաննիսյան, «Ղարաբաղի (Արցախի) բարբառի հնաբանությունները» (գրախոսություն), «Լրաբեր հասարակական գիտությունների», N 1, 2025, էջ 282-288:

-
-
27. Քունունց Մ., Գորիսի բարբառի սոսնիսնունէրը, «Арменоведение в контексте языков и культур: сборник научных статей II Международной научно-практической конференции, г. Москва, 18–19 апреля 2023 года / ответственный редактор А. Ж. Мартиросян, ред коллегия: Н. С. Шаталова, Г. А. Акобджанян, Ж. С. Хулхачиева и др. », Մուկլիշ, 2025, էջ 77-90:
 28. Асоян Т.А., Папикян С.В., Вербальная агрессия в армянских и русских средствах массовой информации, Сборник научных статей Гаварского государственного университета, 19, 2025, ст. 365-374.
 29. Асоян Т.А., О лексикографической деятельности Мхитаристов, Арменоведение в контексте языков и культур, Сборник научных статей 2-ой международной научно-практической конференции, Москва, 2025, ст. 36-44.
 30. Варданян А.В., Хранитель армянского Великого поста и шумерский Хумбаба, "Религиоведение", N 3, Благовещенск, 2025, с. 59-65.
 31. Далалян Т.С., Общая характеристика фольклорных материалов в Эминском этнографическом сборнике, "Культурное наследие Российской и Ново-Нахичеванской епархии Армянской Апостольской Церкви. 1717–2025", Санкт-Петербург, Материалы международной конференции по арменоведению, 2025, с. 132-138.
 32. Месропян А.О., Роль епархии российских армян в развитии армянской диалектологии, "Культурное наследие Российской и Ново-Нахичеванской епархии Армянской Апостольской Церкви. 1717 – 2025", Санкт-Петербург, Материалы международной конференции по арменоведению, 2025, с. 17- 23.
 33. Тигранян С. Т., Критика деятельности Фатимидских халифов и отражение религиозных положений в учении Ибн Таймийи, Вестник Российско-Армянского (Славянского) университета" (серия: гуманитарные и общественные науки), N 3, 2025, с. 178-190.
 34. Avetyan S.R., Several Different Origins of the Մ /Ա/ Vowel-Final Imperative of Simple Verbs in the Է/Դ /Ե/Ի/ Conjugation in Modern Armenian Dialects, Yerevan, "Bulletin of Yerevan University. Philology", Vol. 16, N 1 (46), 2025, p. 57-72.
 35. Avetyan S.R., A morphosyntactic analysis of Latin multi-word anatomical terms and their translation equivalents in English and Armenian,

-
- "Hermēneus". Spain, *Revista de Traducción e Interpretación*, 2025, vol. 27, p. 97-125.
36. Firyan A., Anomic Trends in Business Ethics and Leadership Research in Changing Society, *Business Ethics and Leadership*, 9(4), 163-179, 2025 ISSN (online) – 2520-6311; ISSN (print) – 2520-6761, Published: 31 December 2025, Publisher: Academic Research and Publishing UG (i.G.) (Germany).
37. Katvalyan V.L., Khachatryan H.R., Barnasyan J.A., Gharibyan A.A., Hodgson C., Kumunts M.S., Domestic Animals in Armenian Proverbs: A Cognitive Approach, Saint-Petersburg, "Etnografia", N 3, 2025, p. 162-185.
38. Katvalyan V.L., Gharibyan A.A., Hovhannisyan N.G., Mkhitaryan G.M., Analysis of Gender Differences in the Vocabulary of Dialectal Armenian, Barcelona, "Dialectologia" N 35, 2025, p. 109-131.
39. Katvaljan V.L., Gharibyan A.A., Hovhannisyan N.G., Vardanyan A.V., Mkhitaryan G.M., Rivola's Baragirk'Hayoc'. Dictionarium Armeno-Latinum (1621): An Analysis of Vocabulary Related to Nations and Countries in the First Printed Armenian Dictionary, Toronto, "Lexocography", vol. 12, iss. 2, 2025, p. 53-73.
40. Kumunts M.S., Margaryn I.A., Miqayelyan S.A., Khachatryan V.M., Gevorgyan G.G., Khachatryan H.R., Grigoryan S.M., Nersisyan L., Indo-European origins of Syunik-Artsakh Agricultural Terms, Singapore, "Forum for Linguistic Studies", vol. 7, iss. 5, 2025, p. 535-548.
41. Mkhitaryan G.M., Dilbaryan N.H., Religious Terms in Classical Armenian Based on the Book "Refutation of the Sects" by Yeznik Koghbatsi, Singapore, "Forum for Linguistic Studies." 2025, 7(3), p. 1038–1046.
42. Mkrtchyan M.S., Book Cover as a Semiotic Translation: The Case of the Autobiography Mayrig by Henri Verneuil, Tomsk, ПРАΞΗΜΑ. Journal of Visual Semiotics, 2025, iss. 4 (46), p. 122-141.
43. Tadevosyan H.M., Khachatryan V.M., Lexical Analysis of Disease Names Based on Zoonyms in Medieval Armenian Medical Books, Trnava, "Lege artis. Language Yesterday, Today, Tomorrow", vol. X, N 2, 2025, p. 149-166.
44. Tigranyan S., The debates around the createdness of the Qur'an: Ibn Taymiyyah's approach, Bulletin of the Institute of Oriental Studies, Vol. 5 No. 1, 2025, NAS RA, p. 14-27.

***Հոդվածները հրատարակվել են «Լեզու և լեզվաբանություն» գիտական հանդեսում, 1 (32), Ե., ԼԻ հրատ., 2025, 110 էջ:**

https://language.sci.am/sites/default/files/languageAndLinguistics/lezow_ew_lezvabanowtyown132_2025.pdf

1. Մեսրոպյան Հ.Հ., Ռշտունիքի բարբառային հայերենի ընդհանուր բնութագիրը (Ըստ Ռշտունցիների պատմած ժողովրդական հեքիաթների), էջ 17-35:
2. Ներսիսյան Վ.Ա., Բառակազմության տեսական և մանկավարժական հարցերի քննությունը Արարատ Ղարիբյանի աշխատություններում, էջ 36-50:
3. Թադևոսյան Հ.Ս., Բառերի նոր իմաստային կիրառություններ հայ միջնադարյան բժշկարաններում (Գրիգորիս, «Քննութիւն նարդոյ եւ նորին ցաւոց», «Բժշկարան ձիոյ եւ առհասարակ գրաստնոյ»), էջ 51-62:
4. Մարգարյան Լ.Գ., Արցախի բնակավայրերի / չ վերջնահնչյուն քաղաղրիչով անվանումների քննություն, էջ 63-79:
5. Խաչատրյան Վ.Ս., Կարևոր ներդրում Հ. Շիրազի լեզվի բառապաշարի ուսումնասիրության մեջ (գրախոսություն), էջ 96-99:

***Հոդվածները հրատարակվել են «Լեզու և լեզվաբանություն» գիտական հանդեսում, 2 (33), Ե., ԼԻ հրատ., 2025, 99 էջ:**

https://language.sci.am/sites/default/files/languageAndLinguistics/lezow_ew_lezvabanowtyown233_2025.pdf

1. Համբարձումյան Վ.Գ., Ստուգաբանական դիտարկումներ, էջ 57-67:
2. Միքայելյան Ս. Ա., Հայերենում ռուսերենի միջնորդությամբ կատարված արաբական փոխառություններ, էջ 15-25:
3. Պապիկյան Ս.Վ., «Բնակավայր, կացարան» իմաստային խմբի որոշ հատկական փոխառությունների քննություն, էջ 77-85:
4. Մարգարյան Ա. Յու., Մինասյան Շ.Ս., Ալթունյան Է.Ռ., Սերգեյ Արահամյանի բարբառագիտական ներդրումը, էջ 3-14:

5. Սիրունյան Տ. Ղ., «Քերականութիւն է Ը մասանց բանի» (ԺԷ դար).
բնույթը և աղբյուրները, էջ 26-46:

***Հոդվածները հրատարակվել են «Ջահուկյանական ընթերցումներ»
գիտական հանդեսում, 1 (22), Ե., ԼԻ հրատ., 2025, 147 էջ:**

https://language.sci.am/sites/default/files/jahowkyanakan_entertsowmer_2025_21.pdf

1. Խաչատրյան Հ.Ռ., Դիտարկումներ Կոզենի բարբառի բառապաշարի շուրջ, էջ 13-28:
2. Կատվայան Վ.Լ., Լոռու խոսվածքի և Արարատյան բարբառի առնչությունների շուրջ, էջ 29-47:
3. Վարդանյան Ա.Վ., Պարսկերենից փոխառյալ բառակապակցություններ Ճահուկ-Վայքի միջբարբառում, էջ 81-92:
4. Ֆիշենկճեան Ա.Ա., Ներգործական բայերու խնդրառության հիմնահարցերը հայերենի մէջ (արեւելահայերէն-արեւմտահայերէն), էջ 93-106:
5. Մկրտչյան Գ.Գ., **Խառատյան Մ.Հ.**, Լեզվական նորմը և միջին հայերենը, էջ 125-143.

***Հոդվածները հրատարակվել են «Բառագիտության արդի խնդիրներ» հանրապետական գիտաժողովի նյութերի ժողովածուում, Ե., ԼԻ հրատ., 2025, 136 էջ:**

https://language.sci.am/sites/default/files/barhagitowtyan_ardi_khndirner_gitazhoghov_2025-21.11.pdf

1. Գալստյան Ա.Ս., Թեյան Լ.Գ., Հայերենի *տալ* բայի իմաստագործառական քննություն, էջ 4-7:
2. Առաքելյան Կ.Լ., Նորակազմ բառեր արդի հայ քնարերգության մեջ, էջ 8-12:
3. Գրիգորյան Գ.Գ., Բարևելու ժեստերի փոփոխությունը Կովիդ-19-ի (COVID-19) ժամանակաշրջանում. հանրամշակութային վերլու-

ծություն, էջ 13-21:

4. Հակոբյան Ֆ.Ա., Արհեստական բանականության համակարգերի դերը բառիմաստի բացատրության գործընթացում, էջ 22-27:

5. Հակոբյան Ֆ.Ա., Արհեստական բանականության տեխնոլոգիաների կիրառությունը էլեկտրոնային բառարանագրության մեջ, էջ 28-34:

6. Ղազարյան Հ.Ս., Տարածք երկրորդական ձևայինները ժամանակակից հայերենում, էջ 58-68:

7. Ղամոյան Լ.Ա., «Խաղ» արմատի բառակազմական և իմաստային առանձնահատկությունները, էջ 69-80:

8. Պապիկյան Ս.Վ., Դիտարկումներ «Հատկական փոխառություն» տերմինի մասին, էջ 89-95:

9. Տելեքյան Մ.Հ., Բառերի բացատրության բացասական կամ ժխտական եղանակը հայերենի բառարաններում, էջ 96-100:

10. Խաչատրյան Վ.Ս., Բազմիմաստության և համանունության շփոթության հարցի շուրջ, էջ 109-121:

11. Մարգարյան Ի.Ա., Համանուն և հարանուն բաղադրիչներով կազմություններն արդի հայերենում, էջ 122-134:

***Հոդվածները հրատարակվել են «Գրական հայերենը ԶԼՄ-ներում». Մայրենիի օրվան նվիրված միջոցառման նյութերում, Ե., ԼԻ հրատ, 2025, 67 էջ:**

https://language.sci.am/sites/default/files/grakan_hayerene_zlm-nerowm.pdf

1. Առաքելյան Կ.Լ., «Հրատարակ» օրաթերթի լեզվի մասին, էջ 4-8:

2. Բարսեղյան Ա.Գ., Հեռուստատեսության լեզուն Հ 1 և 1լուրեր.ամ (<https://www.1lurer.am/>) էջ 9--12:

3. Թելյան Լ.Գ., Լեզվական նորմից շեղումներ զանգվածային տեղեկատվության լեզվում, էջ 13-19:

4. Խաչատրյան Ն.Գ., Հ 2-ի «Լրաբեր» հաղորդաշարի լեզվական վերլուծություն, էջ 20-29:

5. Ղազարյան Հ.Ս., Լեզվական շեղումներ («5-րդ ալիք» հեռուստա-
ընկերություն), էջ 30-36:
6. Ղամոյան Լ.Ա., Անադարտ պահենք մեր մայրենին, էջ 37-43:
7. Մարգարյան Լ.Գ., Հաղորդում Մայրենիի տոնի առիթով, էջ 44-46:
8. Մովսիսյան Ռ.Ա., Լեզվական սխալներ լրատվական կայքէջերից,
էջ 47-53:
9. Ներսիսյան Վ.Ա., Դիտարկումներ լրատվամիջոցներում հայերե-
նի գործածության վերաբերյալ, էջ 54-59:
10. Պապիկյան Ս.Վ., «Ժողովուրդ» օրաթերթի լեզվի մասին, էջ 60-
65:

***Հոդվածները հրապարակվել են Սերգեյ Աբրահամյանի ծննդյան
100-ամյակին նվիրված միջազգային գիտաժողովի նյութերի ժողո-
վածուում, Ե., ԼԻ հրատ., 2025, 259 էջ:**

https://language.sci.am/sites/default/files/sergey_abrahamyani_tsnndyan_100-amyakin_0.pdf

1. Գրիգորյան Ս.Ս., Հինհայերենյան մի քանի բառերի իմաստափո-
խության մասին, էջ 51-58:
2. Թեյլան Լ.Գ., Բարդ նախադասության տեսության հարցերը Ս.
Աբրահամյանի աշխատություններում, էջ 81-90:
3. Ղազարյան Հ.Ս., Հնչերանգը և տրոհումը տարածք շարահյու-
սական կառույցների տարբերակման միջոց, էջ 114-125:
4. Մարգարյան Լ.Գ., -*Կերտ*, -*ստան* և -*ավան* ձևույթների իմաստա-
գործառական արժեքը Արցախի բնականուններում, էջ 168-178:
5. Մկրտումյան Ա.Ա., *Մեղր* և *մեղու* բառերը և դրանցով կազմույթ-
յունների իմաստային (թեմատիկ) դասակարգումը հայերենում,
էջ 213-225:
6. Ներսիսյան Վ.Ա., Բառակազմության տեսական հարցերի քննու-
թյունը Ս. Աբրահամյանի աշխատություններում, էջ 226-238:
7. Վարդանյան Ա.Վ., Բառերի իրադրական տարբերակները ճա-
հուկ-Վայքի միջբարբառում, էջ 252-256:

***Հոդվածները հրապարակվել են «Հայ բանասիրութեան հեռանկարներ. ուսումնասիրութեան ու ուսուցման արդի խնդիրներ» միջազգային գիտաժողովի նյութերի ժողովածուում, Լոս Անջելես-Երևան, N 1, ԱՄՆ Արեւմտեան թեմի հրատ., 2025, 247 էջ:**

<https://api.nla.am/server/api/core/bitstreams/f58c2fc6-bff6-43ee-ad97-0a6eb06e4367/content>

1. Համբարձումյան Վ.Գ., Հայերենի բառաքննական և ստուգաբանական ուսումնասիրությունների խնդիրները լեզվի պատմության համատեքստում, էջ 20-31:
2. Սարգսյան Ա. Յու., Մինասյան Շ.Մ., Ղարաբաղի բարբառ. արդի վիճակը և պահպանման հեռանկարները, էջ 57-71:
3. Սարգսյան Մ.Ա., Թվային հայագիտությունը որպես նոր ուղղություն. Խնդիրներ և մարտահրավերներ, 72-84:
4. Մեսրոպյան Հ.Հ., Պողոսեան Ա., «Սասնայ ծռեր» հերոսավեպը եւ բարբառագիտական տառադարձութեան նորագոյն միջոցների կիրառման անհրաժեշտութիւնը պատումները վերահրատարակելիս, էջ 158-171:
5. Ֆիշենկճեան Ա.Ա., Արեւմտահայերէնի ուսուցման կերպի/մեթոտի հիմնահարցերը եւ անոնց յաղթահարման հեռանկարները, էջ 226-237:

***Հոդվածները հրապարակվել են «Հայագիտությունը լեզուների և մշակույթների համատեքստում» միջազգային գիտաժողովի նյութերի ժողովածուում, Մոսկվա, ՄՊԼՀ հրատ., 2025, 286 էջ:**

1. Ասոյան Թ.Ա., Միլիթարյանների բառարանագրական գործունեության շուրջ, էջ 36-44:
2. Կատվայան Վ.Լ., Ռուսերեն փոխառությունները բարբառային հայերենում (ըստ Բայազետի բարբառի ընձեռած նյութի), էջ 66-76:
3. Քումունց Մ.Ս., Գորիսի բարբառի տոհմանունները, էջ 77-90:

4. Մերոպյան Հ.Հ., Հայ-ռուս-վրաց-քուրդ լեզվամշակույթը Հովսեփ Օրբելու բարբառային հետազոտություններում, էջ 112-121:
5. Մխիթարյան Գ.Մ., *Կօշիկ, քնձայ, պատարագ* անվանումների իմաստային առնչությունների շուրջ, էջ 122-127:
6. Թադևոսյան Հ.Մ., Բառիմաստային նոր դրսևորումներ 13-րդ դարի բժշկարաններում, էջ 143-149:
7. Ղամոյան Լ.Ա., Փոխառություններ ռուսերենից «հագուստ, անձնական խնամք, զարդարանք» իմաստային դաշտում, էջ 150-157:
8. Սարգսյան Մ.Ա., Հայերենի ուսուցման առանձնահատկությունները միջմշակութային հաղորդակցության համատեքստում, էջ 192-199:
9. Ֆիշենկճեան Ա.Ա., Արեւմտահայերէնը Հայաստանի Հանրապետութեան մէջ (21-րդ դար), էջ 273-282:

***Հոդվածները հրատարակվել են «Золотой V век армянской культуры: Достижения. Мировое значение» միջազգային գիտաժողովի նյութերի ժողովածուում, Մոսկվա, «Ключ-С» հրատ., 2025, 390 էջ (ռուսերեն):**

1. Далалян Т.С., Отражение учения о четырех первоосновах мира в духовной и философской литературе IV-VII вв, с. 189-195.
2. Мхитарян Г.М., Древние музыкальные инструменты в армянском переводе Библии, с. 253-260.
3. Катвалян В.Л., Отражение некоторых особенностей мащтоцовой орфографии в фонетических системах современных армянских диалектов, с. 261-269.
4. Месропян А.О., Влияние христианской религии на лексический запас армянского языка, с. 270-278.
5. Амбарцумян В.Г., Язык труда «Многовещательные речи» св. Григория Просветителя: оригинал или перевод?, с. 279-290.
6. Григорян С.М., Особенности толкования Библии в «Книге вопрошений» Григора Татеваци, с. 298-303.

ՄԱՍ II
ՀՀ ԳԱԱ Հ. ԱՃԱՌՅԱՆԻ ԱՆՎԱՆ ԼԵԶՎԻ ԻՆՍՏԻՏՈՒՏԻ
2025 Թ. ԳԻՏԱԿԱՆ ԳՈՐԾՈՒՆԵՈՒԹՅԱՆ
ՀԻՄՆԱԿԱՆ ԱՐԴՅՈՒՆՔՆԵՐԸ՝
ԸՍՏ ՈՒՂՂՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ

Ա. ԱՐԴԻ ԱՐԵՎԵԼԱՀԱՅԵՐԵՆԻ ԵՎ ԱՐԵՎՄՏԱՀԱՅԵՐԵՆԻ
ՈՒՍՈՒՄՆԱՍԻՐՄԱՆ ԵՎ ԿԱՆՈՆԱՐԿՄԱՆ ԽՆԴԻՐՆԵՐ

2025 թվականին հրատարակվել են հետևյալ աշխատանքները:

ԲԱՌԱՐԱՆ

Նոր բառեր, Թ պրակ, ԼԻ հրատ., 2025, 159 էջ:

ԷԼԵԿՏՐՈՆԱՅԻՆ ԺՈՂՈՎԱԾՈՒՆԵՐ

1. «Բառագիտության արդի խնդիրներ. Հանրապետական գիտա-
 ժողովի նյութեր», Ե., ԼԻ հրատ., 2025, 136 էջ:
1. «Գրական հայերենը ԶԼՄ-ներում (միջոցառման նյութեր)», Ե.,
 ԳԱԱ ԼԻ հրատ., 2025, 67 էջ:
2. Ներսիսյան Վ.Ա., Արդի հայերենի բառագիտության, քերական-
 նության և ռճագիտության հարցեր, Ե., ԼԻ հրատ., 2025, 132 էջ:
3. Սերգեյ Աբրահամյանի ծննդյան 100-ամյակին նվիրված միջազ-
 գային գիտաժողովի նյութեր, Ե., ԼԻ հրատ., 2025, 259 էջ:

ՈՒՍՈՒՄՆԱԿԱՆ ՁԵՌՆԱՐԿ

Ղազարյան Հ.Ս., Ընդհանուր լեզվաբանություն. գործնական աշխա-
 տանքների ձեռնարկ, Ե., ԼԻ հրատ., 2025, 209 էջ:

ՀՈՂՎԱԾՆԵՐ

1. Առաքելյան Կ.Լ., Նորակազմ բառեր արդի հայ քնարերգության մեջ, «Բառագիտության արդի խնդիրներ» հանրապետական գիտաժողովի նյութերի ժողովածու, Ե., ԼԻ հրատ., 2025, էջ 8-12:
2. Առաքելյան Կ., Ջրի և ոռոգման գեղարվեստական պատկերը Միաք Մեծարենցի լեզվով, «Էջմիածին», Թ, 2025, էջ 120-128:
3. Առաքելյան Կ.Լ., «Հրապարակ» օրաթերթի լեզվի մասին, «Գրական հայերենը ՁԼՄ-ներում». Մայրենիի օրվան նվիրված միջոցառման նյութեր, Ե., ԼԻ հրատ, 2025, էջ 4-8:
4. Բարսեղյան Ա.Գ., Հեռուստատեսության լեզուն Հ 1 և 1լուրեր.ամ (<https://www.1lurer.am/>) «Գրական հայերենը ՁԼՄ-ներում». Մայրենիի օրվան նվիրված միջոցառման նյութեր, Ե., ԼԻ հրատ, 2025, էջ 9-12:
5. Բարսեղյան Ա.Գ., Խնդրառություն կապակցության եղանակի ընդհանուր բնութագիրը արդի գեղարվեստական արձակում, 19, ԳՊՀ գիտական հոդվածների ժողովածու, Ե., 2025, էջ 345-351:
6. Բարսեղյան Ա.Գ., Շարահյուսական կապակցման եղանակների ընդհանուր բնութագիրը, 20, ԳՊՀ գիտական հոդվածների ժողովածու, Ե., 2025, էջ 427-436:
7. Գալստյան Ա.Ս., Թեյան Լ.Գ., Հայերենի տալ բայի իմաստագործառական քննություն, «Բառագիտության արդի խնդիրներ» հանրապետական գիտաժողովի նյութերի ժողովածու, Ե., ԼԻ հրատ., 2025, էջ 4-7:
8. Թեյան Լ.Գ., Լեզվական նորմից շեղումներ զանգվածային տեղեկատվության լեզվում, «Գրական հայերենը ՁԼՄ-ներում». Մայրենիի օրվան նվիրված միջոցառման նյութեր, Ե., ԼԻ հրատ, 2025, էջ 13-19:
9. Թեյան Լ.Գ., Բարդ նախադասության տեսության հարցերը Ս. Աբրահամյանի աշխատություններում, Սերգեյ Աբրահամյանի ծննդյան 100-ամյակին նվիրված միջազգային գիտաժողովի նյութերի ժողովածու, Ե., ԼԻ հրատ., 2025, էջ 81-90:

10. Խաչատրյան Ն.Գ., Հ 2-ի «Լրաբեր» հաղորդաշարի լեզվական վերլուծություն, «Գրական հայերենը ՁԼՄ-ներում». Մայրենիի օրվան նվիրված միջոցառման նյութեր, Ե., ԼԻ հրատ, 2025, էջ 20-29:
11. Հակոբյան Ֆ.Ա., Արհեստական բանականության համակարգերի դերը բառիմաստի բացատրության գործընթացում, «Բառագիտության արդի խնդիրներ» հանրապետական գիտաժողովի նյութերի ժողովածու, Ե., ԼԻ հրատ., 2025, էջ 22-27:
12. Հակոբյան Ֆ.Ա., Արհեստական բանականության տեխնոլոգիաների կիրառությունը էլեկտրոնային բառարանագրության մեջ, «Բառագիտության արդի խնդիրներ» հանրապետական գիտաժողովի նյութերի ժողովածու, Ե., ԼԻ հրատ., 2025, էջ 28-34:
13. Ղազարյան Հ.Ս., Հնչերանգը և տրոհումը տարաբժեք շարահյուսական կառույցների տարբերակման միջոց, Մերգեյ Աբրահամյանի ծննդյան 100-ամյակին նվիրված միջազգային գիտաժողովի նյութերի ժողովածու, Ե., ԼԻ հրատ., 2025, էջ 114-125:
14. Ղազարյան Հ.Ս., Լեզվական շեղումներ («5-րդ ալիք» հեռուստաընկերություն), «Գրական հայերենը ՁԼՄ-ներում». Մայրենիի օրվան նվիրված միջոցառման նյութեր, Ե., ԼԻ հրատ, 2025, էջ 30-36:
15. Ղազարյան Հ.Ս., Տարաբժեք երկրորդական ձևությունները ժամանակակից հայերենում, «Բառագիտության արդի խնդիրներ» հանրապետական գիտաժողովի նյութերի ժողովածու, Ե., ԼԻ հրատ., 2025, էջ 58-68:
16. Ղամոյան Լ.Ա., Փոխառություններ ռուսերենից «հագուստ, անձնական ինամք, զարդարանք» իմաստային դաշտում, «Հայագիտությունը լեզուների և մշակույթների համատեքստում» միջազգային գիտաժողովի նյութերի ժողովածու, Մոսկվա, ՄՊԼՀ հրատ., 2025, էջ 150-157:
17. Ղամոյան Լ.Ա., «Խաղ» արմատի բառակազմական և իմաստային առանձնահատկությունները, «Բառագիտության արդի խնդիրներ» հանրապետական գիտաժողովի նյութերի ժողովածու, Ե., ԼԻ հրատ., 2025, էջ 69-80:

18. Ղամոյան Լ.Ա., «Պար» հասկացությունը և նրա բառակազմական առանձնահատկությունները գրական հայերենում», № 3 (48), Բանբեր Երևանի համալսարանի, 2025, էջ 119-127:
19. Ղամոյան Լ.Ա., Անադարտ պահենք մեր մայրենին, «Գրական հայերենը ՁԼՄ-ներում». Մայրենիի օրվան նվիրված միջոցառման նյութեր, Ե., ԼԻ հրատ, 2025, էջ 37-43:
20. Մարգարյան Ի.Ա., Համանուն և հարանուն բաղադրիչներով կազմություններն արդի հայերենում, «Բառագիտության արդի խնդիրներ» հանրապետական գիտաժողովի նյութերի ժողովածու, Ե., ԼԻ հրատ., 2025, էջ 122-134:
21. Մարգարյան Լ.Գ., Արցախի բնակավայրերի *ի* վերջնահնչյուն բաղադրիչով անվանումների քննություն, «Լեզու և լեզվաբանություն» 1 (32), Ե., ԼԻ հրատ., 2025, էջ 63-79:
22. Մարգարյան Լ.Գ., *-Կերտ, -ստան* և *-ավան* ձևայինների իմաստագործառական արժեքը Արցախի բնականուններում, Սերգեյ Աբրահամյանի ծննդյան 100-ամյակին նվիրված միջազգային գիտաժողովի նյութերի ժողովածու, Ե., ԼԻ հրատ., 2025, էջ 168-178:
23. Մարգարյան Լ.Գ., Հաղորդում Մայրենիի տոնի առիթով, «Գրական հայերենը ՁԼՄ-ներում». Մայրենիի օրվան նվիրված միջոցառման նյութեր, Ե., ԼԻ հրատ, 2025, էջ 44-46:
24. Մկրտումյան Ա.Ա., *Մեղր* և *մեղու* բառերը և դրանցով կազմությունների իմաստային (թեմատիկ) դասակարգումը հայերենում, Սերգեյ Աբրահամյանի ծննդյան 100-ամյակին նվիրված միջազգային գիտաժողովի նյութերի ժողովածու, Ե., ԼԻ հրատ., 2025, էջ 213-225:
25. Մովսիսյան Ռ.Ա., Լեզվական սխալներ լրատվական կայքէջերից, «Գրական հայերենը ՁԼՄ-ներում». Մայրենիի օրվան նվիրված միջոցառման նյութեր, Ե., ԼԻ հրատ, 2025, էջ 47-53:
26. Մովսեսյան Ռ.Ա., Ղարաբաղի բարբառի դարձվածքների ուսուցումը, «Գիտական Արցախ», 1, Ե., 2025, էջ 108-120:
27. Ներսիսյան Վ.Ա., Դիտարկումներ լրատվամիջոցներում հայերենի գործածության վերաբերյալ, «Գրական հայերենը ՁԼՄ-ներում»

- րում»։ Մայրենիի օրվան նվիրված միջոցառման նյութեր, Ե., ԼԻ հրատ, 2025, էջ 54-59:
28. Ներսիսյան Վ.Ա., Ղալակյան Ռ.Ա., Բառապաշարի լեզվաճանաչական առանձնահատկությունները Գուրգեն Մահարու «Ծաղկած փշալարեր» վիպակում, ԳՊՀ գիտական հոդվածների ժողովածու, 20, Ե., 2025, էջ 327-338:
29. Ներսիսյան Վ.Ա., Բառակազմության տեսական և մանկավարժական հարցերի քննությունը Արարատ Ղարիբյանի աշխատություններում, «Լեզու և լեզվաբանություն», 1 (32), Ե., ԼԻ հրատ., 2025, էջ 36-50:
30. Ներսիսյան Վ.Ա., Բառակազմության տեսական հարցերի քննությունը Ս. Արքահամյանի աշխատություններում, Սերգեյ Արքահամյանի ծննդյան 100-ամյակին նվիրված միջազգային գիտաժողովի նյութերի ժողովածու, Ե., ԼԻ հրատ., 2025, էջ 226-238:
31. Պապիկյան Ս.Վ., «Ժողովուրդ» օրաթերթի լեզվի մասին, «Գրական հայերենը ԶԼՄ-ներում»։ Մայրենիի օրվան նվիրված միջոցառման նյութեր, Ե., ԼԻ հրատ, 2025, էջ 60-65:
32. Պապիկյան Ս.Վ., Դիտարկումներ «Հատկական փոխառություն» տերմինի մասին, «Բառագիտության արդի խնդիրներ» հանրապետական գիտաժողովի նյութերի ժողովածու, Ե., ԼԻ հրատ., 2025, էջ 89-95:
33. Պապիկյան Ս.Վ., «Բնակավայր, կացարան» իմաստային խմբի որոշ հատկական փոխառությունների քննություն, «Լեզու և լեզվաբանություն» գիտական հանդեսում, 1 (33), Ե., ԼԻ հրատ., 2025, էջ 77-85:
34. Ֆելեքյան Մ.Հ., Բառերի բացատրության բացասական կամ ժրխտական եղանակը հայերենի բառարաններում, «Բառագիտության արդի խնդիրներ» հանրապետական գիտաժողովի նյութերի ժողովածու, Ե., ԼԻ հրատ., 2025, էջ 96-100:
35. Ֆելեքյան Մ.Հ., Բառերի պատճառաբանվածության մթազնույնը հայերենում, Բանբեր Երևանի համալսարանի. Բանասիրություն, 2025, № 3 (48), էջ 77-87:

36. Ֆիշենկճեան Ա.Ա., Ներգործական բայերու խնդրառութան հիմնահարցերը հայերէնի մէջ (արեւելահայերէն-արեւմտահայերէն), «Ջահուկյանական ընթերցումներ», 1 (22), Ե., ԼԻ հրատ., 2025, էջ 93-106:
37. Ֆիշենկճեան Ա.Ա., Արեւմտահայերէնի ուսուցման կերպի/ մեթոտի հիմնահարցերը եւ անոնց յաղթահարման հեռանկարները, «Հայ բանասիրութեան հեռանկարներ. Ուսումնասիրութեան ու ուսուցման արդի խնդիրներ» միջազգային գիտաժողովի նյութերի ժողովածու, Լոս Անջելէս-Երեւան, N 1, ԱՄՆ Արեւմտեան թեմի հրատ., 2025, էջ 226-237:
38. Ֆիշենկճեան Ա.Ա., Արեւմտահայերէնը Հայաստանի Հանրապետութեան մէջ (21-րդ դար), «Հայագիտությունը լեզուների և մշակույթների համատեքստում» միջազգային գիտաժողովի նյութերի ժողովածու, Մոսկվա, ՄՊԼՀ հրատ., 2025, էջ 273-282:
39. Асоян Т.А., Папикян С.В., Вербальная агрессия в армянских и русских средствах массовой информации, Сборник научных статей Гаварского государственного университета, 19, 2025, ст. 365-374.
40. Асоян Т.А., О лексикографической деятельности Мхитаристов, Арменоведение в контексте языков и культур, Сборник научных статей 2-ой международной научно-практической конференции, Москва, 2025, ст. 36-44.

ՀՐԱՊԱՐԱԿՈՒՄՆԵՐԻ ԱՍՓՈՓԱԳՐԵՐ

Առաքելյան Կ., Նորակազմ բառեր արդի հայ քնարերգության մէջ (հոդված)

Հոդվածում նշվում է, որ նորակազմությունների ուսումնասիրությունը խիստ է կարևորվել միջոտ, առավել ևս վերջին ժամանակներում, որի վկայությունն են դրանց ուսումնասիրությանը նվիրված գիտական հետազոտությունները, նորակազմությունների բառարանները, ինչպես նաև ԳԱԱ լեզվի ինստիտուտի բառարանագրության բաժնի կազմած նոր բառերի պրակները:

Նշված միավորների թվում, ըստ հողվածագրի, ուրույն տեղ ու դեր ունեն բանաստեղծական բառերը, որոնք հեղինակային նորակազմությունների մի առանձին խումբ են: Հողվածագիրը նպատակ է ունեցել ներկայացնելու արդի հայ քնարերգության մեջ առկա նորակազմ բառերի և բառաստեղծման միտումները: Նյութը քաղվել է ԳԱԱ լեզվի ինստիտուտի բառարանագրության բաժնի հրատարակած Նոր բառերի ութ պրակներից: Պատահականության սկզբունքով ընտրվել է 150 բառ և փորձ է արվել դրանք ներկայացնել ըստ բառագիտական աշխատանքներում ընդունված դասակարգումների:

Առաքելյան Կ., Ջրի և ոռոգման գեղարվեստական պատկերը Միսաք Մեծարենցի լեզվում (հողված)

Հողվածագիրն անդրադառնում է XX դարասկզբի արևմտահայ կանանավոր քնարերգու Միսաք Մեծարենցը թե՛ չափածո, թե՛ արձակ գործերում ջրի և ոռոգման պատկերավորմանը: Նրա վկայությամբ՝ Մեծարենցի քնարերգության մեջ *ջուր* գոյականն ամենահաճախակի կիրառվող բառերից է: Ներկայացվում են Մեծարենցի ստեղծագործության մեջ առկա ջուր գոյականի ուղղակի և փոխաբերական կիրառությունները, *ջուր* արմատով կազմված բառերը, դրանց ոճական արժեքը:

Առաքելյան Կ., «Հրապարակ» օրաթերթի լեզվի մասին (հողված)

Հողվածում նշվում է, որ այսօր ԶԼՄ-ների և սոցցանցերի ազդեցությունը հանրային կյանքի վրա ահռելի է: Սրանով պայմանավորված դրանց լեզուն մեծապես ներագրում է հանրային խոսքի ձևավորման վրա: Լրատվամիջոցները միմյանցից խիստ տարբեր են իրենց բնորոշ զանազան հատկանիշներով, այդ թվում գրագիտության մակարդակով:

Հողվածագրի կարծիքով՝ թերթում տպագրվող նյութերը հաճախ են աչքի ընկնում արդիականությամբ, լրատվական բարեվարքության կանոնների պահպանմամբ և այլն: Նա արձանագրում է նաև, որ լրագրի էջերում առկա են անհարկի փոխառություններ: Երբեմն հանդիպում են բառեր, որոնք հիմնականում միջազգայնորեն ճանաչված եզրույթներ են, սակայն սրանց հայերեն համարժեքներն առկա են, ուստի խրախուսելի չէ օտար բառի կիրառությունը: Թերթում առկա են ժողովրդախոսակցական և բարբառային բառաշերտին պատկանող միավորներ, որոնց կիրառությունը հիմնականում արդարացված է և ունի ոճական արժեք:

Հողվածագիրը համառոտ անդրադառնում է նաև հraparak.am-ի լեզվին և նշում, որ «Հրապարակի» համացանցային կայքում ևս նյութերը հրապարակվում են մաքուր գրական հայերեն, սակայն պայմանավորված լուրերն արագ հաղորդելու խնդրով և առկա մրցակցությամբ՝ երբեմն տեղ են գտնում վրիպակներ:

Ասոյան Թ., Մխիթարյանների բառարանագրական գործունեության շուրջ (հոդված)

Հողվածում արժևորվում է Մխիթարյանների դերը և ավանդը հայ նոր բառարանագրության զարգացման մեջ: Կարևորվում են հատկապես նրանց կազմած երկլեզվյան և բազմալեզվյան բառարանները, որոնք նպաստում էին օտար լեզուներ սովորելուն:

Ասոյան Թ., Պապիկյան Ս., Խոսքային ազդեսիան հայկական և ռուսական զանգվածային լրատվամիջոցներում (հոդված/ռուսերեն)

Հողվածում ներկայացվում և մեկնաբանվում են ազդեսիայի դրսևորումներ՝ որպես մարդկային վարքագծի դժվար բացատրելի երևույթներ: Հողվածագիրները նշում են, որ խնդիրը գրավել է հոգեբանների, սոցիոլոգների, բժիշկների, մշակութաբանների,

պատմաբանների, լեզվաբանների ուշադրությունը: Վերջիններս առանձնահատուկ նշանակություն են տալիս ագրեսիայի արտահայտման ձևերին և միջոցներին: Հետխորհրդային շրջանում Ռուսաստանի Դաշնության և Հայաստանի Հանրապետության զանգվածային լրատվամիջոցների լեզուն խիստ փոփոխությունների է ենթարկվել. հավասարակշռված, ստանդարտացված լեզուն, որը բոլոր հրապարակումներում գրեթե միատեսակ է, իր տեղը զիջում է զգացմունքային և իրավիճակային խոսքին՝ ենթարկվելով պահի պահանջներին: ՋԼՄ-ների նպատակը տեղեկության միջոցով հասարակության վրա ազդելն է՝ ուղղված որոշակի խնդիրներ լուծելուն: Այդ նպատակով կիրառվում են տարբեր միջոցներ, այդ թվում՝ խոսքային ագրեսիան՝ ներառելով քաղաքական, հոգեբանական և սոցիալական ասպեկտներ: Հրապարակված տեքստերում ագրեսիան հանդես է գալիս որպես մանիպուլյացիայի միջոց:

Բարսեղյան Ա., Հեռուստատեսության լեզուն (Հ1 և 1 լուրեր.am) (հոդված)

Հոդվածում քննվում է Հ1-ի և 1 լուրեր.am-ի լեզուն, որն աչքի է ընկնում տարաբնույթ շարահյուսական և բառագործածական սխալներով: Հոդվածագրի հավաստմամբ՝ հեռուստատեսության լեզուն պատկերացում է տալիս հանրության լեզվական մշակույթի որակի մասին: Արձանագրելով բազում սխալներ՝ նա նշում է, որ «հայերենը՝ աստվածների հետ խոսելու լեզուն» (Ջ. Բայրոն) պետք է գերծ մնա մեղանչումներից:

Բարսեղյան Ա., Շարահյուսական կապակցման եղանակների ընդհանուր բնութագիրը արդի գեղարվեստական արձակում (հոդված)

Հոդվածագիրը փաստական հարուստ նյութի քննությամբ ցույց է տալիս, որ արդի գեղարվեստական արձակում առդրություն

շարահյուսական կապակցության եղանակի դրսևորումները երբեմն չեն համապատասխանում գրական հայերենի օրինաչափություններին՝ պայմանավորված ոճական նկատառումներով:

Բարսեղյան Ա., Խնդրառություն կապակցության եղանակի ընդհանուր բնութագիրը արդի գեղարվեստական արձակում (հոդված)

Հոդվածում ներկայացվում է խնդրառություն կապակցության եղանակի ընդհանուր բնութագիրը արդի գեղարվեստական արձակ խոսքում: Այդ բնութագրից պարզվում է, որ միևնույն հարաբերությունը կարող է արտահայտվել ոչ միայն որևէ հոլովով առանձին վերցրած, այլև այլ հոլովով ու կապով միասին վերցրած:

Հոդվածագրի վկայությամբ՝ դրանք որոշ դեպքերում չեն համապատասխանում գրական հայերենի օրինաչափություններին: Ներկայացնելով խնդրառություն կապակցության դրսևորումները արդի գեղարվեստական արձակ խոսքում պարզվում է, որ միևնույն հարաբերությունը կարող է արտահայտվել ոչ միայն որևէ հոլովով առանձին վերցրած, այլև այլ հոլովով ու կապով միասին վերցրած:

Գալստյան Ա., Թեյյան Լ., Հայերենի տալ բայի իմաստագործառական քննություն (հոդված)

Հոդվածը կայուն բառակապակցություններում ամենից հաճախ կիրառվող բայերի իմաստագործառական քննությանը վերաբերող աշխատանքների շարքից է: Վերլուծվում են տալ բայի իմաստների, նրանով կազմությունների դրսևորումները լեզվի հասարակական և տարածական տարբեր ոլորտներում՝ գրական հայերեն, ժողովրդախոսակցական հայերեն, բարբառ (հիմնականում Արցախի բարբառի նյութը), ժարգոն: Դիտարկվում են տալ բայի իմաստները, ապա և դրանով կազմված հարադրությունները: Վերջինները քննվում են ըստ հարադրության բաղադրիչների քանակի,

հարադիր բառի խոսքիմասային պատկանելության, հարադրության՝ նույն իմաստն արտահայտող այլ բայով կամ էլ այլ կարգի բառերով փոխարկվելու, ինչպես նաև դրանց՝ լեզվի տարբեր շերտերում տարածված լինելու իրողությունները:

Թեյյան Լ., Լեզվական նորմից շեղումներ զանգվածային տեղեկատվության լեզվում (հոդված)

Հոդվածում ներկայացվում և վերլուծվում են տեղեկատրվության ժամանակակից միջոցներում, հատկապես հեռուստատեսային հաղորդումներում հանդիպած առավել բնորոշ լեզվական սխալներ ու շեղումներ՝ դրանց վրա ոլորտի պատասխանատուների ուշադրությունը սևեռելու և լրատվության լեզուն ըստ հնարավորին մաքուր և կանոնական տեսնելու մտահոգությամբ:

Հավաքված նյութը դասակարգված է ըստ լեզվական մակարդակների և ուղեկցվում է մասնագիտական մեկնաբանություններով ու հանձնարարականներով: Այսպես, նշվում է, որ *բառագործածության* սխալները մի շարք պատճառներով են պայմանավորված՝ բառիմաստի ոչ ճիշտ ընկալում, բառի սխալ կազմություն, ոճական անհամապատասխանություն համատեքստին, բաղաբարություն, չարդարացված օտարամոլություն, ձևաբանական սխալները վերաբերում են հիմնականում հոգնակազմության, հոլովակազմության, բայակազմության և բայակիրառության կանոններին, *շարահյուսական* մեղանշումները՝ համաձայնության և խնդրառության ոլորտներին: Առկա են նաև օտար շարահյուսական կառույցների անհաջող պատճենումներ:

Թեյյան Լ., Բարդ նախադասության տեսության հարցերը Սերգեյ Աբրահամյանի աշխատություններում (հոդված)

Հոդվածում նշվում է, որ հայ շարահյուսագիտության մեջ ա-կադեմիկոս Սերգեյ Աբրահամյանի ավանդը մեծ չափով վերաբե-

րում է նաև բարդ նախադասության տեսության մշակմանը: Մասնավորապես բազմաբաղադրիչ բարդ նախադասությունների դասակարգման հարցում նրա կիրառած գիտական սկզբունքը որոշակիորեն տարբերվում է շարահյուսագիտական գրականության մեջ ներկայացվող այլ մոտեցումներից և, հոդվածագրի կարծիքով, հնարավորություն է տալիս տրամաբանորեն առավել ստույգ ստորակարգել և բնութագրել շարահյուսական այդ կառույցները: Ինչպես քերականական շատ այլ իրողությունների, այնպես էլ բարդ նախադասության կառուցվածքային և իմաստային կողմերի տեսական ուսումնասիրության բնագավառում Ս. Աբրահամյանի վաստակն արժևորվում է նաև նրանով, որ այն արժանավորապես ներկայացված է իր հեղինակած ուսումնամեթոդական ծրագրերում, բուհական և դպրոցական դասագրքերում:

**Խաչատրյան Ն., Գրական հայերենը ԶԼՄ-ներում
(22-ի «Լրաբեր» հաղորդաշարի լեզվական վերլուծություն)**
(հոդված)

Հոդվածագիրը քննում է 22 հեռուստաընկերության «Լրաբեր» լրատվական հաղորդաշարի լեզուն, որը, որպես զանգվածային հաղորդակցության միջոց, ազդում է հանրային լեզվամտածողության ձևավորման վրա: Ուսումնասիրության նյութ են հաղորդաշարի՝ 2025 թ. հունվար–փետրվար ամիսներին հեռարձակված մի շարք թողարկումներ: Նպատակն է բացահայտել հաղորդման լեզվական նորմերից շեղումների հիմնական տեսակներն ու դրանց առաջանալու գործոնները:

Վերլուծությամբ արձանագրվում են բազմաբնույթ լեզվաոճական անճշտություններ՝ բառաձևերի և բառագործածության սխալներ, ավելորդաբանություններ, օտարաբանությունների և դրանց կաղապարով կառուցվածքների կիրառում, ինչպես նաև շարահասության, համաձայնության և բարդ նախադասության

բաղադրիչների կապակցման ոչ կանոնական դրսևորումներ: Նըշված շեղումները պայմանավորված են լրագրողների լեզվամտածողության առանձնահատկություններով, մայրենի լեզվի նորմերի ոչ լիարժեք յուրացմամբ և օտար լեզվական կառույցների ընդօրինակմամբ:

Հակոբյան Ֆ., Արհեստական բանականության համակարգերի դերը բառիմաստի բացատրության գործընթացում (հոդված)

Հոդվածում ներկայացվում են տպագիր, էլեկտրոնային բառարանների և ԱԲ չաթբոտերի՝ բառիմաստները ներկայացնելու տարբերությունները:

Ըստ հոդվածագրի՝ ի տարբերություն տպագիր և էլեկտրոնային բառարանների՝ ԱԲ չաթբոտերում բառահոդվածը որևէ հըստակ կառուցվածք չունի: Դրանք բառիմաստի բացատրությունը ներկայացնելիս հաշվի են առնում օգտատիրոջ հետաքրքրությունները և որոնման վարքագիծը՝ տալով բառիմաստի ավելի անհատականացված բացատրություն:

Հարյուրավոր բառերի բառիմաստների բացատրությունների համեմատություններից հոդվածագիրը նկատում է, որ բառարանագիրները տալիս են բառիմաստի կարճ բացատրությունները, LLM-ները ներկայացնում են բառիմաստի առավել ընդարձակ բացատրությունը և ընդհանուր նկարագրությունը:

Մինևույն ժամանակ հեղինակն ընդգծում է, որ ԱԲ համակարգերը կարող են հանդես գալ միայն իբրև *օժանդակ միջոց* որևէ դեպքում չեն կարող ամբողջությամբ փոխարինել լեզվաբան-բառարանագիրների կատարած աշխատանքը, քանի որ LLM-ների կիրառությունը էլեկտրոնային բառարանագրության մեջ ունի մի շարք տեսական և գործնական սահմանափակումներ:

Հակոբյան Ֆ., Արհեստական բանականության տեխնոլոգիաների կիրառությունը էլեկտրոնային բառարանագրության մեջ (հոդված)

Հոդվածագիրը հանգամանալից անդրադառնում է արհեստական բանականության հիմնական տեխնոլոգիաներին և մեծածավալ լեզվական մոդելներին (LLM)՝ ChatGPT, Gemini, LLaMA, Claude, Mistral, Grok և այլն: Ներկայացնում է նաև արհեստական բանականության առավել զարգացած այլ տեխնոլոգիաներ (մեքենական ուսուցում (Machine Learning), խորքային ուսուցում (Deep Learning)), որոնք լայնորեն կիրառվում են էլեկտրոնային բառարանագրության բնագավառում: Այս տեխնոլոգիաները հնարավորություն են տալիս լեզվական մոդելներին ավտոմատ կերպով սովորել լեզվական օրինաչափությունները՝ մեծածավալ լեզվական տվյալների հիման վրա: Ըստ հեղինակի՝ էլեկտրոնային բառարանագրության մեջ կիրառվող ԱԲ տեխնոլոգիաները նպաստում են մի կողմից՝ բառարանագրական աշխատանքների դյուրացմանը՝ մեքենայացնելով բազմաթիվ գործընթացներ, մյուս կողմից՝ կարող են ներկայացնել բառի՝ լեզվի իմաստային հիմնական միավորի սպառիչ բնութագիրը:

Հեղինակը եզրակացնում է, որ արհեստական բանականության ժամանակակից տեխնոլոգիաները (NLP, մեքենական ուսուցում, խորքային մոդելներ, chatbot-մեսինջերներ), զարգացման միանգամայն նոր հնարավորություններ են ընձեռում էլեկտրոնային բառարանագրության բնագավառում: LLM լեզվական մոդելները ոչ միայն ընդլայնում են էլեկտրոնային բառարանների կիրառական հնարավորությունները, այլև նպաստում են առավել նորարարական, ինտերակտիվ բառարաններ ստեղծելուն, որոնք համապատասխանում են 21-րդ դարի լեզվատեխնոլոգիական պահանջներին և կարող են օգտակար լինել ինչպես լեզվաբաններին, այնպես էլ գիտական հանրության առավել լայն շրջանակի:

Ղազարյան Հ., Հնչերանգը և տրոհումը տարարժեք շարահյուսական կառույցների տարբերակման միջոց (հոդված)

Հոդվածում քննվում են ժամանակակից հայերենում բառական միևնույն կազմն ունեցող շարահյուսական այն տարարժեք կառույցները, որոնք տարբերակելու, իմաստները որոշակիացնելու, հստակեցնելու համար բանավոր խոսքում կարևոր դեր են կատարում հնչերանգը, առանձնապես քերականական արժեք ունեցող դադարները, իսկ գրավոր խոսքում՝ տրոհության տարբեր նշանները: Հոդվածագիրն իբրև պատճառ ընդգծում է այն, որ խոսքն իր առարկայական և վերաբերմունքային առումներով շատ բազմազան ու բազմաբնույթ է, և խոսք կառուցելու առարկայական օրինաչափությունները հաճախ խաչաձևում են խոսողի վերաբերմունքը և տրամաբանության գործոնը: Դա էլ դառնում է հիմք նույն շարահյուսական կառույցներն ընկալելու և կետադրելու տարբեր կերպ: Հոդվածում կարևորվում է հնչերանգի և տրոհության դերը շարահյուսական տարարժեք նման կառույցներում նախադասության անդամները տարբերակելու, նրանց միջև իմաստային կապերի առկայությունը, լրացական-քերականական հարաբերությունները պարզելու տեսանկյունից:

Ղազարյան Հ., Ընդհանուր լեզվաբանություն (գործնական աշխատանքների ձեռնարկ)

Ձեռնարկը գրված է ընդհանուր լեզվաբանության բուհական ծրագրի հիման վրա: Այն ընդգրկում է լեզվաբանության բոլոր բաժիններին վերաբերող ինքնաստուգման հարցեր և գործնական առաջադրանքներ, որոնք ուղղված են ուսանողների ինքնուրույն աշխատանքը նպատակամղելու անցնելիք տեսական նյութը յուրացնելուն և գործնական կարողություններն ու հմտությունները զարգացնելուն:

Ձեռնարկում գործնական առաջադրանքները ներկայացվում են երեք լեզուներով՝ հայերեն, ռուսերեն, անգլերեն: Առաջադրանքները գուգահեռ կատարելը հնարավորություն է տալիս համեմատական քննությամբ անդրադառնալու նաև լեզուների ընդհանրություններին ու տարբերություններին:

Ղազարյան Հ., Տարարժեք երկրորդական ձևայինները ժամանակակից հայերենում (հոդված)

Հոդվածագիրը նշում է, որ լեզվական տարարժեքությունը կապված է լեզվական տարբեր մակարդակների միավորների ձևախմբաստային փոխհարաբերությունների հետ և արտահայտվում է իմաստակիր միավորներ ունեցող բոլոր մակարդակներում՝ ձևային, բառային, ձևաբանական և շարահյուսական: Քանի որ լեզվական միավորների իմաստի ու արժեքի տեղաշարժերը ոչ թե լեզվի մեկ առանձին փուլին հատուկ երևույթ են, այլ լեզվի ներքին զարգացման ընդհանուր գործընթացի արտահայտություն ու հետևանք, ուստի դրանց քննությունը հոդվածագիրը համարում է կարևոր և արդիական լեզվի զարգացման բոլոր շրջաններում:

Հոդվածում ներկայացվում են արդի լեզվամտածողությամբ մասնակի տեղաշարժի ենթարկված այն երկրորդական ձևայինները, որոնք, ենթարկվելով իմաստափոխության, բացի իրենց հատուկ հիմնական գործածությունից, հանդես են գալիս նաև մեկ այլ գործածությամբ և համապատասխանաբար ստանում նաև այդ երկրորդական գործածության հատուկ իմաստը: Ընդգծվում է, որ կան տարարժեք երկրորդական ձևայիններ, որոնք միևնույն բառի մեջ համատեղում են տարբեր իմաստներ կամ էլ իմաստային տարարժեքությունն արտահայտում են տարբեր բառերում: Նշվում է նաև, որ տարարժեք ձևայինները կարող են տարբերակվել երբեմն խոսքից դուրս, երբեմն էլ՝ միայն խոսքում:

**Ղազարյան Հ., Լեզվական շեղումներ. «5-րդ ալիք»
հեռուստաընկերություն (հոդված)**

Հոդվածում նշվում է, որ գրական լեզվի աղավաղումները դարձել են սովորական և այսօր, քան երբևէ, զգացվում է սեփական լեզուն ինքնավերահսկելու խիստ անհրաժեշտություն: Հոդվածագիրն ընդգծում է, որ հեռուստատեսությունը՝ որպես զանգվածային լրատվամիջոց, համարվում է լեզվական մշակույթի տարածման և ամրապնդման հզոր գործիք, և հեռուստատեսային լեզվի մաքրությունը կարևոր նշանակություն ունի ոչ միայն տեղեկատվության որակը բարձրացնելու, այլև ազգային լեզվամշակույթը պահպանելու ու հարստացնելու համար: Այն ոչ միայն արտացոլում է հասարակության լեզվական վիճակը, այլև ձևավորում նոր լեզվական միտումներ:

Ուսումնասիրության շրջանակում հոդվածագիրն անդրադառնում է «5-րդ ալիքի» հեռուստատեսային հաղորդումներից «Հայլուր», «Օրագիր» և «Հարցազրույց» հաղորդաշարերի լեզվական որակին: Նա արձանագրում է, որ ի տարբերություն համապատասխան լեզվական կրթություն և պատրաստվածություն ունեցող հաղորդավարների հստակ, գրագետ, կառուցվածքային առումով ճիշտ ու հասկանալի լեզվի՝ հրավիրված քաղաքագետների և փորձագետների խոսքը երբեմն շեղվում է գրական հայերենի լեզվական նորմից, պարունակում բազմապիսի և բազմաբնույթ, բայց նույնատիպ սխալներ, որոնք խախտում են լեզվի միասնականությունը և անթույլատրելի են հատկապես քաղաքական-վերլուծական հաղորդումներում:

Ղամոյան Լ., «Պար» հասկացությունը և նրա բառակազմական առանձնահատկությունները գրական հայերենում (հոդված)

Հոդվածում ներկայացվում են «պար» բառի իմաստային և հատկապես բառակազմական առանձնահատկությունները հայե-

րենում: Հատուկ ուշադրություն է դարձվում «պար» արմատի իմաստային նրբերանգներին, իմաստային փոփոխություններին: Առանձնացվում են նաև «պար» արմատով կազմված ոչ միայն հնացած բառերը, այլև նորակազմությունները:

Ղամոյան Լ., «Խաղ» արմատի բառակազմական և իմաստային առանձնահատկությունները (հոդված)

Հոդվածում ուսումնասիրվում է «խաղ» բառի իմաստային բազմաշերտությունը հայերենում: Արձանագրվում է, որ արմատն ունի երկու տասնյակից ավելի նշանակություններ, որոնք դրսևորվում են նաև բառակազմական համակարգում: Հոդվածագիրը նշում է, որ «խաղ» արմատով ձևավորվել են ինչպես ածանցավոր, այնպես էլ բարդ և բարդաձանցավոր բառեր՝ ստեղծելով հոմանշային ու հականշային շարքեր, համանուն բառեր ու բառային տարբերակներ: «Խաղ» արմատը բառակազմական լայն հնարավորությունների շնորհիվ նպաստել է նաև մենիմաստ և բազմիմաստ բառերի առաջացմանը, իսկ դարձվածային միավորների ու առանձնների մեջ այս արմատի կիրառությունը արտացոլում է նրա արտահայտչական ուժն ու լեզվագործառական դերը:

Ղամոյան Լ., Անաղարտ պահենք մեր մայրենին (հոդված)

Հոդվածագրի վկայությամբ՝ հասարակական-քաղաքական նոր պայմաններում փոփոխությունների է ենթարկվում նաև ԶԼՄ-ների լեզուն, որի դերը լեզվամշակույթում առանձնահատուկ կարեւորություն ունի: Վերջին տարիներին գրագետ շարադրված նյութերից բացի՝ հաճախ հանդիպում են ոչ ճշգրիտ, աղավաղված բազմաթիվ ձևակերպումների:

Նրա հավաստմամբ՝ մայրենի լեզվի աղավաղումը կարող է բացասական ազդեցություն ունենալ լայն լսարանի վրա: Ուստի

կարևոր է համապատասխան վերահսկողության մեխանիզմների մշակումն ու կիրարկումը:

Հոդվածում առանձնացվում են էլեկտրոնային տիրույթում առկա թերթերից մեկի՝ news.am-ի լեզվին բնորոշ բառային ու քերականական կանոններից մի շարք շեղումներ, սխալ կազմություններ, ոճական անհանձնարարելի կիրառություններ և այլն:

Մարգարյան Ի., Համանուն և հարանուն բաղադրիչներով նորակազմություններն արդի հայերենում (հոդված)

Հոդվածում քննվում են համանուն և հարանուն բաղադրիչներով նորակազմությունները արդի հայերենում՝ ըստ «Նոր բառեր» բառարանաշարի (Ա-Ը պրակներ) նյութի: Հոդվածագիրն ուսումնասիրում է համանուն ածանցների և ածանցակերպերի բառաստեղծական եղանակներն ու միտումները: Դիտարկումները ի հայտ են բերել որոշ համանուն ածանցների արտադրողականության փոփոխություն և տարբեր լրացումներով կազմությունների ակտիվացում: Հարանուն բաղադրիչների դեպքում քննվել են *-հենք* («հենված») և *-հեն* («ավազակ») ձևերը՝ ցույց տալով դրանց ձևական նմանության հետևանքով առաջացած իմաստային շփոթն ու բառակազմական սխալները:

Մարգարյան Լ., Արցախի բնականությունների անվանակոչման սկզբունքները և իմաստային դաշտի կարգաբանությունը (հոդված)

Արցախի տեղանվանական համակարգի պատմական զարգացման ընթացքը բաժանվում է հինգ հիմնական փուլերի՝ հնագույն շրջանից մինչև անկախության շրջան: Հոդվածում քննվում է *ԼՂ չճանաչված հանրապետության անկախության շրջանի* (1991-2020թթ.) բնականվանացանկը, որը մի կողմից՝ Արցախի տեղանվանական համակարգի զարգացման ընթացքի սղագրություն է,

մյուս կողմից՝ ամբողջական պատկերացում է տալիս տեղանվանական համակարգում գործող օրինաչափությունների մասին: Ըստ քննության արդյունքների՝ Արցախի տեղանվանական համակարգում առանձնացվում են բնակավայրերի անվանակոչման 2 հիմնական սկզբունքներ: Վերլուծությամբ ընդգծվում է նաև անվանակոչման երևույթի դերը Արցախի վարչատարածքային կառուցվածքի փոփոխությունների համատեքստում՝ հատկապես սուբստրատային տարրերի վերացման և հայկական հնագույն տեղանունների վերականգնման ուղղությամբ:

Հոդվածի եզրափակիչ հատվածում ակնարկային ձևով գուցադրվում են հարակից տարածաշրջանների ժողովուրդների՝ ռուսական, պարսկական և թուրքական բնականվանակոչման ավանդույթները՝ հատկանշելով ընդհանուր տեղանվանագիտական օրինաչափությունների առկայությունը, ինչպես նաև պատմահասարակական և մշակութային պայմանների առանձնահատկությունները:

Քննությունը հաստատում է, որ Արցախի տեղանվանական համակարգը հայոց տեղանվանական համակարգի մասն է, որի անվանակոչման գործընթացները արտացոլում են ինչպես տարածաշրջանի պատմական ու լեզվաբանական, այնպես էլ մշակութային ու քաղաքական առանձնահատկությունները:

**Մարգարյան Լ., Գրական արևելահայերենի նորմի կիրառումը
ABC մեղիա տեղեկատվական-վերլուծական հարթակում
(հոդված)**

Հոդվածում նշվում է, որ երկշաբաթյա կտրվածքով դիտարկված «Լուրեր», «Ռեպորտաժ» և Աբրահամ Գասպարյանի հեղինակային «Փոխիր ալիքը» հաղորդումներում լրագրողների խոսքը գրական արևելահայերենի նորմի լիարժեք իրացման դրսևորում է: Երկշաբաթյա դիտարկումով եթեր սպրդած սխալ կիրառություններն աննշան են, և դրանք դիպվածային բնույթի են:

Ըստ հոդվածագրի՝ հատկանշելի են Աբրահամ Գասպարյանի հեղինակային հաղորդման ժամանակ բառագործածության ու բառընտրության ճշգրտությունն ու նպատակայնությունը, օտարաբանությունների համակշռված և տեղին կիրառությունը, մասնագիտական եզրույթների չափավոր օգտագործումը՝ հընթացս նաև մայրենիով մեկնաբանելով, և ամենակարևորը՝ քերականական կառույցների գտությունը:

**Մարգարյան Լ., - Գերս, - ստան և - ալան ձևային
իմաստագործառական արժեքը Արցախի բնականուններում
(հոդված)**

Հոդվածագիրը նշում է, որ Արցախի բնականվանացանկում վկայված հիբրիդ տեղանունները քիչ չեն, և այդ շարքում իրանական ծագման ձևայիններով բաղադրությունները մեծ թիվ են կազմում: Դրանց քննությունը մի կողմից՝ բացահայտում է մայրենի ու փոխառյալ միավորների իմաստային զարգացման արդյունքները, մինչտեղանվանական և տեղանվանական իմաստների գործառական արժեքը, մյուս կողմից՝ փաստում դրանց վերաիմաստավորումը հայերենում՝ հաստատելով, որ տեղանվանագիտությունը նաև լեզվամշակութային հիշողությունը կրողն է:

Արցախի տեղանունները, հոդվածագրի հավաստմամբ, պատմական շերտերի յուրօրինակ դրսևորում են, որոնք ցույց են տալիս լեզվամշակութային շփումների, փոխառությունների և դրանց տեղայնացման գործընթացները: Այդ տեղանունները ոչ միայն հուշում են պատմական գործընթացների ու որպես հետեվանք դրանց լեզվաբանական զարգացումների մասին, այլև հաստատում են հայկական տեղանվանաստեղծ ավանդույթի շարունակականությունն ու ինքնատիպությունը:

Մարգարյան Լ., Արցախյան բնակավայրերի *-ի* վերջնահնչուն բաղադրիչով անվանումների քննություն (հոդված)

Հոդվածագիրը քննում է *-ի* վերջնահնչունի իմաստագործառական արժեքը Արցախի բնականություններում: *Ի*-ով վերջավորվող բնականությունները նա դասակարգում է երեք խմբի (բառակազմական *-ի ձևույթ* հնչյունափոխությամբ, բառակազմական *-ի ձևույթ* առանց հնչյունափոխության և արմատային կամ իմաստային չեզոք ձևեր): Հատկանշվում է, որ *ի*-ով վերջավորվող տեղանունները հաճախ տեղակայված են աշխարհագրորեն մերձ տարածքներում, և ենթադրելի է, որ դրանք կարող են արտահայտել որոշակի տարածքային ամբողջականություն և տեղագրական առանձնահատկություններ:

Ակնարկային գուգադրվում են նաև Արցախի տեղանվանական համակարգի *ի*-ով վերջացող և Հայաստանի Հանրապետության համանուն բնականությունները:

Մարգարյան Լ., Արցախի տեղանունների բառակազմական կաղապարները (հոդված)

Հոդվածում Արցախի տեղանունների բառակազմական խմբերն առանձնացնելիս հիմք են ընդունվում տեղանունների բառակազմական կաղապարների դասակարգման դասական և ժամանակակից սկզբունքները, մասնավորապես՝ Գ. Ջահուկյանի մոտեցումը (հաշվի առնելով որոշ առանձնահատկություններ): Ըստ այդմ՝ Արցախի տեղանունները խմբավորվում են հետևյալ կարգով. պարզ կամ արմատական տեղանուններ (ենթադասակարգումներով և մասնակաղապարներով) և բաղադրյալ տեղանուններ (մասնակաղապարներով)

Դասակարգման մեթոդը, ըստ հոդվածագրի, նոր չէ, բայց դրա կիրառումը նոր մոտեցումով և նոր նյութի քննությամբ ապա-

հովում է արդյունքների համեմատելիությունն ու համադրելիությունը հայոց տեղանվանական համակարգի տվյալներին՝ դրանք հարստացնելով նոր ենթակադապարներով:

**Մկրտումյան Ա., Մեղր և մեղու բառերը և դրանցով
կազմությունների իմաստային (թեմատիկ) դասակարգումը
հայերենում (հոդված)**

Հոդվածագիրը նշում է, որ *մեղր* և *մեղու* բառերի ստուգաբանությունները տարբեր են, որը ենթադրում է որոշ հարցերի լրացուցիչ պարզաբանում: Այդ բառերով կազմությունները հայերենի բառապաշարում շատ են: Հոդվածագիրն ուսումնասիրել է շուրջ 140 բառ, լեզվաբանական գրականության մեջ կատարված դասակարգումների օրինակով առանձնացրել իմաստային (թեմատիկ) բազմանդամ և սակավանդամ 12 խումբ՝ հաճախ առանձին ենթախմբերով: Իմաստային նման բաժանումը նշանակալից ուսումնասիրություն կարող է համարվել տարբեր հարցեր կամ երևույթներ լուսաբանելու համար: Քննության արդյունքում ձևավորվել են նաև նույնաբաղադրիչ հոմանիշ, համանուն և հարանուն բառաշարքեր:

**Մովսեսյան Ռ., Ղարաբաղի բարբառի դարձվածքների
ուսուցումը (հոդված)**

Հոդվածում կարևորվում է Ղարաբաղի բարբառի ուսուցումը մեր օրերում, որովհետև բարբառը կտրվել է բարբառային միջավայրից, և Ադրբեջանը վարում է արցախագիտության ոչընչացման հետևողական քաղաքականություն, որի դեմ պայքարելու եղանակներից մեկն էլ Ղարաբաղի բարբառի և նրանում արտացոլված լեզվամտածողության, մշակույթի, աշխարհայացքի, արժեհամակարգի ուսուցումն ու պահպանումն է՝ դրա միջոցով սերունդների մեջ ձևավորելով ազգային ինքնաճանաչողություն, ինքնավստահություն և ինքնապաշտպանական կարողություններ:

Լեզվական միավորներից դարձվածքները, ըստ հոդվածագրի, լավագույնս են արտացոլում ժողովրդի մտածողությունը, բարքերը, բարոյական արժեքները, կենսափիլիսոփայությունը, որովհետև դրանք ժողովրդական լեզվում հղկված, իմաստային առումով խտացված կառույցներ են:

Հոդվածի նպատակն է առաջարկել սկզբունքներ և մեթոդական հնարներ, որոնք սովորողների կողմից Ղարաբաղի բարբառի դարձվածքների և դրանց միջոցով Արցախի ժողովրդի լեզամտածողության ու կենսափիլիսոփայության յուրացումը կդարձնեն ավելի արդյունավետ և համակողմանի:

Հոդվածագիրը ներկայացնում է բարբառային դարձվածքների ուսուցման արդյունավետությանը նպաստող սկզբունքներ (դարձվածքների ուսուցանում զուգադրական մեթոդով, բարբառակիրների բնավորության ամենաարտահայտված գծերի, կենսակերպի ու մտածողության մասին ավելի ընդգրկուն պատկերացում տվող դարձվածքների ընտրություն, ուսուցման գործընթացում ավանդական և ժամանակակից մեթոդների արդյունավետ համադրում, դարձվածքների գործածության հաճախականության գնահատմամբ):

Մովսիսյան Ռ., Լեզվական սխալներ լրատվական կայքէջերից (հոդված)

Հոդվածագիրը, նշելով, որ մեր օրերում հասարակության գիտակցության և լեզվամտածողության ձևավորման վրա մեծագույն ներգործություն ունեն զանգվածային լրատվական միջոցները, որոնք հասանելի են հանրության բոլոր շերտերին, նաև արձանագրելով, որ փաստորեն ՁԼՄ-ներում են ձևավորվում լեզվի զարգացման միտումները, անդրադառնում է <https://168.am/> կայքէջի մեկ շաբաթվա լրահոսում տեղ գտած բառագործածության և քերականական սխալներին, ինչպես նաև օտարաբանություններին:

Քննությունը բացահայտում է, որ կայքէջում շատ են անհարկի գործածված օտար բառերը: Տարածված են հատկապես խընդրառական ու համաձայնության սխալները:

Ներսիսյան Վ., Բառակազմության տեսական և մանկավարժական հարցերի քննությունը Արարատ Ղարիբյանի աշխատություններում (հոդված)

Արդի հայերենի բառակազմության տեսությունն ամբողջացնելու նպատակով պայմանավորված՝ հոդվածում փորձ է արվում ներկայացնելու Արարատ Ղարիբյանի հիմնարար աշխատություններում (դպրոցական դասագրքեր և բուհական ձեռնարկներ) արտացոլված տեսական մոտեցումներն ու ձևակերպումները ժամանակակից հայերենի բառակազմության, ինչպես նաև նրա դասավանդման հարցերի վերաբերյալ: Ներկայացվում են տարբեր հայերենագետների գնահատականները հայ մանկավարժական լեզվաբանության հիմնադիր լեզվաբանի՝ խնդրո առարկա և հարակից այլ ոլորտներում իրականացրած գործունեության վերաբերյալ: Մասնավորապես ցույց է տրվում, որ Ա. Ղարիբյանի ներդրումը բառակազմության ոլորտում հիմնականում դասավանդման հարցերի համակարգումն ու մեթոդական քայլաշարի մշակումն է:

Ներսիսյան Վ., Բառակազմության տեսական հարցերի քննությունը Մերգեյ Աբրահամյանի աշխատություններում (հոդված)

Հոդվածում ներկայացվում են Ս. Աբրահամյանի մոտեցումները ժամանակակից հայերենի բառակազմության տեսական հարցերի վերաբերյալ, որոնք արտացոլված են լեզվաբանի մի քանի հիմնարար աշխատություններում: Ցույց է տրվում, թե նա ի՞նչ նորամուծություններ է կատարել խնդրո առարկա հարցերի առնչությամբ և ինչո՞վ է նպաստել ժամանակակից հայերենի բառակազմության ուսմունքի զարգացմանը: Մասնավորապես նշվում է, որ

Ս. Աբրահամյանն իր աշխատություններում խոր և բազմակողմանի քննել է հայերենի բառապաշարը և զգալի ներդրում ունեցել ինչպես բառերի կազմության եղանակների, այնպես էլ բառակազմության տեսական հարցերի մշակման, համակարգման առումով առհասարակ: Դա, ըստ հոդվածագրի, ակնհայտ է հատկապես չրթեքվող խոսքի մասերի կառուցվածքային առանձնահատկությունները քննելիս:

Ներսիսյան Վ., Ղալակչյան Ռ., Բառապաշարի լեզվաոճական առանձնահատկությունները Գուրգեն Մահարու «Ծաղկած փշալարեր» վիպակում (հոդված)

Հոդվածագիրները փորձել են ներկայացնել Գուրգեն Մահարու «Ծաղկած փշալարեր» վիպակի բառապաշարի լեզվաոճական առանձնահատկությունները, ցույց տալ գրողի լեզվական արվեստի բնորոշ գծերը:

Անշուշտ, բառապաշարի ոճական դասակարգման տարբեր մոտեցումներ կան, սակայն գեղարվեստական երկի բառապաշարն ուսումնասիրելիս այդ մոտեցումների հետ մեկտեղ պետք է նկատի ունենալ ուսումնասիրվող ստեղծագործության ժանրային առանձնահատկությունները, երկի թեման, ներկայացվող ժամանակաշրջանը: Ելնելով այս ամենից՝ փորձ է արվում «Ծաղկած փշալարեր» վիպակի բառապաշարում առանձնացնելու հետևյալ խմբերը. նորաբանություններ, օտարաբանություններ, բարբառային բառեր և արտահայտություններ, դարձվածքներ:

Ներսիսյան Վ., Դիտարկումներ լրատվամիջոցներում հայերենի գործածության վերաբերյալ (հոդված)

Հոդվածում հեղինակը փորձում է ներկայացնել զանգվածային լրատվամիջոցների լեզվավիճակին վերաբերող իր դիտարկումները <https://www.aravot.am> լրատվական կայքի օրինակով:

Արձանագրվում է, որ լեզվական նորմայից շեղումները շատ չեն բուն լրագրողական խոսքում, սակայն դրանք բազմաթիվ ու բազմաբնույթ են մեջբերումներում, որոնք, բնականաբար, ամենատարբեր շերտերի մարդկանց խոսքն են ներկայացնում և կարող են դիտարկվել ոճական նորմայի տեսանկյունից: Սակայն որոշ դեպքերում, ըստ հոդվածագրի, համապատասխան աշխատանք է անհրաժեշտ՝ գրական հայերենի լեզվական նորմայի սահմանները չխախտելու, մայրենին չվնասելու նպատակով:

**Ներսիսյան Վ., Արդի հայերենի բառագիտության,
քերականության և ոճագիտության հարցեր
(հոդվածների ժողովածու)**

Արդի հայերենի բառագիտության և քերականության կանոնարկման խնդիրներին, ոճական առանձնահատկություններին վերաբերող սույն ժողովածուն ամփոփում է տարբեր ժողովածուներում, հանդեսներում հեղինակի հրատարակած հոդվածները, որոնք որոշ շտկումներով և լրամշակված տարբերակներով ներկայացվում են ըստ առանձին բաժինների: Դրանցում փորձ է արվել փաստական նյութի հիման վրա ներկայացնելու այս կամ այն լեզվական միավորի ընկալման, գործածության վերաբերյալ հեղինակի տեսակետները: Մասնավորապես քննվել է հոդակապի արժեքը ժամանակակից հայերենի ածանցավոր բառերում, դիտարկվել է հավաքականություն և հոգնակիություն արտահայտող *-ենք, -անք, -ոնք, -ունք* ձևությունների գնահատումը հայերենի քերականական աշխատություններում: Անդրադարձ է կատարվել *Նոյան* և *նոյան* բառերի կազմությանը և գործածությանը, *կիսել* և *կիսվել* բայերի իմաստային դրսևորումներին, *տնօրենություն* և *տնօրինություն* բառերի գործածությանը, հայերենի *համաձայնել* և *համաձայնվել* բայերի իմաստային տարբերակման, գրական արևելահայերենի *կարող եմ* հարադրության ձևաբանական, *մերոնք* և *ձերոնք* բառերի խոսքիմասային արժեքների հարցերին:

Անդրադարձ է կատարվել նաև ոճագիտության որոշ հարցերի, որոնք կհետաքրքրեն մասնագիտական շրջանակներին:

Մասնավորապես կատարվել է հայկական ժողովրդական հանելուկների լեզվաոճական, Գևորգ Բաղդիշյանի «Մուսալեռցի պապս» խոհագրության լեզվի պատկերավորման միջոցների քննություն:

Նոր բառեր, պրակ Թ (բառարան)

«Նոր բառեր. Թ պրակ»-ը պարունակում է մամուլում, գեղարվեստական և գիտական գրականության մեջ շրջանառվող շուրջ 1100 բառամիավոր, որոնք վկայված չեն հայոց լեզվի բացատրական և նորաբանությունների բառարաններում: Գլխաբառից հետո նշվում են խոսքիմասային պատկանելությունը, բառի բացատրությունը, բնագրային օրինակը, աղբյուրը: Առկա են նաև բառագիտական և ոճական նշումներ: Բառի բացատրությունը ըստ տվյալ տեքստում ունեցած նշանակության է:

Պապիկյան Ս., Դիտարկումներ «հատկական փոխառություն» տերմինի մասին (հոդված)

Հոդվածում նշվում է, որ փոխառությունը ուրիշ լեզուներից բառեր և լեզվական միավորներ փոխառելն է՝ որպես հետևանք ժողովուրդների միջև քաղաքական, տնտեսական, մշակութային տարաբնույթ հարաբերությունների: Հատկապես շատ են լինում փոխառությունները, երբ մի ժողովուրդ գտնվում է մեկ այլ ժողովրդի քաղաքական գերիշխանության ներքո. բնականաբար փոխառու լեզու են ներթափանցում այնպիսի բառեր և արտահայտություններ, որոնք հատուկ են իշխողի լեզվին:

Հոդվածագիրը նշում է, որ հայերենում *հատկական փոխառություն* տերմինը շրջանառության մեջ է դրել Էդ. Աղայանը: *Հատկական փոխառություններն* անվանում են նաև *տարաշխարհիկ*

բառեր, օտար բառեր, էկզոտիզմներ: Այս դեպքում առկա է տերմինային համանիշության երևույթը: Հոդվածագրի վկայությամբ՝ տերմինաբանության մեջ ընդունված է տվյալ տերմինահամակարգում մեկ տերմինին՝ մեկ իմաստ սկզբունքը: Եվ ըստ նրա՝ պետք է հնարավորինս խուսափել տերմինային համանիշությունից, որը կարող է շփոթությունների տեղիք տալ:

Հոդվածագրի կարծիքով՝ հատկական փոխառություն տերմինը հայերենի լեզվաբանական տերմինահամակարգում մենիմաստ է և պատճառաբանված: Այն պարզապես անսովոր է, և ժամանակի ընթացքում, հաճախակի օգտագործելու հետևանքով, կարող է իր սեփական ճանապարհը հարթել: Փոխառությունների և հատկական փոխառությունների միջև սահմանը փոփոխական է: Երբ առարկան կամ սովորույթը յուրացվում է, միաժամանակ տեղի է ունենում հասկացության յուրացում, որն էլ այն վերածում է սովորական փոխառության:

Պապիկյան Ս., «Ժողովուրդ» օրաթերթի լեզվի մասին (հոդված)

Հոդվածագիրը, անդրադառնալով «Ժողովուրդ» օրաթերթի լեզվին, նշում է, որ զանգվածային լրատվության միջոցները որոշակիորեն ձևավորում են հասարակության մտածելակերպը: Մամուլով, հեռուստատեսությամբ, սոցիալականներով սփռվող խոսքը լի է բացասական տեղեկատվությամբ, որն ազդում է հասարակության մտածելակերպի, նաև ենթագիտակցության վրա՝ փոխելով նրա գնահատողական վերաբերմունքը առկա իրադարձությունների նկատմամբ: Հոդվածագիրն առանձնացնում է մեր օրերում տեղեկատվության մեջ մեծ դեր ունեցող *մանիպուլյացիան, մանիպուլյատիվ միջոցները*:

Հոդվածում նշվում է, որ «Ժողովուրդ» օրաթերթի լեզուն գրագետ և հավասարակշռված է: Թերթում սուր հարցադրումներ չկան, հրապարակումներում տեղեկատվությունը չեզոք է. ըստ հոդվածագրի՝ փորձում են հասարակությանը ավելորդ չզրգռել և թողնում

են նրա հայեցողությանը՝ ինքնուրույն եզրահանգումներ կատարելու: «Ժողովուրդ» օրաթերթի դիտարկված համարներում ժարգոնային բառեր և արտահայտություններ առկա չեն:

Պապիկյան Ս., «Բնակավայր, կացարան» իմաստային խմբի որոշ հատկական փոխառությունների քննություն (հոդված)

Հոդվածում դիտարկվում են տարբեր լեզուներից հայերենին անցած «բնակավայր, կացարան» իմաստային խմբին պատկանող որոշ հատկական փոխառություններ: Զանազան աղբյուրներից (գրականություն, մամուլ, հեռուստատեսքեր) հայերենում որոշակի հաճախականություն ունեցող այդ փոխառությունները դասակարգվում են ըստ իմաստային խմբերի, ծագման, հաճախականության և այլն:

Հոդվածագիրն արձանագրում է, որ «բնակավայր, կացարան» իմաստային խմբի՝ դիտարկված հատկական փոխառությունները հայերենին անցել են տարբեր լեզուներից. դրանց մեջ կան նաև միջնորդավորված փոխառություններ:

Նշվում է նաև, որ այդ բառերի մի մասը դուրս է եկել գործածությունից՝ համալրելով պատմաբանների շարքը, որոնք գործածվում են ըստ անհրաժեշտության:

Սարգսյան Ն., Արևմտահայերենի դերը ազգային ինքնության պահպանման և հայերենի ուսումնասիրման գործում (հոդված)

Հոդվածագիրը նշում է, որ արևմտահայերենի պահպանումը հաճախ դիտարկվում է ազգային ինքնության, մշակութային ժառանգության պահպանման և հայկական սփյուռքի շարունակականության համատեքստում, սակայն կարևոր է հաշվի առնել նաև այն պահպանելու լեզվական նշանակությունը: Ընդգծվում է արևմտահայերենը պահպանելու գիտական կարևորությունը՝ որ-

պէս հայոց լեզվի զարգացման լեզվական համակարգի մի աստիճան՝ ուշադրություն դարձնելով դրա կառուցվածքային նմանություններին միջին հայերենի հետ:

Հոդվածում քննվում է նաև արևելահայերենի և արևմտահայերենի փոխադարձ կապը և դրա հնարավոր ազդեցությունը արևմտահայերենի պահպանման վրա:

Լիբանանի հայ համայնքի օրինակով ներկայացվում է արևմտահայերենի կարևորությունը ազգային ինքնությունը պահպանելու գործում:

Սուքիասյան Հ., Հայերենը բազմալեզու միջավայրում (հոդված)

Հոդվածագրի հավաստմամբ՝ առանց նպատակային ու գործուն պետական լեզվական քաղաքականության անհնար է արդյունավետորեն դիմակայել բազմալեզու միջավայրերում հայերենի առջև ծառայած մարտահրավերներին: Ըստ նրա՝ պետք է ամեն կերպ ապահովել հայերենի պատշաճ դիրքավորումը օտար լեզուների հետ առնչությունների բոլոր հարթակներում՝ սկսած կրթական համակարգից մինչև թվային տեխնոլոգիաներ: Քանի որ հայերենի գործառնությունը ընդլայնել է իր տեխնոլոգիական սահմանները, անհրաժեշտ է ձևավորել լեզվաբանների, մանկավարժների և բարձր տեխնոլոգիաների մասնագետների համագործակցության նոր ձևաչափեր ու կառուցակարգեր:

Հոդվածագրի համոզմամբ՝ միայն նշված գործոնների ապահովմամբ է հնարավոր երաշխավորել հայերենի՝ որպէս հայոց ինքնության կարևորագույն գործոնի պահպանումն ու շարունակական զարգացումը մեր հարափոփոխ ժամանակներում:

Տելեքյան Մ., Բառերի բացատրության բացասական կամ ժխտական եղանակը հայերենի բառարաններում (հոդված)

Հոդվածում նշվում է, որ բառարանային բացատրությունը և

բառահողվածը ընդհանուր առմամբ պետք է հնարավորինս սպառիչ տեղեկություն տան բառի նշանակության մասին և ցույց տան նրա տեղը լեզվի բառային համակարգում, իմաստային, նաև բառակազմական կապերը բառային այլ միավորների հետ:

Հոդվածագիրը ներկայացնում է բառարաններում գերակշռող բացատրության հիմնական եղանակը՝ նկարագրական կամ տրամաբանական բացատրությունը, որն ամենից առաջ կիրառվում է արմատական բառերի մեկնության համար: Նշվում է, որ բառերի բացատրության ժամանակ երբեմն առավել նպատակահարմար է լինում այն հատկանիշների թվարկումը, որոնք տվյալ բառով արտահայտվող առարկան (երևույթը, հատկանիշը, գործողությունը և այլն) չունի, և դա բառերի բացատրության բացասական կամ ժրխտական (նեգատիվ) եղանակն է: Ըստ հոդվածագրի՝ բացասական բացատրության մի տարատեսակ է հականիշներով բացատրությունը, որը ինքնուրույն սովորաբար չի գործածվում: Այն լինում է իբրև հավելում նակարագրական կամ հոմանշային բացատրությանը:

Ֆելեթյան Ս., Բառերի պատճառաբանվածության մթագնումը հայերենում (հոդված)

Հոդվածագիրը նշում է, որ լեզվի պատմական զարգացման ընթացքում բաղադրյալ բառի իմաստաբանության, իմաստային կառուցվածքի մեջ հնարավոր են փոփոխություններ, որոնք կարող են հանգեցնել բառի բաղադրյալ կազմության ընկալման մթագնման, անգամ կորստի: Երևույթը կոչվում է ապապատճառաբանում (demotivation, демотивация):

Հոդվածում քննվում են պատճառաբանվածության մթագրման, կորստի տարբեր փուլերում գտնվող բառեր և բաղադրյալ բառի ապաստուգաբանման հիմնական պատճառները:

Նշվում է, որ բառերն ըստ ձևաիմաստային պատճառաբանվածության բաժանելիս համաժամանակյա մոտեցման դեպքում

դիտվում են երկու ծայրակետեր, բնեռներ՝ լեզվի արդի փուլում պատճառաբանված իմաստ ունեցող բառեր (բաղադրյալ բառերի ճնշող մեծամասնությունը) և ներքին ձևից զուրկ բառեր (պարզ բառեր, փոխառություններ): Տարածամասնակյա ուսումնասիրություն կատարելիս առանձնացվում են նաև միջանկյալ օղակներ:

Հոդվածագրի կարծիքով՝ բառի պատճառաբանված իմաստի մթազնույնը կամ լրիվ կորուստը նպաստում է բառիմաստի հետագա զարգացմանը, հնարավորություն է տալիս բառին ձեռք բերելու նոր (մեծ մասամբ փոխաբերական) իմաստներ, քանի որ վերանում է բառաբաղադրիչներով պայմանավորված իմաստային սահմանափակումը:

Ֆիզենկճեան Ա., Արեւմտահայերէնի ուսուցման կերպի /մեթոտի/ հիմնահարցերը եւ անոնց յաղթահարման հեռանկարները (հոդված)

Յօդուածի թեման կ'առնչուի արեւմտահայերէնի ուսուցման մեթոտի հիմնահարցերուն եւ անոնց յաղթահարման հեռանկարներուն: Յօդուածագիրը պատմական համառօտ ակնարկով անդրադարձած է Սփիւռքի գրական արեւմտահայերէնի դասագիրքերու կառուցուածքի մեթոտաբանութեան, ուսուցիչներու մանկավարժական պատրաստուածութեան եւ որակաւորման խնդիրներուն: Հետագօտած է Սփիւռքի հայկական վարժարաններէն ներս աւանդուած հայագիտական առարկաներու ուսուցման գործընթացը՝ համաձայն տուեալ երկրի կրթական նախարարութեան կողմէ դասաւանդման դասատախտակի մէջ արտօնեալ առարկաներուն, առկայ ծրագիրներուն, սահմանափակումներուն եւ այս բոլորի մէջ հայագիտական առարկաներու ուսուցման համար արտօնուած դասաժամերը:

Յօդուածի աւարտին յօդուածագիրը խօսած է միաժամանակ քննած է 20-րդ դարու վերջի եւ 21-րդ դարու առաջին քառորդին ողջ մարդկութեան եւ յատկապէս հայութեան դիմագրաւած մարտա-

հրաւերները ու այս բոլորով հանդերձ հանդէս եկած է հարցադրումներով եւ առաջարկութիւններով, որոնք նիւթական աջակցութեան կողքին կարիք ունեն մարդուժի, որոնց մասնագիտական պատասխանները /հիմնաւորումները/ կրնան նպաստել հայերէնի գրական երկու ճիւղերու վերամշակման:

**Ֆիշենկճեան Ա., Ներգործական բայերու խնդրառութեան
հիմնահարցերը մէջ (Արեւելահայերէն- արեւմտահայերէն)
(հոդված)**

Յօդուածը կը ներկայացնէ ժամանակակից հայերէնի (արեւելահայերէնի եւ արեւմտահայերէնի) շարահիւսական համակարգի մէջ կարեւորագոյն նշանակութիւն ունեցող բայական խնդրառութեան հիմնահարցերը: Յօդուածագիրը կ'անդրադառնայ առաւելապէս ներգործական բայերու խնդրառութեան տեղաշարժերուն՝ հիմնուելով բառարաններու եւ արեւմտահայերէնի քերականութեան դասագիրքերուն, համաձայն հեղինակներու կողմէ արտայայտուած իմաստային եւ հոլովառական խնդիրներուն, որոնք երբեմն իրար հակասող եզրայանգման պատճառով ոճական եւ ուղղախօսական տարակարծութիւններ կրնան ստեղծել: Յօդուածագիրը կը քննէ արեւելահայերէնի եւ արեւմտահայերէնի ներգործական բայերուն բառիմաստային եւ հոլովառական խնդիրները. օրինակներով կը բացատրէ, որ ներգործական բայերը արեւելահայերէնի մէջ իրի համար կը պահանջեն ուղղականաձէ հայցական հոլով, իսկ անձի համար՝ տրական. մինչդեռ արեւմտահայերէնի մէջ անձի եւ իրի համար՝ հայցական հոլով, շեշտելով նաեւ որ կան բացառութիւններ: Յօդուածի աւարտին յօդուածագիրը հանդէս եկած է առաջարկութիւններով:

Ֆիշենկճեան Ա., Արեւմտահայերէնը Հայաստանի Հանրապետութեան մէջ (21-րդ դար) (հոդված)

Յօդուածը գրական հայերէնի երկրորդ ճիւղի՝ արեւմտահայերէնի, անցած հարիւրամեայ պատմական հոլովոյթին կը վերաբերի: Յօդուածագիրը կը պարզէ, որ Գեղապաշտ սերունդը իրենց գրական ստեղծագործութիւններով 19-րդ դարու վերջը եւ 20-րդ դարու առաջին տասնամեակին արեւմտահայերէն հարստացուցած էին ինքնաստեղծ բառապաշարներով, գեղանկարչական բառակապակցութեամբ: Սակայն Յետեղեռնեան տարիներուն արեւմտահայերէնը իր ժողովուրդի նման սփռուեցաւ աշխարհի տարբեր ցամաքամասերուն, կրեց տուեալ երկրի լեզուի ազդեցութիւնը, չունեցաւ համակարգող մարմին, պահպանման ու պաշտպանման յանձնաժողով, որով կարենար մէկտեղել, ուսումնասիրել արեւմտահայերէն լեզուի առանձնայատկութիւնները եւ հասցնել գիտական մակարդակին, ինչպիսին էր արեւելահայերէնը: Ան կը նշէ, որ հայրենի բանասերներու մէկ մասը ծանօթ ըլլալով Սփիւռքի համայնքներու ուսումնակրթական հիմնախնդիրներուն, հետազօտած եւ հասած էր եզրայանգման, որ արեւմտահայերէն կը գտնուէր ծանր պայմաններու մէջ: Եւ ըստ այդմ, կ'անդրադառնայ որ լեզուն կենդանի պահելու եւ պահպանելու հիմնական կեդրոնը կը մնար Հայաստանը: Յօդուածը կը ներկայացնէ 20-րդ դարու վերջի քառորդէն սկսեալ մինչ օրս Հայաստանի բարձրագոյն հաստատութիւններու եւ պետական գերատեսչութիւններու կողմէ արեւմտահայերէնի պաշտպանման ու պահպանման առաջադրանքով տարուած աշխատանքները /հայրենիք-սփիւռք համաժողովներ, մենագրութիւններ, յօդուածներ, գիտաժողովներ, ուսումնական ձեռնարկներու հրատարակութիւն, դասաւանդում եւ այլն/:

Այսուհանդերձ, յօդուածագիրը հետեւեալ հաստատումը կը կատարէ, թէ Հայաստանի Հանրապետութեան ուսումնակրթական հաստատութիւններէն ներս Արեւմտահայերէնի ուսուցման գլխաւոր հիմնախնդիրը կայ եւ կը մնայ՝ Արեւմտահայերէն լեզուի խորագիտակ մասնագէտ-մանկավարժի անհրաժեշտութիւնը

Բ. ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ՈՒ ՀԱՄԵՄԱՏԱԿԱՆ ԵՎ ԿԻՐԱՌԱԿԱՆ ԼԵԶՎԱԲԱՆՈՒԹՅԱՆ ՀԱՐՑԵՐ

2025 թվականին հրատարակվել են հետևյալ աշխատանքները:

ՈՒՍՈՒՄՆԱԿԱՆ ՁԵՌՆԱՐԿ

Հովհաննիսյան Ս.Գ., Սարգսյան Դ. Յու., Հեքիաթի հոգելեզվաբանական կիրառությունը, Ե., «ՎԻՎԻԷՄ-ՊՐԻՆՏ» ՍՊԸ հրատ., 2025, 152 էջ:

ԷԼԵԿՏՐՈՆԱՅԻՆ ԺՈՂՈՎԱԾՈՒՆԵՐ

1. «Կիրառական լեզվաբանության հարցեր», պրակ Գ, Ե., ԼԻ հրատ., 2025, 185 էջ:
2. Սարգսյան Մ.Ա., Միքայելյան Մ.Ա., Բաղրամյան Ս.Ե., Խաչիրաբյան Ն.Պ., Հայերենը որպես սփյուռքի լեզու և օտար լեզու. Սանկտ Յ. Պետերբուրգի հայ համայնքի օրինակը, Ե., ԱԻԿԱ-Արմենիա. Ժամանակակից արվեստի ինստիտուտ, 2025, 122 էջ:

ՀՈԴՎԱԾՆԵՐ

1. Գրիգորյան Գ.Գ., Բարևելու ժեստերի փոփոխությունը Կովիդ-19-ի (COVID-19) ժամանակաշրջանում. հանրամշակութային վերլուծություն, «Բառագիտության արդի խնդիրներ» հանրապետական գիտաժողովի նյութերի ժողովածու, Ե., ԼԻ հրատ., 2025, էջ 13-21:
2. Դալալյան Տ.Ս., Վիպաբանական ընդհանուր սխեմաները հայկական և օսական էպոսներում, «Պատմաբանասիրական հանդես», 2025, 2 (229), էջ 137-156:

3. Համբարձումյան Վ.Գ., Հայերենի բառաքննական և ստուգաբանական ուսումնասիրությունների խնդիրները լեզվի պատմության համատեքստում, «Հայ բանասիրութեան հեռանկարներ. ուսումնասիրութեան ու ուսուցման արդի խնդիրներ» միջազգային գիտաժողովի նյութերի ժողովածու, Լոս Անջելես-Երևան, N 1, ԱՄՆ Արեւմտեան թեմի հրատ., 2025, էջ 20-31:
4. Համբարձումյան Վ.Գ., Ստուգաբանական դիտարկումներ, «Լեզու և լեզվաբանություն» գիտական հանդեսում, 2 (33), Ե., ԼԻ հրատ., 2025, էջ 57-67:
5. Համբարձումյան Վ.Գ., Արսեն Այտրնյան. Ականավոր լեզվաբանը, հայերենագետը (ծննդյան 200-ամյակի առթիվ) // «Գիտության աշխարհում», 2025, 4, էջ 16- 21:
6. Հովհաննիսյան Ս.Գ., Գիտություն. հանրամատչելիացում, հանրայնացում, հանրահոչակում, զարգացում (հոդվածների ժողովածու), Ե., ՀՀ ԳԱԱ «Գիտություն» հրատ., 2025, էջ 146-153:
7. Միքայելյան Մ.Ա., Հայերենում ռուսերենի միջնորդությամբ կատարված արաբական փոխառություններ, «Լեզու և լեզվաբանություն» գիտական հանդեսում, 2 (33), Ե., ԼԻ հրատ., 2025, էջ 15-25:
8. Մկրտչյան Մ.Ա., Ներհականիշությունը հայերենի բառապաշարում, «Բանբեր Երևանի համալսարանի. բանասիրություն», Ե., հատ. 16, թիվ 2 (47), էջ 72-88:
9. Մկրտչյան Մ.Ա., Հիշողությունն իբրև մշակութային հիշողություն ձևավորող գործոն. նշանագիտական մոտեցում, Բանբեր Բյուսովի անվան պետական համալսարանի. լեզվաբանություն և բանասիրություն, 1 (72), Ե., էջ 72-88:
10. Սարգսյան Մ.Ա., Թվային հայագիտությունը որպես նոր ուղղություն. Խնդիրներ և մարտահրավերներ, «Հայ բանասիրութեան հեռանկարներ. ուսումնասիրութեան ու ուսուցման արդի խնդիրներ» միջազգային գիտաժողովի նյութերի ժողովածու, Լոս Անջելես-Երևան, N 1, ԱՄՆ Արեւմտեան թեմի հրատ., 2025, էջ 72-84:
11. Սարգսյան Մ.Ա., Հայերենի ուսուցման առանձնահատկությունները միջմշակութային հաղորդակցության համատեքստում,

- «Հայագիտությունը լեզուների և մշակույթների համատեքստում» միջազգային գիտաժողովի նյութերի ժողովածու, Մոսկվա, ՄՊԼՀ հրատ., 2025, էջ 192-199:
12. Avetyan S.R., Several Different Origins of the U /A/ Vowel-Final Imperative of Simple Verbs in the Է/Ի /Է/Ի/ Conjugation in Modern Armenian Dialects, Yerevan, "Bulletin of Yerevan University. Philology", Vol. 16, N 1 (46), 2025, p. 57-72.
 13. Avetyan S.R., A morphosyntactic analysis of Latin multi-word anatomical terms and their translation equivalents in English and Armenian, "Hermēneus". Spain, Revista de Traducción e Interpretación, 2025, vol. 27, p. 97-125.
 14. Firyán A., Anomic Trends in Business Ethics and Leadership Research in Changing Society, *Business Ethics and Leadership*, 9(4), 2025, Academic Research and Publishing UG (i.G.) (Germany), p. 163-179.
 15. Mkrtchyan M.S., Book Cover as a Semiotic Translation: The Case of the Autobiography Mayrig by Henri Verneuil, Tomsk, ПРАЭНМА. Journal of Visual Semiotics, 2025, iss. 4 (46), p. 122-141.
 16. Tigranyan S., The debates around the createdness of the Qur'an: Ibn Taymiyyah's approach, Bulletin of the Institute of Oriental Studies, Vol. 5 No. 1, 2025, NAS RA, p. 14-27.
 17. Амбарцумян В.Г., Язык труда «Многовещательные речи» св. Григория Просветителя: оригинал или перевод?, «Золотой V век армянской культуры: Достижения. Мировое значение» միջազգային գիտաժողովի նյութերի ժողովածու, Մոսկվա, «Ключ-С» հրատ., 2025, с. 279-290.
 18. Далалян Т.С., Отражение учения о четырех первоосновах мира в духовной и философской литературе IV-VII вв, «Золотой V век армянской культуры: Достижения. Мировое значение» միջազգային գիտաժողովի նյութերի ժողովածու, Մոսկվա, «Ключ-С» հրատ., 2025, с. 189-195.
 19. Далалян Т.С., Общая характеристика фольклорных материалов в Эминском этнографическом сборнике, "Культурное наследие Ро-

- ссийской и Ново-Нахичеванской епархии Армянской Апостольской Церкви. 1717 – 2025", Санкт-Петербург, Материалы международной конференции по арменоведению, 2025, с. 132-138.
20. Тигранян С., Критика деятельности Фатимидских халифов и отражение религиозных положений в учении Ибн Таймийи, Вестник Российско-Армянского (Славянского) университета" (серия: гуманитарные и общественные науки), N 3, 2025, с. 178-190.

ՀՐԱՊԱՐԱԿՈՒՄՆԵՐԻ ԱՍՓՈՓԱԳՐԵՐ

Ավետյան Ս., Հայերենի ժամանակակից բարբառներում է/ի խոնարհման պարզ բայերի և ձայնավորահանգ հրամայականի մի քանի տարբեր ծագումները (հոդված/անգլերեն)

Հոդվածում փորձ է արվում ցույց տալ, որ հայերենի ժամանակակից բարբառներում է/ի խոնարհման պարզ բայերի և ձայնավորահանգ հրամայականի ձևերը ունեն մի քանի ծագում: Մասնավորապես, հայերենի ժամանակակից բարբառների համապատասխան փաստերի համաժամանակյա և տարաժամանակյա վերլուծությունը թույլ է տալիս առանձնացնել երեք հիմնական զարգացումներ, որոնք հանգեցրել են տվյալ ձևերի ծագմանը. 1) որոշ բարբառներում (օր.՝ Ազուլիսի, Կարճևանի և Կաքավաբերդի) հրամայականի այդ ձևը *ես > ա* օրինաչափ հնչյունափոխության արդյունք է, 2) Արարատյան բարբառի որոշ խոսվածքներում տվյալ ձևը մեծ հավանականությամբ առաջացել է բարձր կիրառահաճախականություն ունեցող երեք անցողական բայերի (այն է՝ *ասել*, *հրամ.* եզ. 2-րդ դ. *ասս՛*, *ածել* (որը սկզբնապես նշանակել է «քշել, բերել», իսկ հետագայում՝ «լցնել»), *հրամ.* եզ. 2-րդ դ. *ածա՛*, *անել*, *հրամ.* եզ. 2-րդ դ. *արա՛*) համաբանական ազդեցությամբ, ընդ որում՝ *ասել* բայը առանցքային դեր է խաղացել այդ գործընթացում, 3) իսկ մի շարք այլ բարբառներում (օր.՝ Բայազետի և Դիաղիհի բարբառներում, ինչպես նաև Ալաշկերտի խոսվածքում) հավանական է թվում, որ

է/օժանդակ բայի ներկա եզ. 3-րդ դ. վերջահար ձևը *է > ա* հնչյունափոխության է ենթարկվել մկանային լարվածության արտասանական թուլացման հետևանքով: Հետագայում այդ *ա* ձայնավորը օժանդակ բայի ներկա եզ. 3-րդ դ. ձևից համաբանությամբ տարածվել է *է* խոնարհման բայերի ըղձական եզ. 3-րդ դ. ձևի, իսկ այնտեղից էլ՝ հրամ. եզ. 2-րդ դ. ձևի վրա:

**Ավետյան Ս., Հակոբյան Ա., Առտիալի բարբառում
հրամայականի կազմության շուրջ
(հոդված)**

Բնագրային տեքստանմուշների վերլուծությամբ փաստարկվում է, որ թեև Առտիալի բարբառում հին հայերենի *է* և *ի* խոնարհումները միաձուլվել են մեկ ընդհանուր խոնարհման մեջ, այդուհանդերձ երկու խոնարհումների սկզբնական հակադրությունը (մասնավորապես՝ *-է* և *-ի* վերջավորությունների տարբերակումը), հակառակ է. Աճառյանի նկարագրության, պահպանվել է ըղձականի եզակի 3-րդ դեմքի ձևում (որը ծագմամբ ներկայացնում է հին հայերենի սահմանական ներկայի եզակի 3-րդ դեմքի ձևը): Սակայն թե՛ նախկին *է* և թե՛ նախկին *ի* խոնարհումների բայերը հրամայականը կազմում են նույն կերպ՝ եզակիում ստանալով *-է*, իսկ հոգնակիում՝ *-եցէք* վերջավորություն: Ինչ վերաբերում է եզակի հրամայականի *-իըր* (< *-իր*) վերջավորությանը, այն չի հանդիպում նախկին *ի* խոնարհման պարզ բայերի դեպքում (դարձյալ հակառակ է. Աճառյանի նկարագրության). Առտիալի բարբառում միայն նախկին *է* և *ի* խոնարհումների ածանցավոր բայերը, ինչպես նաև *ա* խոնարհման բայերն առհասարակ եզակի հրամայականում հանդես են բերում *-իըր* վերջավորություն:

Ավետյան Ս., Լատիներեն բազմաբառ անատոմիական եզրույթների և նրանց անգլերեն և հայերեն թարգմանական համարժեքների ձևաշարահյուսական վերլուծություն
(հոդված/անգլերեն)

Հոդվածը քննում է լատիներեն երկանդամ և բազմանդամ անատոմիական եզրույթները անգլերեն և հայերեն թարգմանելիս անհրաժեշտաբար և/կամ կամրնտրողաբար կատարվող ձևաշարահյուսական փոփոխությունները: Հիմնական ձևաշարահյուսական տարբերությունները կապված են լատիներեն որոշիչները և հատկացուցիչները անգլերեն և հայերեն թարգմանելու մի քանի տարբեր եղանակների հետ: Բացի այդ՝ տարբերություններ են նկատվում նաև լրացումների՝ ինչպես լրացյալի, այնպես էլ միմյանց նկատմամբ ունեցած շարադասության մեջ: Փաստարկվում է, որ քննության ենթարկվող ձևաշարահյուսական տարբերությունները մասամբ պայմանավորված են դիտարկվող լեզուների տիպաբանական առանձնահատկություններով, մասամբ էլ անգլերենին և հայերենին բնորոշ լեզվական նախապատվություններով և լեզվագործածության օրինաչափություններով:

Դալայան Ս., Վիպարանական ընդհանուր սիեմաները հայկական և օսական էպոսներում (հոդված)

Հայոց երեք էպոսները՝ ազգածնական, հեթանոսական ու միջնադարյան-քրիստոնեական, ինչպես և օսական «Նարթյան» էպոսը իրենց վերջնական ձևավորումը ստացել են պատմական տարբեր ժամանակաշրջաններում: «Հայկյանների» ազգածնական էպոսի ձևավորումն ավարտվել է մ.թ.ա. IX–VIII դդ., «Երգք վիպասանաց» կամ «Վիպասանք» հեթանոսական էպոսի կազմավորումը՝ մ.թ.ա. II- մ.թ. I դդ, իսկ «Սասնա ծռեր»-ը՝ վերջնական տեսք ստացել է գլխավորաբար IX–X դդ: Օսական «Նարթյան» էպոսի հիմնական կորիզը կազմավորվել է միջնադարում՝ XIII–XIV դդ., սակայն ամե-

նահին սյուժեների ձևավորումը վերաբերում է սկյութական ժամանակաշրջանին՝ մ.թ.ա. VIII-VII դդ.: Համեմատական առասպելագիտության ու էպոսագիտության մեթոդի կի-րառմամբ, մեր և այլ հետազոտողների նախկին աշխատանքների արդյունքները հանրագումարի բերելով, փորձ ենք անում հիմնավորելու այն տեսակետը, որ նշված բոլոր էպոսներում առկա է հերոսների հինգսերընդանի տոհմաձառը և քառաճյուղ վիպաբանական կառուցվածքը, ընդ որում՝ բացի առաջին ճյուղից, մյուս բոլոր ճյուղերը հյուսված են մեկ գլխավոր հերոսի շուրջ: Ըստ այդմ՝ տրվում է յուրաքանչյուր սերնդի գլխավոր հերոսի առասպելաբանական նկարագիրը և ամեն մի էպոսում նրա վիպական արտահայտությունը՝ ա. ամպրոպային նախակերպար, բ. երկվորյակ /եռորյակ եղբայրներ, գ. արդարություն հաստատող հերոս, դ. գլխավոր վիշապամարտիկ, ե. մեռնող-հառնող հերոս: Բանաձևված եզրահանգումն այն է, որ նրշված բոլոր էպոսներում առկա են հետևյալ քառաճյուղ կառույցները. «Հայկյանների» էպոսում՝ 1. Հայկ, Արամանյակ-Արամայիս, 2. Ամասիա / Գեղամ / Չարմա, 3. Արամ, 4. Արա Գեղեցիկ, «Երգք վիպասանաց»-ում՝ 1. Ծովինար, Տիգրան, 2. Մանատրուկ, 3. Արտաշես, 4. Արտավազդ, «Մասնա ծոեր»-ում՝ 1. Ծովինար, Մանասար-Բաղդասար, 2. Մեծ Մհեր, 3. Դավիթ, 4. Փոքր Մհեր, օսական «Նարթյան» էպոսում՝ 1. Վարխագ, Ախշար-Ախշարթագ, 2. Վըրըզմագ, 3. Բաթրաձ, 4. Սուսան:

**Դալայան Տ., Էմինյան ազգագրական ժողովածուի
բանահյուսական նյութերի ընդհանուր բնութագիրը
(հոդված/ռուսերեն)**

Էմինյան ազգագրական ժողովածուն (ԷԱԺ) հրատարակվել է Մոսկվայի Լագարյան ճեմարանի կողմից Ալեքսանդրապոլում, Վաղարշապատում, Մոսկվայում, Նոր Նախիջեւանում և Թիֆլիսում 20-րդ դարասկզբին: Ժողովածուի գրեթե բոլոր հատորների գլխավոր խմբագիրը եղել է նշանավոր հայագետ Գ. Խալաթյանցը

(1-8), միայն վերջին հատորը լույս է տեսել Կ. Կոստանյանի խմբագրությամբ (9): «Էմինեան» ժողովածուում ընդգրկված են ոչ միայն ազգագրական և բանահյուսական բնույթի նյութեր, այլև լեզվաբանական աշխատանքներ, ինչպես, օրինակ՝ Հ. Աճառյանի բարբառագիտական բառարանը, և զանազան նյութերի թարգմանություններ: Բանահյուսական նյութերի մեջ առկա են՝ 117 հեքիաթ և առակ, 276 երգ՝ տարբեր ժանրերի, 7861 առած, ասացվածք և հանելուկ, ինչպես նաև «Մասնա ծոեր» ժողովրդական էպոսի 4 արժեքավոր պատումներ ու հայ-իրանական «Ռուստամ Չալ» էպոսի բազմաթիվ պատումներ, քրդական վիպասքեր: Այսպիսով, բանահյուսական նյութեր է պարունակում Է ԱԺ-ի հատոնների մեծ մասը՝ 1-ին, 2-րդ, 4-րդ, 5-րդ և 6-րդ հատորները: Այդ նյութերից շատերը հետագայում ընդգրկվեցին տարբեր բանահյուսական ժողովածուներում, հայ ժողովրդական հեքիաթների և «Մասնա ծոեր» էպոսի պատումների բազմահատորյակներում: Այդուհանդերձ, ԷԱԺ-ի բազմաթիվ նյութեր մինչ օրս կարոտ են հանգամանալից լեզվաբանագիտական քննության, ինչը մտադիր ենք անել հետագա աշխատանքներում:

Համբարձույան Վ., Հայերեն ստուգաբանություններ (հոդված)

Հայերենի բառապաշարի պատմական ուսումնասիրության մի ոլորտ է արմատի (արմատական բառի) ծագումնալիս բնույթի որոշումը (ստուգաբանությունը): Այս ոլորտում դեռևս կան միավորներ, որոնց ծագումը մնում է չբացահայտված, այլև որոշ դեպքերում, նկատի ունենալով տվյալ գիտության ձեռքբերումները, հարկ է լինում կատարել լրացումներ կամ վերանայումներ: Այս դեպքում նման քննության են առնվում հայերեն *պաղ*-(*պաղպաղուն*), *փետուր*, *փիճի* («մի ծառատեսակ. սոճի»), (*ս*)*փիռ* // (*ս*)*փիւռ* («փռել, տարածել. փովածք») և *փուռն* («(հացի) փուռ» միավորները: Հայերենի ստուգաբանական բառարաններում դրանք համարվում են կա՛մ անհայտ ծագման, կա՛մ ոչ բավարար չափով ստուգաբանված բառ(արմատն)եր:

Հովհաննիսյան Ս., Սարգսյան Դ. , Հեքիաթի հոգելեզվարանական կիրառություն: ... Եվ խոսեց հեքիաթը
(ուսումնական ձեռնարկ)

Ուսումնական ձեռնարկի առաջին մասում ներկայացված են հեքիաթաթերապիայի վերաբերյալ հոգելեզվարանական և ստեղծագործական հոգեբանության մոտեցումները, հեքիաթի միջոցով տարվող հոգեբանական աշխատանքի բնույթն ու առանցքային կողմերը: Ձեռնարկի երկրորդ մասը հեղինակային հեքիաթներ են՝ ուղղված անձնային աճի, ապրումների ճանաչման և կարգավորման, միջանձնային հարաբերությունների և գոյաբանական այլ ճգնաժամերի կարգավորմանն ու հաղթահարմանը:

Հովհաննիսյան Ս., Լեզվաբանական գիտության հանրայնացումը. Ժամանակակից մեթոդներ և գործիքներ (հոդված)

Հոդվածը վերաբերում է լեզվաբանական գիտության հանրայնացման հիմնախնդիրներին, նպատակներին և ժամանակակից գործիքներին: Ներկայացվում է լեզվաբանության հանրայնացման կարևորությունը՝ որպես գիտական գիտելիքը լայն հանրությանը հասանելի դարձնելու գործընթաց, որի նպատակը լեզվի դերի խորացված ընկալումն է հասարակական, մշակութային և հաղորդակցական համատեքստում, ինչպես նաև լեզվի վերաբերյալ տարածված կարծրատիպերի հաղթահարումը:

Ներկայացվում են ՀՀ ԳԱԱ Ն. Աճառյանի անվան լեզվի ինստիտուտում իրականացվող հանրայնացման աշխատանքները՝ սոցիալական հարթակները կիրառելը, գիտահանրամատչելի սեմինարները և քննարկումները, գիտական միջոցառումները և ՋԼՄ համագործակցության ձևաչափերը, ինչպես նաև հանրակրթական և միջին մասնագիտական հաստատությունների հետ տարվող աշխատանքը: Ընդգծվում է երիտասարդ գիտնականների խորհրդրդի դերակատարությունը հանրայնացման ռազմավարությունները

մշակելու և ուսանողներ ներգրավելու գործում: Ներկայացվում են նաև նոր նախաձեռնությունները՝ հանրամատչելի տեսադասընթացներ, կիրառական լեզվաբանությանը նվիրված փողքասթներ և «Լեզվագետ» էլեկտրոնային ամսաթերթի գաղափարը:

Հոդվածում նշվում են նաև ոլորտում առկա խոչընդոտները՝ ֆինանսական սահմանափակումներ, կրթական ծրագրերի բարեփոխումների անհրաժեշտություն և հանրամատչելի հարթակների հասանելիության խնդիրներ:

Միքայելյան Ս., Հայերենում ռուսերենի միջնորդությամբ կատարված արաբական փոխառություններ (հոդված)

Հոդվածում անդրադարձ է կատարվում փոխառության գործընթացում միջնորդ լեզվի դերին և ազդեցությանը, որոնք «կոնտակտային» լեզվաբանության՝ որպես փոխառությունների ուսումնասիրության վերաբերյալ գիտության դեռևս ոչ լիարժեքորեն պարզաբանված հարցերից են. արդյոք որպես փոխառության սկզբնաղբյուր պետք է համարել լեզուն, որում առկա է նախատիպը, թե լեզուն, որն էական ազդեցություն է ունեցել փոխառվող բառային միավորի ձևի և բովանդակության պլանների փոփոխության վրա:

Այս համատեքստում հոդվածում քննվում են ռուսերենի միջնորդությամբ հայերենին անցած արաբերեն ծագման բառային միավորներ՝ նպատակ ունենալով վերհանել այն փոփոխությունները, որոնք տեղի են ունեցել արաբերեն ծագման բառերի՝ հայերեն թափանցելու հետևանքով: Փորձ է կատարվում զուգադրաբար վերլուծել բառային միավորների հնչյունական և բառիմաստային առանձնահատկությունները փոխատու, փոխառու և միջնորդ լեզուներում: Արդյունքները ցույց են տալիս, որ միջնորդ լեզուն որոշ դեպքերում էական ազդեցություն է ունեցել փոխառյալ բառային միավորի ձևի և բովանդակության պլանների փոփոխության վրա՝ այդպիսով երբեմն համարվելով փոխառության սկզբնաղբյուր:

Մկրտչյան Մ., Ներհականիշությունը հայերենի բառապաշարում (հոդված)

Հոդվածում տրվում են «ներհականիշություն» երևույթի բնորոշումները լեզվաբանական գրականության մեջ, ապա քանակական և նկարագրական մեթոդների միջոցով տարբեր խմբերում են դասդասվում հայերենի ներհականիշություն ունեցող բառերը, որոնք քաղվել են Էդ. Աղայանի «Արդի հայերենի բացատրական բառարան»-ից:

Հոդվածագիրը նշում է, որ աշխատանքը կարևոր է ոչ միայն այն առումով, որ առաջին անգամ հայոց լեզվի նյութի հիման վրա առանձնացվում են ներհականիշություն ունեցող բառերը, այլ նաև այն բանով, որ այդ նյութը հետագայում կարող է օգտագործվել հայերենի դասավանդման, բառանագրության, հայերենի և օտար լեզուների զուգադրական ուսումնասիրությունների ժամանակ:

Մկրտչյան Մ., Հետհիշողությունն իբրև մշակութային հիշողություն ձևավորող գործոն. նշանագիտական մոտեցում (հոդված)

Հոդվածագիրը նշանագիտական դիտանկյունից դիտարկում է մշակութային հիշողությունը՝ որպես հանրային ինքնության պահպանման առանցքային գործոն: Նա փաստում է, որ «տրավմատիկ հիշողությունն» ու «հետհիշողությունը» Հայոց ցեղասպանության համատեքստում ձևավորում են միջսերնդային կապ, որն ամրագրվում է մշակութային կոդերի միջոցով: Հոդվածումը վերլուծվում է Անրի Վերնոյի «Մայրիկ» ինքնակենսագրությունը և նշվում, որ անձնական հիշողությունը վերածվում է հավաքական մշակութային ժառանգության:

Հոդվածագիրը եզրակացնում է, որ արվեստը, մասնավորապես՝ կինոն և գրականությունը, հանդես են գալիս որպես հետհի-

շողության փոխանցման հզոր գործիքներ՝ ապահովելով հանրության ինքնության շարունակականությունը:

Մկրտչյան Մ., Գրքի շապիկը որպես նշանագիտական թարգմանություն. Անրի Վերնոյի «Մայրիկ» ինքնակենսագրության հիման վրա (հոդված)

Հոդվածը համեմատական-նշանագիտական դիտանկյունից քննում է Անրի Վերնոյի «Մայրիկ» վեպի տարբեր հրատարակությունների գրքի շապիկները՝ որպես նշանագիտական թարգմանության և բազմաեղանակային իմաստաստեղծման հարթակ: Հեղինակը նշում է, որ գրքի շապիկները խոսքային և ոչ խոսքային կոդերի բարդ համակարգեր են, որոնք վերակոդավորում են տեքստի իմաստը տարբեր լսարանների համար:

Վերլուծելով պատկերային նշանների կիրառությունը՝ հոդվածագիրը ցույց է տալիս, թե ինչպես են ֆրանսիական հրատարակությունները շեշտը դնում անձնական հիշողության, իսկ հայկականները՝ հավաքական հիշողության վրա: Հոդվածագիրը եզրակացնում է, որ գրքի շապիկը դինամիկ նշանագիտական տարածք է, որտեղ նշանների, կոդերի միջոցով արտահայտվում է բուն տեքստի հաղորդույթը:

Մարգարյան Մ., Թվային հայագիտությունը որպես նոր ուղղություն. խնդիրներ և մարտահրավերներ (հոդված)

Թվային տեխնոլոգիաների զարգացմանը զուգընթաց լեզվաբանության մեջ ի հայտ եկան նոր գիտակարգեր, որոնք մի կողմից ասպարեզից դուրս են մղում նախկինում գործառող գիտակարգերը, մյուս կողմից էլ՝ սկսում են կենտրոնական դեր զբաղեցնել լեզվաբանական հետազոտությունների բնագավառում: Այժմ ապրում ենք թվային տեխնոլոգիաների դարաշրջանում, և անվերապահորեն կարող ենք ասել, որ թվային այս դարաշրջանում գործ ունենք *թվային լեզվաբանության* հետ, որն ունի

միջգիտակարգային բնույթ, և որի ուսումնասիրության մեջ գերիշխող է դառնում քանակական մոտեցումը:

Հողվածագրի նպատակն է ներկայացնել լեզվաբանական գիտական հարացույցի փոփոխությունները թվային տեխնոլոգիաների դարաշրջանում, անդրադառնալ այս փոփոխությունների դրական և բացասական կողմերին, վեր հանել թվային լեզվաբանության առանձնահատկությունները և դրա հիման վրա *թվային հայագիտության* զարգացման միտումները և խնդիրները: Նաև ցույց տալ հայագիտական գիտակարգերի համակարգի տեղաշարժերը, փոխակերպումները և զարգացման հեռանկարները:

**Տիգրանյան Ս., Ղուրանի արարվածության շուրջ բանավեճերը:
Իրն Թայմիայի մոտեցումները (հողված/անգլերեն)**

Հողվածում փորձ է արվում ներկայացնելու Ղուրանի արարվածության հարցի ծագման պատմությունը և պարզաբանելու ուսումնասիրվող հարցի վերաբերյալ Իրն Թայմիայի մոտեցումները՝ թարգմանաբար ներկայացնելով հեղինակի աշխատությունների խնդրո առարկա թեմայի տեսանկյունից ուշագրավ հատվածները: Հողվածագիրն արձանագրում է, որ Իրն Թայմիան ոչ թե հակասում է հանբալիականությանը, ինչպես պնդում են որոշ հետազոտողներ, այլ փորձում է լրացնել և հստակեցնել մագհաբի մոտեցումները քննվող հարցի շուրջ՝ ազատելով դրանք երկիմաստությունից:

**Տիգրանյան Ս., Ֆաթիմյան խալիֆաների գործունեության
քննադատումը և կրոնական դրույթների արտացոլումը Իրն
Թայմիայի ուսմունքում (հողված/ռուսերեն)**

Հողվածում ուսումնասիրվում են հանբալիական կրոնաիրավական դպրոցի ականավոր ներկայացուցիչ Իրն Թայմիայի (1263-1328)՝ Ֆաթիմյան խալիֆաների քաղաքականության և դավանաբանական մի շարք հարցերի քննադատությունները՝ որպես իսլամում

վտանգավոր նորարարությունների (արաբ.՝ ځځ) դեմ պայքարի մաս: Հողվածագիրն անդրադարձ է կատարում նաև Ֆաթիմյան խալիֆների կողմից հայազգի վեզիրներ նշանակելու, սրբավայրեր կառուցելու և դրանց պաշտամունքի, խալիֆների անսխալականության և աստվածային էության հարցերի շուրջ կրոնափրավագետի մոտեցումներին:

Ֆիրյան Ա., Փոփոխվող հասարակությունում անոմիկ միտումները բիզնես էթիկայի և առաջնորդության հետազոտությունների մեջ
(հողված/անգլերեն)

Հողվածն ուսումնասիրում է բիզնես էթիկայի և առաջնորդության ոլորտում գիտական հրապարակումների միտումները: Առանձնացվում են գիտական հրապարակումներին բնորոշ հիմնական անոմիկ հատկանիշները, այդ թվում՝ հետազոտության առարկայի բազմակի սահմանումները, սոցիալական և բնական գիտություններից տերմինաբանության ներառումը բիզնես էթիկայի և առաջնորդության թեմատիկայում, մշակութաբանական մոտեցումը հասարակության սոցիալ-քաղաքական, տնտեսական, բարոյական, էթիկական և սոցիալական գործընթացների սահմանման մեջ, գիտական հետազոտության առարկաների բարձր հարմարվողականությունը փոփոխվող սոցիալական պայմաններին, ինչպես նաև բիզնես էթիկայի և առաջնորդության հետազոտությունների կիրառական ուղղվածությունը:

Հողվածագիրը մանրամասնորեն ներկայացնում է իրականացված հետազոտության երեք փուլերը՝ բովանդակային վերլուծություն, Կեմերոն-Քուինի մեթոդի կիրառում, բովանդակային վերլուծության և կազմակերպական մշակույթի գնահատմանը վերաբերող էմպիրիկ արդյունքների համադրում:

Գ. ՀԱՅ ԲԱՐԲԱՌՆԵՐԻ ՈՒՍՈՒՄՆԱՍԻՐՈՒԹՅՈՒՆ

2025 թվականին հրատարակվել են հետևյալ աշխատանքները:

ԷԼԵԿՏՐՈՆԱՅԻՆ ՀՐԱՊԱՐԱԿՈՒՄ

Կատվայան Վ., Հայոց լեզվի բարբառագիտական աստլա. Պրակ Ա., Գեղարքունիքի մարզ, Ե., ԼԻ հրատ., 2025, 325 էջ:

ՀՈՒՎԱԾՆԵՐ

1. Գևորգյան Գ.Գ., Կապային կառույցների հոմանիշ ձևեր արդի հայերենում, Ռուս-հայկական (սլավոնական) համալսարանի «Միջազգային 18-րդ տարեկան գիտաժողով», մաս II, Ե., 2025, էջ 662-670:
2. Խաչատրյան Հ.Ռ., Դիտարկումներ Կոզենի բարբառի բառապաշարի շուրջ, «Ջահուկյանական ընթերցումներ», 1(22), Ե., ԼԻ հրատ., 2025, էջ 13-28:
3. Կատվայան Վ.Լ., Ռուսերեն փոխառությունները բարբառային հայերենում (ըստ Բայազետի բարբառի ընձեռած նյութի), «Հայագիտությունը լեզուների և մշակույթների համատեքստում» միջազգային գիտաժողովի նյութերի ժողովածու, Մոսկվա, ՄՊԼՀ հրատ., 2025, էջ 66-76:
4. Կատվայան Վ.Լ., Լոռու խոսվածքի և Արարատյան բարբառի առնչությունների շուրջ, «Ջահուկյանական ընթերցումներ», 1 (22), Ե., ԼԻ հրատ., 2025, էջ 29-47:
5. Կատվայան Վ.Լ., Լոռու խոսվածքին հատուկ որոշ բառերի մասին (համեմատական վերլուծություն), «Պատմաբանասիրական հանդես», 2025, 2 (229), էջ 209-225:
6. Մեսրոպյան Հ.Հ., Հայ-ռուս-վրաց-քուրդ լեզվամշակույթը Հովսեփ Օրբելու բարբառային հետազոտություններում, «Հայագիտությունը լեզուների և մշակույթների համատեքստում» միջազգային

-
- գիտաժողովի նյութերի ժողովածու, Մոսկվա, ՄՊԼՀ հրատ., 2025, էջ 112-121:
7. Մեսրոպյան Հ.Հ., Արևմտահայ բարբառները հայ եկեղեցու հովանու ներքոյ. Գարեգին Սրուանձտեանց, «Հայոց եկեղեցու դերը պետականության բացակայության պայմաններում» գիտական հոդվածների ժողովածու, Ե., 2025, էջ 163-177:
 8. Մեսրոպյան Հ.Հ., Ռշտունիքի բարբառային հայերենի ընդհանուր բնութագիրը (Ըստ Ռշտունցիների պատմած ժողովրդական հեքիաթների), «Լեզու և լեզվաբանություն», 1 (32), Ե., ԼԻ հրատ., 2025, էջ 17-35:
 9. Մեսրոպյան Հ.Հ., Պօղոսեան Ա., «Սասնայ ծռեր» հերոսավեպը եւ բարբառագիտական տառադարձութեան նորագոյն միջոցների կիրառման անհրաժեշտութիւնը պատումները վերահրատարակելիս, «Հայ բանասիրութեան հեռանկարներ. ուսումնասիրութեան ու ուսուցման արդի խնդիրներ» միջազգային գիտաժողովի նյութերի ժողովածուում, Լոս Անջելէս-Երևան., N 1, ԱՄՆ Արեւմտեան թեմի հրատ., 2025, էջ 158-171:
 10. Մեսրոպյան Հ.Հ., Հայ ժողովրդի բռնի տեղահանութիւնները՝ պատճառ լեզուամշակութային արժեքների խաթարման, «Հայութեան տեղաշարժերը եւ փոխակերպումները 20-րդ դարուն եւ 21-րդ դարու սկիզբին» գիտական յօդուածներու ժողովածու, Բէյրութի Հայկազեան համալսարան-Երևանի պետական մանկավարժական համալսարան, ՀՀ – Լիբանան, 2025, էջ 37-46:
 11. Մեսրոպյան Հ.Հ., Շիրակի խոսվածքի բուսանուններն ըստ Ա. Մխիթարյանցի բառարանի, «Շիրակի պատմամշակութային ժառանգությունը. հայագիտության արդի հիմնահարցեր» 12-րդ գիտաժողովի նյութեր, Գյումրի, 2025, էջ 290-295:
 12. Մեսրոպյան Հ.Հ., Լեզուական դիտարկումներ հայոց դիւցազնավեպի շուրջ, «Հասկ» հայագիտական տարեգիրք Մեծի Տանն Կիլիկիոյ Կաթողիկոսութեան, Անթիլիաս-Լիբանան, 2025, էջ 567-579:

13. Մկրտչյան Գ., **Խառատյան Մ. Հ.**, Լեզվական նորմը և միջին հայերենը, «Ջահուկյանական ընթերցումներ», 1 (22), Ե., ԼԻ հրատ., 2025, էջ 125-143:
14. Սարգսյան Ա. Յու., Մինասյան Շ.Մ., Ղարաբաղի բարբառ. արդի վիճակը և պահպանման հեռանկարները, «Հայ բանասիրութեան հեռանկարներ. ուսումնասիրութեան ու ուսուցման արդի խնդիրներ» միջազգային գիտաժողովի նյութերի ժողովածու, Լոս Անջելես-Երևան., N 1, ԱՄՆ Արեւմտեան թեմի հրատ., 2025, էջ 57-71:
15. Սարգսյան Ա. Յու., Մինասյան Շ.Մ., Արցախի (Ղարաբաղի) բարբառը և բանահյուսությունը XIX դարի սկզբնաղբյուրներում և ուսումնասիրություններում, 1, «Լրաբեր հասարակական գիտությունների», 2025, 128-142:
16. Սարգսյան Ա. Յու., Մինասյան Շ.Մ., Ալթունյան Է.Ռ., Մերգեյ Աբրահամյանի բարբառագիտական ներդրումը, «Լեզու և լեզվաբանություն» գիտական հանդեսում, 2 (33), Ե., ԼԻ հրատ., 2025, էջ 15-25: էջ 3-14:
17. Սարգսյան Ա., Մինասյան Շ., Արցախի ազգագրությունը, բանահյուսությունը և բարբառը XIX դարի երկրորդ կեսի ռուսական հրատարակություններում, «ՎԷՄ», 4, Ե., 2025, էջ 224-244:
18. Վարդանյան Ա. Վ., Պարսկերենից փոխառյալ բառակապակցություններ ճահուկ-Վայքի միջբարբառում, «Ջահուկյանական ընթերցումներ», 1 (22), Ե., ԼԻ հրատ., 2025, էջ 81-92:
19. Վարդանյան Ա. Վ., Ճահուկ-Վայքի միջբարբառը վիմագրերում, որմնանկարների մակագրութիւններում եւ ձեռագրերի յիշատակարաններում, «Հանդես ամսօրեայ», 1-12, Վիեննա, 2025, էջ 115-122:
20. Վարդանյան Ա. Վ., Բառերի իրադրական տարբերակները ճահուկ-Վայքի միջբարբառում, Մերգեյ Աբրահամյանի ծննդյան 100-ամյակին նվիրված միջազգային գիտաժողովի նյութերի ժողովածու, Ե., ԼԻ հրատ., 2025, էջ 252-256:

21. Քումունց Մ.Ս., Լավրենտի Հովհաննիսյան, «Ղարաբաղի (Արցախի) բարբառի հնարանությունները» (գրախոսություն), «Լրաբեր հասարակական գիտությունների», N 1, 2025, էջ 282-288:
22. Քումունց Մ., Գորիսի բարբառի տոհմանունները, «Арменоведение в контексте языков и культур: сборник научных статей II Международной научно-практической конференции, г. Москва, 18–19 апреля 2023 года / ответственный редактор А. Ж. Мартиросян, ред коллегия: Н. С. Шаталова, Г. А. Акобджанян, Ж. С. Хулхачиева и др.», Մոսկվա, 2025, էջ 77-90:
23. Katvalyan V.L., Khachatryan H.R., Barnasyan J.A., Gharibyan A.A., Hodgson C., Kumunts M.S., Domestic Animals in Armenian Proverbs: A Cognitive Approach, Saint-Petersburg, "Etnografia", N 3, 2025, p. 162-185.
24. Katvalyan V.L., Gharibyan A.A., Hovhannisyann N.G., Mkhitaryan G.M., Analysis of Gender Differences in the Vocabulary of Dialectal Armenian, Barcelona, "Dialectologia" N 35, 2025, p. 109-131.
25. Katvaljan V.L., Gharibyan A.A., Hovhannisyann N.G., Vardanyan A.V., Mkhitaryan G.M., Rivola's Baragirk' Hayoc'. Dictionarium Armeno-Latinum (1621): An Analysis of Vocabulary Related to Nations and Countries in the First Printed Armenian Dictionary, Toronto, "Lexocography", vol. 12, iss. 2, 2025, p. 53-73.
26. Kumunts M.S., Margaryn I.A., Miqayelyan S.A., Khachatryan V.M., Gevorgyan G.G., Khachatryan H.R., Grigoryan S.M., Nersisyan L., Indo-European origins of Syunik-Artsakh Agricultural Terms, Singapore, "Forum for Linguistic Studies", vol. 7, iss. 5, 2025, p. 535-548.
27. Варданян А.В., Хранитель армянского Великого поста и шумерский Хумбаба, "Религиоведение", N 3, Благовещенск, 2025, с. 59-65.
28. Катвалян В.Л., Отражение некоторых особенностей маштоцовской орфографии в фонетических системах современных армянских диалектов, «Золотой V век армянской культуры: Достижения. Мировое значение» միջազգային գիտաժողովի նյութերի ժողովածու, Մոսկվա, «Ключ-С» հրատ., 2025, с. 261-269.

29. Месропян А.О., Влияние христианской религии на лексический запас армянского языка, «Золотой V век армянской культуры: Достижения. Мировое значение» միջազգային գիտաժողովի նյութերի ժողովածու, Մոսկվա, «Ключ-С» հրատ., 2025, с. 270-278.
30. Месропян А.О., Роль епархии российских армян в развитии армянской диалектологии, "Культурное наследие Российской и Ново - Нахичеванской епархии Армянской Апостольской Церкви. 1717-2025", Санкт-Петербург, Материалы международной конференции по арменоведению, 2025, с. 17- 23.

ՀՐԱՊԱՐԱԿՈՒՄՆԵՐԻ ԱՄՓՈՓԱԳՐԵՐ

Գևորգյան Գ., Կապային կառույցների համանիշ ձևեր արդի հայերենում (հոդված)

Յուրաքանչյուր լեզու հատկանշվում է լեզվական միջոցների ընտրության և գործածության պատմականորեն պայմանավորված կանոններով՝ լեզվական նորմերով, որոնք ընդունելի են լեզվի զարգացման տվյալ փուլում: Լեզվական նորմին համապատասխանող ձևերին զուգահեռ՝ գործածվում են նաև ոչ կանոնական կազմություններ: Տարբերակային կամ համանիշ կառուցատիպերով են հատկանշվում նաև կապային կառույցները (կապ+կապի խնդիր): Հոդվածում դիտարկվում են դրանց համանշային ձևերը, կիրարկության որոշ յուրահատկություններ, միաժամանակ լեզվական նորմի հայեցակետից արվում են որոշակի նկատառումներ առկա զուգաձևերի, շեղումների և սխալակազմությունների վերաբերյալ:

Խաչատրյան Հ. Դիտարկումներ Կոզենի բարբառի բառապաշարի շուրջ (հոդված)

Հոդվածագիրն արձանագրում է, որ Կոզենը պատմական Արցախի նահանգի հյուսիսային բնակավայրերից է, որը գտնվում է

Ադրբեջանի Թովուզի շրջանում: Փաստվում է, որ որոշ հետազոտողներ կոզենցիներին համարում են «հայադավան և հայախոս դարձած ուտիացոց մնացորդներ»: Սակայն այս փաստարկումը հերքվել է: Կոզենի բարբառը որևէ կապ չունի ուղիներենի հետ, և այն Խոյի, Ղարաբաղի, Ագուլիսի բարբառների ու թուրքերենի մի յուրօրինակ խառնուրդ է:

Արցախյան շարժումը սկսվելուն պես Դաշտային Ղարաբաղում և Ադրբեջանի այլ վայրերում ապրող հայության հետ տեղահանվել են նաև կոզենցիները, որոնց մի մասը բնակություն է հաստատել Արարատի մարզի Մասիսի շրջանի Սիս գյուղում, և այսօր էլ այնտեղ բնակվող կոզենցիների ավագ և միջին սերունդը խոսում է Կոզենի բարբառով:

Ըստ հոդվածագրի՝ Կոզենի բարբառի բառապաշարի քննությունը կարևորվում է այն պատճառով, որ բնօրրանից կտրված այս բարբառը կորստյան վտանգի առջև է կանգնած: Բարբառային միավորի պահպանված վիճակի ամրագրմամբ և բարբառային նյութի քննությամբ արձանագրվել են հայերենի յուրահատուկ բարբառներից մեկի՝ Կոզենի բառապաշարի ուշագրավ դրսևորումները:

Հոդվածագիրը, քննելով Կոզենի բարբառի բառապաշարային առանձնահատկությունները, մեկ անգամ ևս փաստում է, որ հոդս են ցնդում այն թյուր կարծիքները, թե կոզենցիները «ուտիացոց մնացորդներ են», որովհետև բարբառում անադարտորեն պահպանվել են ոչ միայն հինհայերենյան բազմաթիվ հնչյունական հատկանիշներ (*ձիւն>ձիւ*), այլև բառային (*աղբեր*, *աղինջ*, *արագ*, *արկաթ*, *արկանք*, *արախա*) և բարբառային (*օխտ*, *օղձ*, *նօթ*, *կաքահալ*) հնարանություններ:

Կոզենի բարբառում կենսունակ են նաև բարբառների հինհայերենյան բառաշերտում առկա գրաբարյան մատենագրության մեջ իրենց զուգահեռներն ունեցող, սակայն գրական հայերենում ոչ գործածական բառեր (*աղագ*, *աք*, *զենայ*):

**Կատվայան Վ., Հայոց լեզվի բարբառագիտական ատլաս.
Պրակ Ա., Գեղարքունիքի մարզ
(մենագրություն/ հայերեն և անգլերեն)**

Հեղինակի հավաստմամբ՝ «Հայոց լեզվի բարբառագիտական ատլաս. Պրակ Ա., Գեղարքունիքի մարզ» խորագրով աշխատությանը սկսվում է հայերենի բարբառների տարածաշրջանային ատլասների կազմումը, որոնց ամբողջացումով և ամփոփումով կձևավորվի Հայաստանի Հանրապետության բարբառային ընդհանուր ատլասը:

Հեղինակը նշում է, որ Ատլասի սույն պրակում օգտագործվել են հիմնականում 2013-2015 թթ. «Գեղարքունիքի մարզի բարբառային համապատկեր» ծրագրով հավաքված նյութերն ու տվյալները, ըստ անհրաժեշտության դիտարկվել են նաև «Հայերենի բարբառագիտական ատլասի նյութերի հավաքման ծրագրով» Գեղարքունիքի մարզի մոտ մեկ տասնյակ բնակավայրերի խոսվածքների հատկանիշների գրանցումները: Զուգաբանությունները ձևակերպվել են՝ հիմնականում նկատի ունենալով բարբառային այն հատկանիշները, որոնք ներկայացված են «Հայաստանի Հանրապետության բարբառային համապատկեր. Գիրք 1. Գեղարքունիքի մարզ» աշխատությունում: Ատլասը պարունակում է 2 ընդհանուր և 65 զուգաբանական քարտեզներ, որոնք ընդգրկում են շուրջ ինը տասնյակ բնակավայր: Ընդհանուր քարտեզներից առաջինում տարագույն կետերով սահմանագատվում են տարբեր շրջանների բնակավայրերը, երկրորդում ներկայացվում են մարզում գործածվող բարբառային միավորների տարածման գոտիները: Քարտեզներում սովորաբար ներկայացվում է մեկ զուգաբանություն, որը կարող է ունենալ կամ չունենալ տարբերակային դրսևորումներ: Տարբերակների առկայության դեպքում ամեն մեկի համար սահմանվում է կետերի առանձին գունավորում, որով նշվում են տվյալ հատկանիշն ունեցող բնակավայրերը: Տարբերակների բացակայության դեպքում հատկանիշն ունեցող բնակավայրերը նշվում են միագույն

կետերով: Մի շարք դեպքերում միևնույն քարտեզում ներկայացվում են համանման և զուգահեռ զուգաբանություններ, ավելի ընդհանուր իրողության տարաբնույթ դրսևորումներ ներկայացնող զուգաբանություններ, որևէ զուգաբանություն և դրան առնչվող հարակից հատկանիշ, որևէ զուգաբանություն և իբրև դրա առկայության հետևանք դրսևորվող հատկանիշ և այլն: Ատլասի՝ զուգաբանություններ ներկայացնող բոլոր քարտեզները ունեն հայերեն և անգլերեն մեկնաբանություններ: Աշխատանքը համալրված է նաև ժողովրդագրական տեղեկություններով, մարզի բնակավայրերից յուրաքանչյուրի բնակչության թվաքանակն արտացոլող աղյուսակով, բարբառային միավորների տարածական ընդգրկումը ներկայացնող տեղեկանքով: Առանձին աղյուսակում տրվում է ամեն մի բնակավայրին բնորոշ հատկանիշների խումբը: Ատլասը եզրափակվում է մարզում գործածվող բարբառային միավորների ընդհանուր բնութագրերի և դրսևորումների ներկայացումով, զուգաբանությունների և քարտեզների ցանկով:

Կատվայյան Վ., Լոռու խոսվածքին հատուկ որոշ բառերի մասին (համեմատական վերլուծություն) (հոդված)

Հոդվածագիրը նշում է, որ Լոռու խոսվածքի բառապաշարին անդրադարձը պայմանավորվում է հայ բարբառագիտության մեջ այդ խոսվածքի և Արարատյան (Երևանի) բարբառի փոխհարաբերությունների վերաբերյալ եղած տարակարծություններով: Ընդգրկված լինելով Արարատյան բարբառի կազմում՝ Լոռու խոսվածքն ունի այդ բարբառից տարբերվող շատ հատկանիշներ, միաժամանակ զգալի ընդհանրություններ ունի Ղարաբաղի ու Թբիլիսիի բարբառների հետ: Այս առնչությունները ուսումնասիրողները դիտարկել են հիմնականում հնչյունական և քերականական հատկանիշների առումով՝ գրեթե չանդրադառնալով բառապաշարին: Բացթողումն ինչ-որ չափով լրացնելու նպատակով Լոռու խոսվածքի բառային մի քանի տասնյակ միավորների դիտարկմամբ հոդվա-

ծագիրը վեր է հանել խոսվածքին բնորոշ բառաշերտի որոշ յուրահատկություններ նախ Արարատյան բարբառի այլ խոսվածքների, ապա նաև Ղարաբաղի ու Թբիլիսիի բարբառների հետ համեմատություններով: Ուսումնասիրությունը կատարվել է «Հայերենի բարբառագիտական ատլասի նյութերի հավաքման ծրագրի» «Հասկացական-բառանվանողական զուգաբանություններ» բաժնում ընդգրկված 478 հասկացություններ ներկայացնող բառանվանումների շրջանակում՝ խոսվածքին բնորոշ յուրօրինակ բառամիավորների ընտրություն կատարելով Լոռու մարզի տարբեր տարածաշրջաններ ներկայացնող մեկ տասնյակից ավելի բնակավայրերում լրացված տետրերից: Դիտարկումները ցույց են տվել, որ Արարատյան բարբառի այլ խոսվածքներից Լոռու խոսվածքի բառապաշարի զանազանությունները պայմանավորվում են ինչպես յուրօրինակ բառամիավորների առկայությամբ, այնպես էլ Ղարաբաղի ու Թբիլիսիի բարբառների էական ազդեցություններով: Հոդվածագիրը եզրակացնում է, որ խոսվածքի բառապաշարի առանձնահատկությունները, համահունչ են հնչյունաքերական իրողությունների ուսումնասիրությամբ կատարված եզրահանգումներին:

Կատվայան Վ., Լոռու խոսվածքի և Արարատյան բարբառի առնչությունների շուրջ (հոդված)

Հոդվածագիրը փաստում է, որ հայ բարբառագիտության մեջ Լոռու խոսվածքի կարգավիճակի խնդիրն ունեցել է տարբեր մեկնաբանություններ. մի դեպքում այն ուղղակի ընդգրկվել է Արարատյան բարբառի կազմում, այլ դեպքում համարվել է այդ բարբառի ենթաբարբառ, երրորդ դեպքում նշվել է, որ Լոռու խոսվածքը կարող է դիտվել ինչպես առանձին բարբառ, այնպես էլ Արարատյանի ենթաբարբառ: Փաստորեն, հիշյալ բարբառային միավորների փոխհարաբերությունների հարցը հայ բարբառագիտության մեջ մնում է առկախ: Հարցի վերաբերյալ գիտական հստակ և կողմ-

նորոշիչ տեղեկություններ ձեռք բերելու համար հողվածագիրը դիտարկում է Լոռու խոսվածքի շուրջ մեկ տասնյակ տարբերակներ՝ դրանք համեմատելով Արարատյան բարբառի Աշտարակի, Փարպիի, Օշականի, Արարատի և Էջմիածնի որոշ գյուղերի, Վայոց ձորի մարզի որոշ բնակավայրերի խոսվածքների հետ: Նշված տարբերակների շրջանակում դիտարկելով մոտ չորս տասնյակ զուգաբանությունների տարածագործառական յուրահատկություններ՝ հողվածագիրը ցույց է տալիս, որ Լոռու խոսվածքի դրսևորումները Արարատյան բարբառի խոսվածքներից տարբերվում են առնվազն 24,5 միավորով, որը նշանակում է, որ Լոռու խոսվածքը կարող է դիտվել իբրև Արարատյանից առանձին բարբառ: Հաշվի առնելով այն հանգամանքը, որ այդ բարբառային միավորը զուգորդում է Արարատյան, Ղարաբաղի բարբառներին, նաև միայն իրեն հատուկ հատկանիշներ՝ հողվածագիրը եզրակացնում է, որ մինչ այժմ Լոռու խոսվածք անվանված բարբառային միավորը ամբողջական ուսումնասիրությամբ ստացված փաստերի համադրման արդյունքում հավանաբար ի վերջո համարվի միջբարբառ և կոչվի Լոռու միջբարբառ:

**Վատվայան Վ., Ռուսերեն փոխառությունները բարբառային
հայերենում (ըստ Բայազետի բարբառի
ընձեռած նյութի) (հողված)**

Բարբառներում կատարված բառային փոխառությունները, ըստ հողվածագրի, հետաքրքրություն են ներկայացնում, որովհետև հայտնվելով գիտակցական կարգավորման չենթարկվող լեզվական գործընթացներում՝ արտացոլում են բարբառին բնորոշ օրինաչափություններ: Այդ կարգի փոխառությունները հողվածում դիտարկվում են Բայազետի բարբառին ռուսերենից անցած բառերի օրինակով: Արևելյան Հայաստանը Ռուսաստանին միավորվելու ժամանակից հայերենը ռուսերենից շատ փոխառություններ է կատարել, դրանց թիվը էականորեն ավելացել է խորհրդային տարի-

ներին: Հողվածագիրը փաստում է, որ բարբառային հայերենին անցած ժուսերեն փոխառությունները ներկայացնում են բարբառակիրների միջավայրում գործածական իրողություններ ու հասկացություններ, ընդ որում՝ բարբառներում ժուսերեն փոխառությունների առկայությունը, որպես կանոն, պայմանավորված չէ լեզվակիր հանրությունների անմիջական շփումներով, այլ հետևանք է քաղաքական իրադրության: Բայազետի բարբառի ներկա դրսևորումներում ժուսերենից փոխառությունները, ըստ հողվածագրի հաշվումների, մոտ 1200 բառային միավոր է: Նշվում է, որ բարբառով զբաղված ամենավաղ նյութերում, որոնք վերաբերում են 19-րդ դարի վերջերին և 20-րդ դարի սկզբներին, ժուսերենից փոխառյալ բառեր չեն հանդիպում: Հետևում է, որ այդպիսիք Բայազետի բարբառում մեծ քանակով ի հայտ են եկել նոր հայրենիքում (Սևանա լճի ափին) և առավելաբար խորհրդային շրջանում: Բարբառում ժուսերեն փոխառությունները վերաբերում են բազմազան ոլորտների: Սրանց հնչապատկերները առավելագույնս հարմարեցված են գործող արտասանական օրինաչափություններին: Ռուսերեն փոխառությունները բառակազմական առումով գործուն չեն (չհաշված բայական հարադրությունները), շատ են այդ լեզվի ածանցներով կազմությունները: Քիչ չեն իմաստափոխության դեպքերը: Փոխառյալ բառերը ձեռք են բերել բարբառի նույն կարգի բառերին հատուկ քերականական հատկանիշներ:

Կատվայան Վ., Ղարիբյան Ա., Հովհաննիսյան Ն., Մխիթարյան Գ., Բարբառային հայերենի բառապաշարի սեռային տարբերությունների վերլուծություն (հողված/անգլերեն)

Հողվածագիրները փաստում են, որ Բայազետի բարբառի տրամադրած նյութի դիտարկումը թույլ է տալիս հաստատել, որ սեռային տարբերությունները համակարգված կերպով արտացոլվում են բարբառային հայերենի բառապաշարում՝ ընդգրկելով

կյանքի գրեթե բոլոր ոլորտները: Բառապաշարի սեռային առանձնահատկությունները, որոնք արտահայտվում են առանձին բառային միավորներով, պայմանավորվում են հասարակության ավանդական պատկերացումներով, բարբառախոս համայնքի առօրյա կյանքով և հասարակական հարաբերությունների ներկա վիճակով: Բարբառային բառապաշարը շատ դեպքերում ներկայացնում է ոչ միայն իրականությունը, այլև ընկալումները և դրա նկատմամբ դրական կամ բացասական վերաբերմունքը: Մեռային տարբերակումը գրանցում է տղամարդկանց ուժն ու կարողությունները, կանանց գեղեցկությունը և նրանց մասին ընկալումները: Ավանդական հասարակությունը, սակայն, զուսպ է դրական հատկանիշները ներկայացնելիս, բայց բավականին պերճախոս է թերությունները արձանագրելիս: Նմանատիպ երևույթ նկատվել է նաև հայկական ասացվածքներում: Մեռային տարբերությունն ավելի մեծ է բարոյահոգեբանական բնութագրերի դեպքում: Եթե կանանց առումով բառային միավորները արտացոլում են համեստություն, բարձր բարոյական կերպար, ինտելեկտ և զսպվածություն, ապա տղամարդկանց դեպքում կարևոր են տղամարդուն վայել լավագույն մարդկային որակները, տղամարդկային խառնվածքի և բնավորության դրսևորումները: Բացասական երանգով բառապաշարը ներկայացնում է հանրության համար անընդունելի իրականություններ: Ե՛վ տղամարդկանց, և՛ կանանց դեպքում խստիվ դատապարտվում են բարոյական անկումն ու շեղումները, անպարկեշտությունը, անզուսպ վարքագիծը, տղամարդկանց շրջանում՝ կանացիությունը, հարբեցողությունը և անփութությունը, կանանց շրջանում՝ վատ տնտեսվարումը և անփութությունը և այլն: Մեռերի դիրքն ու կարգավիճակը արտացոլող բառապաշարը նրանց ներկայացնում է ընտանիքում և հասարակությունում ամենաբազմազան հարաբերություններում՝ անհրաժեշտության դեպքում ընդգծելով տղամարդկանց գերիշխանությունը: Սակայն բառապաշարը նաև արտացոլում է կանանց նկատմամբ հարգանքը, որը ավանդաբար բնորոշ է եղել հայ հասարակությանը: Ամուսնական կյան-

քին և հարաբերություններին վերաբերող բառապաշարում որոշակիորեն արտացոլվում է տղամարդկանց գերիշխող դերը, կանանց վերաբերող բառապաշարում առանձին խումբ են կազմում ծննդաբերությունն ու երեխայի խնամքը արտացոլող բառերը: Մարդկանց զբաղմունքներին և հմտություններին առնչվող բառապաշարում կանանց վերաբերող բառերը հիմնականում ներկայացնում են տանը կատարվող աշխատանք և զբաղմունքներ, իսկ տղամարդկանց վերաբերող բառերը՝ դրսում կատարվող աշխատանք և զբաղմունքներ: Տղամարդկանց վերաբերող բառապաշարը նաև ներկայացնում է արհեստների և զինվորական ծառայության մենաշնորհը: Տղամարդկանց և կանանց առօրյա կյանքին և վարքին վերաբերող բառապաշարը ներառում է տարբեր իրականություններ՝ արտացոլելով սեռերի միջև եղած տարբերությունները՝ պայմանավորված թե՛ հոգեկան աշխարհով, թե՛ սոցիալական դիրքով և պատկերացումներով: Որոշակի տեղաշարժերից անկախ՝ հագուստի և հարդարանքի սեռային տարբերությունները դեռևս շատ ուժեղ և կայուն են: Ավանդական հասարակության լեզվի սեռային բառապաշարի դիտարկումը հաստատում է այն տեսակետը, որ հայկական իրականության մեջ տղամարդու սեռային իդեալը ենթադրում է ուժ, համառություն, ազնվություն, նախաձեռնողականություն և իշխող որակներ, իսկ կնոջ վարքի սեռային իդեալը բնութագրվում է նրբանկատությամբ, հնազանդությամբ, պարկեշտությամբ, փոխզիջումով, ընտանիքին հավատարմությամբ և այլն:

**Կատվայան Վ., Խաչատրյան Հ., Բառնապյան Ջ., Ղարիբյան Ա.,
Հոգսոն Կ., Քումունց Մ., Ընտանի կենդանիները հայկական
ասացվածքներում. ճանաչողական մոտեցում (հոդված/անգլերեն)**

Հոդվածագիրները Հայաստանի Հանրապետության Շիրակի մարզի խոսվածքներում գործածվող առածների ընձեռած նյութի շրջանակում դիտարկում են ընտանի կենդանիների բնութագրերը

հայ լեզվամտածողության մեջ՝ հիշատակելով նաև այլ ժողովուրդների ընկալումներ, ցույց տալով ընդհանրություններ ու տարբերություններ: Դիտարկված 340 առածներում հանդիպում են ընտանի 15 կենդանիների անուններ, և ըստ դրսևորման հաճախականության՝ առաջին եռյակում են էջը, շունը և կով//եզ//հորթ խումբը: Այնուհետև հաջորդում են հետևյալ կենդանանունները՝ ոչխար և գառ, ձի, այծ և ուլ, կատու, ուղտ, գոմեշ, ջորի, խոզ: Հիմք ընդունելով առածներում առկա տեղեկությունները իբրև մարդկանց ճանաչողության արտահայտություն՝ հիշյալ կենդանիների բնութագրերը ներկայացվում են ըստ նրանց վարքագծի ու արտաքինի, ըստ կենդանի-մարդ և կենդանի-կենդանի հարաբերությունների: Առածներում կենդանիների համար բնութագրական հատկանիշները վերաբերում են մարմնի մասերին, արտաքինին, վարքին, խառնվածքին, գործառույթին, օգտակարությանը, սննդին, ապրելավայրին և այլն: Զուգահեռաբար արտահայտվում է նաև ընտանի կենդանիների հանդեպ մարդկանց վերաբերմունքը, որը տարբերակված է: Նկատելի է, որ դրական վերաբերմունքի արժանանում են այն կենդանիները, որոնք սննդի աղբյուր են, տնտեսական բնույթի գործառույթ ունեն, բայց և վարքի ու խառնվածքի անցանկալի հատկանիշներ չունեն: Բացասական վերաբերմունքի պատճառ են անօգտակարությունը, հիմարությունը, ագրեսիվությունը, անհնազանդությունը, գողությունը, համատությունը, անմաքրասիրությունը և այլն: Շիրակի առածներում, այլ ժողովուրդների առածների համեմատությամբ, կենդանանունների հաճախականության և կենդանիների նկատմամբ մարդկանց վերաբերմունքի և՛ ընդհանրություններ, և՛ տարբերություններ կան: Երկու դեպքում էլ դեր են խաղում այնպիսի գործոններ, ինչպիսիք են շրջակա միջավայրը, տնտեսական գործունեությունը, կենցաղը, սովորույթները, հավատալիքները, շփումները և այլն:

**Կատվալյան Վ., Ղարիբյան Ա., Հովհաննիսյան Ն., Վարդանյան Ա.,
Մխիթարյան Գ., Ֆ. Ռիվոլայի «Բառագիրք հայոց. Dictionarium
armeno - latinum» աշխատությունը /1621/. Հայերեն առաջին
տպագիր բառարանում ազգերին և երկրներին վերաբերող
բառապաշարի վերլուծություն (հոդված/անգլերեն)**

Հոդվածում միջգիտակարգային դիտանկյունով հետազոտվում է 16-17-րդ դարերի իտալացի հայագետ Ֆրանցիսկո Ռիվոլայի «Բառագիրք հայոց. Dictionarium armeno - latinum» աշխատությունը (1621), որը ինչպես հայ, այնպես էլ հայ-լատիներեն բառարանագրության պատմության կարևոր իրադարձություններից է, առաջին հայերեն տպագիր բառարանը: Ռիվոլան իր բառարանի նյութը քաղել է ինչպես հայերեն գրավոր աղբյուրներից, այնպես էլ Հայաստանի տարբեր վայրերից եկած և իր շրջապատի հայերի կենդանի խոսքից, որի շնորհիվ բառարանում գուցորդվում են հայերենի գրական/գրաբարյան/ և խոսակցական/բարբառային/ տարբերակներ, և աշխատանքը ձեռք է բերում նաև հայերենի բարբառագիտական առաջին բառարանի նշանակություն:

Ռիվոլայի՝ 17-րդ դարասկզբին գրված բառարանը ընդգրկած բառանյութով հիմնականում արժանահավատ տեղեկություններ է պարունակում ինչպես ժամանակի բազմաթիվ երկրների ու ժողովուրդների, այնպես էլ անցյալի շատ իրողությունների վերաբերյալ: Հատկապես շատ են հայ իրականությանը, ազգային նկարագրին, աշխարհագրական միջավայրին առնչվող բառերը, գավառների ու քաղաքների անվանումները: Երկրի, ազգության ու լեզվի, բնակավայրերի անվանումներից գատ շատ են հավատին, կրոնական ու պատմական իրողություններին ու դեմքերին, նաև էպոսին, բանահյուսությանն առնչվող հիշատակումները, որի շնորհիվ ոչ միայն ուրվագծվում է ժամանակի հայության /համենայն դեպս՝ նրա մի հատվածի/ հետաքրքրությունների, պատկերացումների ու իմացության շրջանակը, այլ նաև հաղորդվում են տարբեր բնագավառների վերաբերյալ կարևոր տեղեկություններ: Մյուս կողմից՝ թե՛

տեղանունները, թե՛ առկա լեզվական հատկանիշները թույլ են տալիս ենթադրաբար որոշել Ռիվոլյայի հիմնական ինֆորմանտների բնօրրանը, որը պետք է ընդգրկելիս լինի պատմական Հայաստանի կենտրոնական՝ Վասպուրական-Մուշ-Այրարատ տարածաշրջանը/ներառյալ Ջուղան/: Ըստ հողվածագիրների՝ շատ դեպքերում բառարանի տեղեկությունները աղերսներ ունեն արդի բարբառային հայերենում արտացոլված իրողությունների ու պատկերացումների, ժողովրդի մեջ դեռևս պահպանվող ավանդությունների ու գրույցների հետ, որոնք մեծ հետաքրքրություն են ներկայացնում հայ իրականության զարգացման ու շարունակականության դիտարկման տեսանկյունից: Բառարանում որոշակիորեն արտացոլված է նաև հայկական միջավայրի և անցյալի վերաբերյալ եվրոպացիների տեղեկացված լինելը, հատկապես երբ Ռիվոլյան լատիներեն հատվածում լրացուցիչ տեղեկություններ է հաղորդում բնակավայրի, անձի կամ այլ իրողության մասին: Միաժամանակ, 16-րդ դարավերջի և 17-րդ դարակզբի եվրոպացի ճանապարհորդների ուղեգրությունների տեղեկությունները հիմնականում համընկնում են Ռիվոլյայի ներկայացրած նյութին: Բառարանում բավականաչափ տեղեկություններ կան հարևան երեք ժողովուրդների՝ պարսիկների, թուրքերի և վրացիների վերաբերյալ, չկա որևէ հիշատակություն ադրբեջանցիների, նրանց լեզվի կամ երկրի մասին: Ընդհանուր առմամբ հիշատակված են տարածաշրջանի գրեթե բոլոր ժողովուրդներն էլ՝ որպես կանոն ազգի, երկրի և լեզվի անվանումներով: Նրանցից շատերի հետ շփումների արձագանքները պահպանվել են բարբառային հայերենի բառապաշարում: Բավականին ընդարձակ են արաբներին, հույներին, հրեաներին վերաբերող բառախմբերը: Ասիական, աֆրիկյան ու եվրոպական ժողովուրդների ու երկրների մասին հիշատակումները թերևս արտացոլում են առևտրատնտեսական հարաբերությունների պատկերը, մասնավորապես՝ 16-17-րդ դարերի հայ-հնդկական առևտրական աշխույժ հարաբերության մասին են վկայում հնդկական իրականությանն առնչվող շատ բառեր, որոշակիորեն սերտ են եղել

նան հարաբերությունները եթովպացիների հետ: Հոդվածագիրները փաստում են, որ եվրոպական ժողովուրդներին ու երկրներին առնչվող հիշատակումները սովորաբար սահմանափակվում են երկու-երեք բառով՝ հավանաբար պայմանավորված տնտեսական կապերի թուլությամբ: Թերևս բացառություն է Իտալիան, որտեղ ձևավորվել էր տնտեսական ակտիվ գործունեություն ծավալած ուժեղ գաղութ, որն էլ կարևոր նախապայման է եղել Ռիվոլայի բարաանի ստեղծման համար:

**Կատվայյան Վ., Մաշտոցյան ուղղագրության մի շարք
առանձնահատկությունների արտացոլումը արդի հայ
բարբառների հնչյունական համակարգերում (հոդված/ռուսերեն)**

Ըստ հոդվածագրի՝ աշխատանքի նպատակն է վեր հանել մաշտոցյան ուղղագրության որոշ առանձնահատկությունների արտացոլումը արդի հայ բարբառների հնչյունական համակարգերում, նաև դրանց միջոցով կատարել որոշ դիտարկումներ դասական ուղղագրության առանձին խնդիրների վերաբերյալ: Մաշտոցը չէր կարող ծանոթ չլինել ժամանակի բարբառային հայերենի տարբեր դրսևորումներին, և այդ հանգամանքը անշուշտ ունեցել է իր դերը ընդհանուր հայերենյան հնչյունական համակարգը այբուբենում լիարժեքորեն արտացոլելու գործում: Հոդվածագրի համոզմամբ՝ պատահական չէ, որ մաշտոցյան ուղղագրության մի շարք առանձնահատկություններ հնարավոր է բացատրել արդի կենդանի բարբառային խոսքի իրողություններով: Դիտակետում ունենալով Բայազետի, Մշո, Վանի, Դիադինի, Արարատյան բարբառների հնչյունական իրողությունները՝ անդրադարձ է կատարվում մաշտոցյան ուղղագրության՝ բարբառային առկա նյութով բացատրելի որոշ խնդիրների: Մասնավորապես, դիտարկելով հինհայերենյան *է* և *է* գրերի փոխհարաբերությունները, հոդվածագիրը կարևորում է այն հանգամանքը, որ *է*, *է* տառերը տարբեր հնչույթներ էին ներկայացնում շեշտակիր վանկում. մյուս դիրքերում հակադրությունը

չեզոքանում էր, և տառերից ամեն մեկը հանդես էր գալիս միայն իրեն հատուկ դիրքերում: Հոդվածագրի վկայությամբ Բայազետի բարբառի *է, է* միավորները իրենց բաշխման յուրահատկություններով գրաբարյան *է, է* միավորների նկատմամբ հանդես են բերում կայուն և որոշակի համապատասխանություններ: Հոդվածագիրը եզրակացնում է, որ գրաբարյան թե՛ *է-ն*, թե՛ *է-ն* տարբեր էին արդի հայերենի *ե* պարզ ձայնավորից, ընդ որում՝ այդ պնդումը ճիշտ էր շեշտակիր վանկի համար, որում *է-է* հակադրությունը պայմանավորված էր ինչպես հնչյունական միջավայրով, այնպես էլ ծագունաբանական գործոններով ու իմաստատարբերական պահանջով: Ենթադրվում է, որ հին հայերենն ուներ փակվող *է* և բացվող *է* երկբարբառակերպներ, ուստի գրաբարյան շեշտակիր վանկում *է* և *է* գրերով արտահայտվող հակադրությունը փակվող և բացվող երկբարբառակերպների հակադրություն էր: Հոդվածում քննվում նաև Բայազետի բարբառում բառասկզբում ձայնեղ պայթականներով ու հպաշփականներով ձևավորված բաղաձայնական գուգորդումները, դրանք համեմատվում են գրաբարյան համապատասխանությունների հետ: Բաղաձայնական խմբերի ձևավորման օրինաչափությունների նույնությունը հիմք է դառնում ընդունելի համարելու այն տեսակետը, ըստ որի՝ գրաբարում բառասկզբում գործածվել են շնչեղ ձայնեղ հպականներ ու հպաշփականներ:

Մեսրոպեան Հ., Պօղոսեան Ա., «Մասնայ ծոեր» հերոսավէպը և բարբառագիտական տառադարձութեան նորագոյն միջոցների կիրառման անհրաժեշտութիւնը պատումները վերահրատարակելիս (հոդված)

Յօդուածում ներկայացում են «Մասնայ ծոեր» հերոսավէպին առնչակից լեզուական մի շարք հարցեր: Յայտնի է, որ գրականագետ-բանագետների ուսումնասիրութեան խնդրից դուրս է էպոսի պատումների լեզուական առանձնայատկութիւնների, բարբառային տարածքի կամ բարբառագիտական յատկանիշների բացայայտումը, առանց որոնց ժողովրդական վէպի մասին ասելիքը մնում է

թերի: Բանահաւաքներին և բանագէտներին հիմնականում հետաքրքրել են վէպի տարածման սահմանները, որոնց վերաբերեալ էլ հարցեր են տրուել ասացողներին: Այդ սահմանները կարևոր գործօն են յատկապէս տուեալ պատումի բարբառային պատկանելութիւնը որոշելու, հնչիւնական, քերականական, բառապաշարային իրողութիւնները տարբերակելու, դասակարգելու և ճշգրտելու համար:

Էպոսի պատումների լեզուական հիմնաւոր քննութիւնն անհրաժեշտութիւն է, քանի որ բանահիւսական հարուստ և վստահելի նիւթերի հիման վրայ հնարաւորութիւն է ընձեռում ամբողջականացնելու մեր հայրենիքի կենտրոնական շրջանների բարբառային համապատկերը:

Արծարծուած են նաև պատում- ասացող - բարբառային տարածք եռամիասնութեան խնդրին, էպոսի գրառման առանձնայատկութիւններին և դժուարութիւններին, գիտական տառադարձութեանը և համահաւաք տեքստին վերաբերող հարցեր:

Յօդուածագիրները նշում են, որ ներկայումս բարբառային տեքստերը գրառում և ուսումնասիրում են մշակուած բարբառագիտական տառադարձութեամբ: Արևմտահայութեան կորսուած բնօրրանում գրառուած պատումները ճշգրտուած տառադարձութեամբ վերահրատարակուելու կարիք ունեն:

**Մեսրոպեան Հ., Համբարձումեան Ս., Արևմտահայ բարբառները
հայ եկեղեցու հովանու ներքոյ. Գարեգին Սրուանձտեանց
(հոդված)**

Յօդուածում ներկայացում է Մայր Աթոռ Սուրբ Էջմիածնի տպագրած բարբառային գրականութիւնը, որը բաժանում է երկու հիմնական ուղղութիւնների՝ ա) «Արարատ», ապա և՝ «Էջմիածին» հանդէսում կամ «Շողակաթ Ս. Էջմիածնի» հայագիտական ժողովածուում զետեղուած բարբառային նիւթեր և բ) բարբառային մենագրութիւններ:

ա) «Արարատի» բարբառային նիւթերը գրանցուած են դեռևս XIX-XX դարի սկզբին, երբ բարբառախօս հայ ժողովուրդն ապրում էր բնօրրանում: Մի շարք բարբառային տեքստերի հեղինակները կամ գրառողները յաճախ ճեմարանականներն էին:

բ) Գարեգին վարդապետ Յովսէփեանը գրի է առել «Սասնայ ծոեր» էպոսի նոր պատումներ, նաև Մոկաց բարբառի տարբեր նմուշներ, որոնք ամփոփել է «Փշրանքներ ժողովրդական բանահիւսութիւնից» ժողովածուում: Մայր Աթոռի բարբառագրական աշխատանքը համալրել են Սարգիս Հայկունին, Մահակ վարդապետ Ամատունին («Հայոց բառ ու բան»), ինչպէս նաև Գարեգին էպիսկոպոս Սրուանձտեանը:

Բարբառով գրուած մենագրութիւններից են Գ. Սրուանձտեանցի «Գրոց ու բրոց և Սասունցի Դաւիթ կամ Միւրի դուռ», «Սանանայ», «Համով-հոտով» և այլն:

Ապրելով և աշխատելով արևմտեան տարածքի մի շարք բարբառախօս վայրերում՝ Գարեգին էպիսկոպոս Սրուանձտեանը հաղորդակից է դառնում արևմտահայութեան կեանքին, նաև տիրապետում էր Մուշի, Տիգրանակերտի, Կարնոյ, Պոլսի, Սեբաստիայի, Բաղէշի, Խարբերդի, Ակնի, Ամասիայի, Եւրոկիայի, Տրապիզոնի, Համշէնի բարբառներին: Քանի որ կազմել է Չարսանջակի, Չմշկածագի, Բալուի եւ Սալաթիայի վիճակագրութիւնները, քաջածանօթ էր նաեւ արևմտահայերէնի տարածքային այդ տարբերակներին:

Մեսրոպեան Հ., Հայ ժողովրդի բռնի տեղահանութիւնները լեզուամշակութային արժէքների խաթարման պատճառ (հողված)

Յօդուածում ներկայացում են բռնի տեղահանութիւնների պատճառով բարբառային հայերէնի լիովին փոխուած աշխարհագրութիւնը և լեզուական համապատկերը: Բարբառախօս բնօրրանից տարագրուած հայութեան հոծ զանգուածներ 1915 թ. սփռում են աշխարհով մէկ՝ աստիճանաբար մոռանալով մայրենի բարբառը:

Ըստ այսմ՝ հայերենի բարբառները բաժանում են երկու հիմնական խմբի՝ ա) կորուսեալ բարբառներ և բ) բնօրրանից դուրս խօսուող բարբառներ:

Հայրենագրկման պատճառով աստիճանաբար մոռացուել են Կեսարիայի, Արաբկիրի, Մալաթիայի, Սեբաստիայի, Վանի, Երզրնկայի, Տիգրանակերտի, Շապին-Գարահիսարի, Ակնի, Նիկոմեդիայի, Զեյթունի, Հաջրնի, Մարաշի, Խարբերդի, Շատախի, Մոկսի, Ոզմի, Չմշկածագի, Խոտորջուրի, Եւդոկիայի, Նախիջեւանի, Ագուլիսի, Տղնայի, Շամախու և այլ բարբառներ:

Բնօրրանից դուրս կենսունակ են Մուշի, Սասունի, Կարնօ, Նոր Նախիջեւանի, Խոյի, Ղարաբաղի բարբառները:

Յօդուածում ներկայացում է նաև հայերենի բարբառների ներկայ իրավիճակը՝ Թուրքիայում կատարուած դաշտային աշխատանքների հիման վրայ. հարցումներ են իրականացուել բազմաթիւ վայրերում (Ադրիանապոլիս, Ռոդոսթօ, Մալկարա, Ստամբուլ, Նիկոմեդիա, Բուրսա, Նիկիա, Սուեդիա, Այնթապ, Ադանա, Եդեսիա, Գամիրք, Կեսարիա, Անկարա, Էրզրում, Երզնկա, Ամասիա, Մալաթիա, Վան, Մուշ, Կարս և այլն):

Մեսրոպյան Հ., Համբարձումյան Ս., Շիրակի խոսվածքի բուսանուններն ըստ Ա. Մխիթարյանցի բառարանի (հոդված)

Հոդվածում ներկայացվում են Կարնո բարբառի Շիրակի խոսվածքի մի շարք բուսանուններ, որոնք 20-րդ դարասկզբին գրի է առել ալեքսանդրապոլցի Ա. Մխիթարյանը: 1901 թ. «Էմինեան ազգագրական ժողովածուի» առաջին հատորում Գ. Խալաթյանը զետեղում է Ա. Մխիթարյանցի «Փշրանք Շիրակի ամբարներից» բարբառային նիւթերի հաւաքածուն՝ խոսվածքի բառարանով: Բառարանում ընդգրկված բուսանուններն ունեն ուշագրավ լեզվակառուցվածքային, բառիմաստային առանձնահատկություններ: Մի շարք բույսեր ունեն նաև խորհրդանշական, սնտիապաշտական, դավանաբանական, արվեստաբանական բովանդակություն,

որոնք էլ բուսանունների փոխաբերացման ու տարածման, դարձվածային միավորներ կազմելու պատճառ են դառնում: Վկայաբերված բուսանունների միջոցով պատկերացում է կազմվում Շիրակ աշխարհի բնապատկերի, Շիրակի դաշտի բուսականության, խոսվածքի նախնական վիճակի, բանասացների լեզվամտածողության, ազգային ավանդույթների, տոների և ծեսերի խորհրդաբանության մասին:

Բուսանունները բաժանված են մի քանի հիմնական խմբերի. 1) ներկայումս Շիրակի խոսվածքում գործածվող, 2) Շիրակի բարբառակիրներին հայտնի հայերեն կամ փոխառյալ բուսանուններ, 3) բուսանուններով բաղադրված հարադրություններ և այլն:

Մեսրոպյան Հ., Ռշտունիքի բարբառային հայերենի ընդհանուր բնութագիրը (ըստ ոշտունցիների պատմած ժողովրդական հեքիաթների) (հոդված)

Հոդվածում ներկայացվում է Մեծ Հայքի Վասպուրական նահանգի Ռշտունիք գավառի բարբառային հայերենը՝ հնչյունաբանությամբ և քերականական կառուցվածքով: Ըստ Գ. Ջահուկյանի դասակարգման՝ Վասպուրականի տարածքը պատկանում է բարբառների արևմտյան խմբակցությանը, Վանի բարբառ ընդհանուր անունն ունեցող ենթախմբի մեջ՝ Մոկսի, Շատախի, Բաստի, Ոզմի, Վան քաղաքի և Դիադինի ենթաբարբառներով, իսկ Ռշտունիքի տարածքն առանձին բնութագրված չէ: Հայ ժողովրդական հեքիաթների XX հատորը պարունակում է Ռշտունիք գավառի հայերեն բանավոր խոսքի տարբեր դրսևորումներ՝ գրառված այդ տարածքի գյուղերի նախկին բնակիչներից, որոնց անվանում էին վրռըշիկներ: Ժողովածուի մեջ ընդգրկված հեքիաթներն ունեն թե՛ ընդհանուր հայերենին վերաբերող բառաշերտ, թե՛ միայն բարբառին հատուկ հնչարտաբերությամբ բառերի որոշակի խումբ, քերականական ձևեր, դարձվածային, նկարագրական կառույցներ, որոնց էլ հոդվածագիրն անդրադառնում է: Ռշտունիքի լեզվական հաղորդակցության հիմնական միջոցը քննվում է ըստ ՀՀ ԳԱԱ հնագիտության և

ազգագրության ինստիտուտի բանահյուսության տեքստաբանության բաժնի կազմած «Հայ ժողովրդական հեքիաթների» XX հատորի: Դիտարկվում են հնչյունական զուգաբանությունները, ձայնավորական, բաղաձայնական հատկանիշները, քերականական զուգաձևությունները և այլ առանձնահատկություններ:

Մեսրոպեան Հ., Պօղոսեան Ա., Լեզուական դիտարկումներ հայոց դիցազնավեպի շուրջ (յօղուած)

Յօղուածում քննուում են «Սասնայ ծռեր» էպոսի պատումների լեզուական ակնառու յատկանիշները: Գրառուած տարբերակների հրատարակութեան համար հիմք է ծառայել բնագրագիտական մշակուած եղանակը՝ չորս հիմնական դրոյթներով: Յոյս կայ, որ ժամանակի ընթացքում հայ էպոսագիտութեան մէջ եւս կձեւաւորուի համեմատական պատումաբանութիւն գիտակարգ, որի շնորհիւ հնարաւոր կդառնան տարբեր բարբառներով գրառուած փոփոխակների լեզուական յատկանիշների առանձնացումն ու զուգադրումը:

Հայ ժողովրդական էպոսի՝ մեզ հասած պատումներն ունեն տարբեր վերնագրեր՝ «Սասնայ ծռեր», «Սասնայ տուն», «Ջոջանց տուն», «Տղայ Դաւիթ», «Թլօլ Դաւիթ», «Սասնայ փահլիւաններ կամ Թլօր-Դաւիթ» և այլն, որոնք սովորաբար տալիս են բանասացը, երբեմն էլ գրառողը: Սասնայ // Սասնայ // Սասունայ ծռեր խորագրով գրառուած է 15 պատում: Մի շարք բանասացներ յիշատակում են *Դաւիթ* անձնանունով բաղադրուած վերնագրեր: Այսպէս՝ *Սասուն* տեղանունան քերականական ձեւեր + *Դաւիթ* կառոյցի վերնագրերով պատումներից են՝ «Սասունցի Դաւիթ կամ Մհերի դուռ» (Մուշի եւ Բաղէշի խօսուածքային տարբերակով), «Սասունայ Դաւիթ» (Խլաթի բարբառով), «Սասունցի Դաւիթ» (Շատախի բարբառով), «Սասնայ Դաւիթի հեքիաթ» (Շատախի բարբառով): *Դաւիթ* + *Մհեր* հայր եւ որդի ազգակցական կապ նշող անձնանուններով

տարբերակներ են՝ «Դաւիթ եւ Մհեր» (Մոկսի, Շատախի, Արարատեան բարբառներով): *Դաւիթ* անձնանունով, *տղայ*, *թլօր* որոշիչներով, ինչպէս նաեւ այլ բաղադրիչներով են կերտուած ստորեւ բերուող տարբերակները՝ «Տղայ Դաւիթ եւ աղջիկ Խանդուտի հէքիաթը» (Վանի բարբառով), «Մասմայ փահլիւաններ կամ Թլօր Դաւիթ եւ Մհեր» (Մոկսի բարբառով), «Թլոլ Դաւիթ» (Սպարկերտի եւ Վանի բարբառի խառն խօսուածքով), «Թլուատ Դաւիթ» (Մոկսց բարբառով), «Թլօլ Դաւիթի հէքիաթ» (Վանի բարբառի Հայոց Ձորի խօսուածքով), «Թլօր Դաւիթ եւ Մհեր» (Վանի բարբառի Գաւաշի խօսուածքով), «Դաւթի եւ Վհաբի կոնի» (Շատախի բարբառով), «Դաւթի կոնի Մըսրամելիքի հետ» (Շատախի բարբառով):

Տուն, տուեալ դէպքում *հայրենիք*, *երկիր*, *Սասուն աշխարհ* նշող հիմնական բաղադրիչով են՝ «Մասմանց տուն» (Մոկսի բարբառով), «Մասմանց տուն» (Սպարկերտի բարբառով), «Մասմանց տուն» (Վանի բարբառով, անտիպ), «Մասնայ տուն» (Վանի բարբառով), «Ձոջանց տուն» (Մոկսի բարբառով), «Ձոջանց տուն կամ Մասմայ ծոեր» (Վանի բարբառի Գաւաշի խօսուածքով), «Ձոջանց տուն (Թըլիորիկ) կամ Վաթան եւ Սասուն» (Սասունի բարբառով): Այլ վերնագրերով են՝ «Մանասար եւ Բաղդասար» (Մոկսի և Վանի Գաւաշ գիւղի բարբառային հայերէնով), «Հայ թագաւորին աղջիկը եւ թաթար Ղազան խան», «Մասնայ փահլիւաններ» (Մոկսի բարբառով): Ինչպէս ցոյց են տալիս օրինակները, քանակապէս գերակշռում են *Սասուն* (+*ծուռ*, *տուն*, *Դաւիթ* եւ այլն) տեղանունով բաղադրուած վերնագրերը: Յաջորդ տեղում է *Դաւիթ* (+*Սասունցի*, *Մհեր*, *տղայ*, *թլօր*, *կոնի* եւ այլն) անձնանունով կերտուած խորագիրը:

Յօդուածագիրներու կարծիքով՝ մերոպեան ուղղագրութեան աղաւաղուած, վատթար տարբերակով հրատարակուած պատումներն այսօր նորովի հրատարակութեան կարիք ունեն:

Մեսրոպյան Հ., Ռուսաստանի հայոց թեմի դերը հայ բարբառագիտության զարգացման գործում (հոդված)

Հոդվածում ներկայացվում է Ռուսաստանի և Նոր Նախիջևանի հայոց թեմի ներդրումը ի նպաստ հայ բարբառագիտության զարգացման: Թեմի հայերի կյանքում նշանակալից է Հովհաննես Լազարյանի հիմնադրած արևելյան լեզուների ուսումնական հաստատությունը, որտեղ դրվում են հայ բարբառագիտության հիմքերը: Լազարյան ճեմարանի շրջանավարտ Ք. Պատկանյանը հեղինակում է պատմաբանասիրական աշխատություններ, հայերենի տարբեր բարբառների նվիրված ուսումնասիրություններ: Նա բարբառագիտությունն ընդգրկում է համալսարանում դասավանդվող առարկաների շարքում, առաջարկում է բարբառագիտական կարևոր դրույթներ, կատարում բարբառների գիտական դասակարգում: Ռուսաստանի հայոց թեմի հովանու ներքո լույս են տեսնում «Էմինյան ազգագրական ժողովածուն», Ս. Ամատունու «Հայոց բառու բանը», Հ. Աճառյանի «Հայերեն գաւառական բառարանը» և «Հայ բարբառագիտութիւն» աշխատությունը և այլն: Ճեմարանի բարբառակիր սաները գրառում են իրենց մայրենի բարբառը, կազմում բարբառային բառարաններ, կատարում բարբառային ուսումնասիրություններ: Մոսկվայում առաջին անգամ ստեղծվում է հայերենի բարբառագիտական ատլաս և մշակվում համապատասխան գիտական տառադարձություն: Հայ բարբառագիտության ռուսաստանյան դպրոցի անվանի ներկայացուցիչներից են նաև Լևոն Մսերյանցը, Ս. Մարգարյանցը, Գ. Ջալաշյանը և այլք:

Մեսրոպյան Հ., Հայ-ռուս-վրաց-քուրդ լեզվամշակույթը Հովսեփ Օրբելու բարբառային հետազոտություններում (հոդված)

Մի շարք լեզուների գիտակ Հովսեփ Օրբելին հիմնականում հայտնի է որպես արևելագետ-պատմաբան, հնագետ, վիմագրա-

գետ: Օրբելու բանահավաքչական, բառարանագրական, բարբառագիտական ու քրդագիտական աշխատանքները մասնագետներին հասու են դարձել իր մահվանից քառասուն տարի հետո: Օրբելու մայրենի լեզուն հայերենն էր, ծննդավայրի ու նախնական կրթության միջավայրը՝ վրացական էր, Սանկտ-Պետերբուրգում ստացած համալսարանական կրթությունը՝ ռուսական: Նրա գիտական ղեկավարը Ն. Մառն էր, որի մայրենին վրացերենն էր: Օրբելի գիտնականի հասունացումը տեղի է ունենում հայերենի, վրացերենի, ռուսերենի լեզվամշակույթների միջավայրում ու անմիջական ազդեցությամբ:

Սոկսում կատարած բանահավաքչական գործուղման ընթացքում սովորում է տեղի հայերի ու քրդերի բարբառները, հավաքում արժեքավոր բանահյուսական նյութեր և կազմում բառարաններ: Սոկսի բարբառային նյութերի մշակումը և հրատարակությունը իրականանում է հայերենի, ռուսերենի և քրդերենի լեզվական միջոցների համադրմամբ:

Սարգսյան Ա., Մինասյան Շ., Արցախի (Ղարաբաղի) բարբառը և բանահյուսությունը XIX դարի սկզբնաղբյուրներում և ուսումնասիրություններում (հոդված)

Հոդվածագիրները նշում են, որ Արցախի (Ղարաբաղի) բարբառն ու բանահյուսությունը բազում դարերի պատմություն ունեն, սակայն լուրջ գրառումներ և ուսումնասիրություններ կատարվել են XIX դ. երկրորդ կեսից սկսած: Արցախի ոչ նյութական մշակույթի այդ կարևոր բնագավառներում իրենց ներդրումն են ունեցել ժամանակի նշանավոր լեզվաբաններ, բանահավաքներ, մանկավարժներ Առաքել Ալեքսանյր, Գրիգոր և Ավետիք Բահաթրյանները, Քերովբե Պատկանյանը, Ղազարոս Աղայանը, Գալուստ Շերմազանյանը, Մակար Բարխուդարյանը, Կոնստանդին Մելիք-Շահնազարյանը, Երվանդ Լալայանը, Խաչիկ և Արամ Դադյանները, Միքայել Տեր-Հովհաննիսյանը, Մանուկ Աբեղյանը, Հրաչյա Ա-

ճառյանը, որոնց գրառումների և ուսումնասիրությունների մի մասը 1860-90-ական թթ. և հետագայում հրատարակվել է առանձին գրքերով, տարբեր հանդեսներում ու համահավաք ժողովածուներում, իսկ մի մասը դեռևս անտիպ է և պահվում է որոշ արխիվներում ու թանգարաններում: Բացի դրանից՝ ռուսերեն գրաված բանահյուսական որոշ նյութեր են ընդգրկված Կովկասյան ուսումնական օկրուգի՝ Թիֆլիսում հիմնադրած «Сборник материалов для описания местностей и племен Кавказа» (СМОМПК) հանդեսի տարբեր համարներում, որոնց հեղինակները Արցախի տարբեր բնակավայրերի դպրոցների ուսուցիչներն ու տեսուչներն էին: Այդ բոլոր գրառումները, ժողովածուները, ուսումնասիրությունները լուրջ սկզբնաղբյուրներ են Արցախի բարբառի ու բանահյուսության ուսումնասիրության բնագավառում և կարևոր դեր են ունեցել բարբառագիտական, բանահավաքչական, բանագիտական հետազա աշխատանքների համար:

Սարգսյան Ա., Մինասյան Շ., Ղարաբաղի բարբառ. արդի վիճակը և պահպանման հեռանկարները (հոդված)

Հոդվածագիրներն արժևորում են այն, որ Ղարաբաղի բարբառը հայերենի կենդանի բարբառներից ամենատարածվածն ու կենսունակն է, որով, ըստ տարբեր լեզվաբանների կարծիքների, հաղորդակցվում են 500000-1000000 հայեր, որոնք ապրում էին Արցախի Հանրապետությունում և ապրում են Հայաստանի Հանրապետությունում և արտերկրում: Այն առանձնանում է իր հնչյունաքերականական յուրահատկություններով և հարուստ բառապաշարով: Սակայն դարերի ընթացքում և հատկապես վերջին տասնամյակներում, միասնականացնող հանգամանքներով պայմանավորված, բարբառն աստիճանաբար ենթարկվել է գրական արևելա-հայերենի և ժողովրդախոսակցական լեզվի խիստ ազդեցությանը՝ կորցնելով մի շարք առանձնահատկություններ: 2020թ. 44-օրյա պատերազմից և հատկապես Արցախի ողջ բնակչության՝ 2023 թ.

բռնի տեղահանումից հետո այդ գործընթացը լուրջ մարտահրավեր է: Հոդվածում վեր են հանվում բարբառի հնչյունական, քերականական և բառապաշարային մակարդակներում կատարված փոփոխությունները, որոնք վկայում են, որ հայերենի մյուս բարբառների նման արցախահայերի հաղորդակցման հիմնական միջոցը զարգացման հեռանկարներ չունի և ի վերջո դատապարտված է վերացման: Միաժամանակ ներկայացվում են բարբառի՝ որպես Արցախի ոչ նյութական մշակույթի պահպանման հեռանկարները, կարևորվում այն ուսումնասիրելը, բարբառով բանահյուսական և ազգագրական նյութեր հավաքելը, Արցախի ժողովրդագիտությանը նվիրված գիտաժողովներ, գիտական քննարկումներ, մշակութային և տարաբնույթ այլ միջոցառումներ կազմակերպելը, գիտական ու գիտահանրամատչելի աշխատություններ և ժողովածուներ հրատարակելը:

**Սարգսյան Ա., Մինասյան Շ., Արցախի ազգագրությունը,
բանահյուսությունը և բարբառը XIX դարի երկրորդ կեսի
ռուսական հրատարակություններում (հոդված)**

Հոդվածում ներկայացվում են XIX դարի երկրորդ կեսի ռուսական հրատարակություններում ընդգրկված ուսումնասիրությունները, հոդվածները, հաղորդումները և այլ նյութեր, որոնք վերաբերում կամ առնչվում են Արցախի կամ նրա առանձին բնակավայրերի ազգագրությանը: Հատկապես կարևորվում են «Всемирный путешественник», «Записки Кавказского отдела императорского русского географического общества» «Кавказский календарь», «Известия Кавказского отдела Императорского Русского географического общества» «Материалы для изучения экономического быта государственных крестьян Закавказского края», «Материалы для устройства казенных летних и зимних пастбищ и для изучения скотоводства на Кавказе», «Медицинский сборник», «Сборник материалов для описания местностей и племен Кавказа», «Труды Кав-

казской шелководственной станции», «Русский инвалид» հանդեսներում հրապարակված նյութերը, որոնք արժեքավոր տեղեկություններ են տալիս նշված ժամանակաշրջանի Արցախի տարբեր գավառների ու գյուղերի, ինչպես նաև Շուշի քաղաքի բնակչության թվի և էթնիկ կազմի, երկրագործության, անասնապահության, մետաքսագործության, գինեգործության, օղեգործության, առևտրի, զանազան արհեստների, ժողովրդական բժշկության, սրբավայրերի, հնությունների, եկեղեցիների, վանքերի, լեռների, գետերի, բուսական ու կենդանական աշխարհի, աշխարհագրական դիրքի, կլիմայի, տարազի, ժողովրդական տոների, ընտանեկան կյանքի, հասարակական դատի ու պատժամիջոցների, տների կառուցվածքի, թաղամասերի, դավանանքի, ամուսնության և հարսանիքի հետ կապված ծիսակատարությունների, սովորությունների, հավատալիքների և նախապաշարմունքների, սննդակարգի, ժողովրդական խաղատեսակների և այլ երևույթների մասին: Առանձին ենթաբաժիններով ներկայացվում են նաև Արցախի բնահյուսության և բարբառի վերաբերյալ հրատարակված նյութերը:

**Վարդանյան Ա, Պարսկերենից փոխառյալ
բառակապակցություններ Ճահուկ-Վայքի միջբարբառում
(հոդված)**

Հոդվածը վերաբերում է պարսկերենից փոխառյալ բառակապակցություններով հարուստ Ճահուկ-Վայքի միջբարբառին: Միջբարբառը հայերենի բարբառային այն միավորներից է, որոնք, թեև Իրանի բուն տարածքի նկատմամբ աշխարհագրորեն գրավել են միջակա դիրք, լեզվական շփումների արդյունքում տարբեր ժամանակաշրջաններում փոխառել են ոչ միայն զգալի բառապաշարային շերտ, այլև բազմաթիվ բառակապակցություններ, որոնք հաճախ ընկալվում են որպես մեկ ամբողջական բառ:

Հայտնի է, որ հայ-իրանական լեզվական առնչությունները սկիզբ են առել դեռևս հազարամյակների խորքից՝ նախահայերենի,

հին պարսկերենի և ավելի վաղ ժամանակաշրջաններից, երբ այդ լեզուներում շատ երևույթներ դեռևս նախնական վիճակում էին սկզբնավորված հնդեվրոպական միասնության միևնույն իրողություններից: Ուստի պատահական չէ, որ հայերենի՝ հին լեզուներից կատարած փոխառությունների գերակշիռ մասը իրանական լեզուներից են:

Պատմական հանգամանքների բերումով հայերենն առավել սերտ շփումներ է ունեցել միջին պարսկերենի և նոր պարսկերենի հետ, և լեզվական շփումների արդյունքում հայոց լեզվում, նրա տարածքային տարբերակներում այսօր առկա են շուրջ հազար հինգ հարյուր իրանական փոխառություններ, ինչպես նաև հայ-իրանական ոչ միայն բառապաշարային, այլև հնչյունական և ձևաբանական ընդհանրություններ:

Հոդվածագիրը նշում է, որ համակեցության պայմաններում պարսկերենի հետ շփումներն այնքան շոշափելի են եղել, և որ Ճահուկ-Վայքի միջբարբառը փոխառել է անգամ պարսկերենի կապերով և շաղկապներով բառակապակցություններ, ինչպես նաև պարսկերենի կաղապարներով բառաբարդումներ:

Վարդանյան Ա., Հայկական Մեծ պահքի պահպանը և շումերական Խումբաբան (հոդված/ռուսերեն)

Հոդվածագիրը նշում է, որ հայկական ժողովրդական օրացույցի ավանդական քրիստոնեական տոներում երբեմն պահպանվել են նաև հազարամյակների խորքից եկող որոշակի հնագույն տարրեր: Դրանք հատկապես ակնհայտ են գարնանային մի շարք ծեսերում, մասնավորապես՝ Ջատկին նախորդող և հաջորդող տոներում:

Ալլատիզը հայկական ժողովրդական հավատալիքներում յուրօրինակ շաբաթացույց-օրացույց է, որի ամենապարզ տարբերակը բաղկացած է տխի գլխիկին ամրացված յոթ փետուրներից:

Զատկին նախորդող յոթշաբաթյա Մեծ պահքի ողջ ընթացքում Ակլատիզը կախված է եղել տան երդիկից, և նրանով վախեցրել են պահքի կանոնները խախտել փորձող երեխաներին:

Միջգիտակարգային բնույթ ունեցող սույն հոդվածում ազգագրական, առասպելաբանական, բանահյուսական, բարբառագիտական նյութերի հիմքով ստուգաբանվել է *խատուտիկ* ծաղկանվան՝ հայերենի որոշ բարբառներում առկա *խըմբաբա* (*խըմբաբաբա*) ձևը:

Հայկական Մեծ պահքի պահապան հրեշի՝ Ակլատիզի և շումերական Խումբաբայի՝ մայրիների անտառի պահապան հրեշի միջև ազգագրական, բանահյուսական և լեզվական նյութերի ընձեռած զուգահեռները վկայում են նախահայերի և շումերների միջև որոշակի պաշտամունքային, ծիսական ընդհանրությունների և արժեքային համակարգերի մասին, որն էլ վկայում է՝ *խատուտիկ* բուսանվան հայկական հնագույն բարբառային տարբերակը՝ *խըմբաբան*, անմիջականորեն առնչվում է շումերական «Գիլգամեշ» էպոսի *Խումբաբա* հրեշի անվանը և լրացնում է հայ-շումերական լեզվական ընդհանրությունների ցանկը:

Վարդանեան Ա., Ճահուկ-Վայքի միջբարբառը վիմագրերում, որմանակարների մակագրություններում եւ ձեռագրերի յիշատակարաններում (հոդված)

Հոդվածագիրն ուսումնասիրել է Վայոց ձորի և հարակից տարածքների միջնադարյան վիմագիր արձանագրությունների, որմանակարների մակագրությունների և ձեռագրերի հիշատակարանների լեզուն: Ուսումնասիրությամբ պարզվել է, որ դրանցում արտացոլվել են տարածքի խոսվածքների ձևաբանական, հնչյունական և բառապաշարային որոշ հատկանիշներ. փաստ, որը ևս հաստատում է միջբարբառի տեղաբնիկ լինելը:

Բարբառագիտական գրականության մեջ Ճահուկ-Վայքի կամ Վայոց ձորի միջբարբառ է կոչվում Վայոց ձորի և հյուսիսային

Նախիջևանի տասնյակից ավելի տեղաբնիկ բնակավայրերի լեզվական սերտ առնչություն ներկայացնող խոսվածքների ամբողջությունը:

Ըստ ձևաբանական դասակարգման՝ միջբարբառը պատկանում է հայ բարբառների արևելյան խմբակցության «Ում» ճյուղին, ըստ հնչյունաբանական դասակարգման՝ ունի հպական բաղաձայնների երկաստիճան ձայնեղազուրկ համակարգ: Հայ բարբառների ուսումնասիրման բազմահատկանիշ վիճակագրական դասակարգման սկզբունքի կիրառմամբ՝ հոդվածագիրը պարզում է, որ միջբարբառը միջակա դիրք է գրավում հայ բարբառների արևելյան խմբակցության հյուսիսարևելյան բարբառախմբի Արարատյան և Ջուղայի բարբառների միջև, հատկանիշներով փոքր-ինչ հեռացած է Արցախ-Սյունիքի (Ղարաբաղի) բարբառից:

Ճահուկ-Վայքի միջբարբառի և մերձակա բարբառների միջև աշխարհագրական և լեզվական մերձավորությունները համընկնելու փաստը հաստատում է այս բարբառային միավորի տեղաբնիկ լինելու իրողությունը: Դա է հաստատում նաև սույն ուսումնասիրության արդյունքում վերհանված՝ տարածքի միջնադարյան արձանագրությունների լեզվի և տեղաբնիկ խոսվածքների բարբառային հատկանիշների համեմատությունը:

Վարդանյան Ա., Բառերի իրադրական տարբերակները Ճահուկ-Վայքի միջբարբառում (հոդված)

Հոդվածում քննվում են Ճահուկ-Վայքի միջբարբառում առկա՝ միմյանցից գրեթե իմաստային տարբերություններ չունեցող բառերի բազմաթիվ հնչատարբերակներ, որոնք, կիրառվելով ըստ իրադրության, երբեմն խոսքին հաղորդում են ոճական որոշակի առանձնահատկություն, որոշակի իմաստային նրբերանգ՝ զգացականություն, վերաբերմունք:

Հայտնի է, որ հաղորդակցության ժամանակ կարևոր են խոսքի իրադրությունն ու պայմանները, որոնք էլ ձևավորում են իրա-

դրական ոճը: Դրանցով են պայմանավորված նաև խոսքի կառուցվածքը և ընդհանրապես լեզվական միջոցների, մասնավորապես բառապաշարի ընտրությունը:

Հուզական-զգացական երանգավորում ունեցող բառերը՝ որպես լեզվի համակարգի միավորներ, ակնհայտորեն արտահայտում են համապատասխան իմաստային երանգներ, որոնք ոչ միայն առարկաների, երևույթների, հատկանիշների հասկացություններ են, այլև խոսողի վերաբերմունքը դրանց նկատմամբ:

Բնականաբար, համանման երևույթներ են առկա նաև հայոց լեզվի տարածքային տարբերակներում՝ բարբառներում: Թեև բարբառները շարահյուսական կառուցվածքով ընդհանուր առմամբ համընկնում են ժամանակակից գրական հայերենին՝ դրսևորելով որոշակի յուրահատկություններ, այնուամենայնիվ բարբառներում առկա հնչյունափոխական երևույթները առավել հարուստ են դարձնում բարբառների իրադրական բառային տարբերակները, որոնք տարբեր իրավիճակներում կարող են փոխարինել միմյանց:

Հոդվածում պարզաբանվում են նաև բառային տարբերակների առաջանալու հիմքերը, որոնք առաջին հերթին պայմանավորվում են խոսքի արտաբերման նվազագույն ճիգ գործադրելով և, անշուշտ, բարբառի հնչյունափոխական օրենքներով, ինչպես նաև այլ բարբառներից և լեզուներից կատարված փոխառություններով:

Քումունց Մ., Գորիսի բարբառի տոհմանունները (հոդված)

Հոդվածում հանգամանալից քննվում է Գորիսի բարբառի բառապաշարի տոհմանունների շերտը: Հոդվածագիրը վերլուծում է տոհմանունների կազմավորման սկզբունքները, որոնք հիմնականում ծագում են անձնանուններից, մասնագիտություններից, ինչպես նաև կենդանիների անվանումներից՝ վկայելով տոտեմիզմի մնացուկների պահպանման մասին (օրինակ՝ Իժունց, Խոյլունց, Արջունց): Հոդվածի առանցքային մասը վերաբերում է «Քումունց»

տոհմանվան բազմակողմանի՝ ստուգաբանական և ծագումնաբանական վերլուծությանը: Համադրելով լեզվաբանական տվյալները (հնդեվրոպական *gēu- արմատ, խումիերեն kum) և ժամանակակից գենետիկական (Y-DNA) հետազոտությունների արդյունքները՝ հողվածագիրը հիմնավորում է բնիկ տոհմերի՝ Հայկական լեռնաշխարհում հազարամյակների վաղեմություն ունենալու փաստը:

Դ. ՀԱՅՈՑ ԼԵԶՎԻ ՊԱՏՄԱԿԱՆ ԶԱՐԳԱՑՄԱՆ ՀԱՐՑԵՐ

2025 թվականին հրատարակվել են հետևյալ աշխատանքները:

ՀՈՒԿԱԾՆԵՐ

1. Գրիգորյան Ս.Ս., Հինհայերենյան մի քանի բառերի իմաստափոխության մասին, Մերգեյ Աբրահամյանի ծննդյան 100-ամյակին նվիրված միջազգային գիտաժողովի նյութերի ժողովածու, Ե., ԼԻ հրատ., 2025, էջ 51-58:
2. Թադևոսյան Հ.Ս., Բառիմաստային նոր դրսևորումներ 13-րդ դարի բժշկարաններում, «Հայագիտությունը լեզուների և մշակույթների համատեքստում» միջազգային գիտաժողովի նյութերի ժողովածու, Մոսկվա, ՄՊԼՀ հրատ., 2025, էջ 143-149:
3. Թադևոսյան Հ.Ս., Բառերի նոր իմաստային կիրառություններ հայ միջնադարյան բժշկարաններում (Գրիգորիս, «Քննութիւն նարդոյ եւ նորին ցաւոց», «Բժշկարան ձիոյ եւ առհասարակ գրաստնոյ»), «Լեզու և լեզվաբանություն», 1 (32), Ե., ԼԻ հրատ., 2025, էջ 51-62:
4. Խաչատրյան Վ.Ս., Կարևոր ներդրում Հ. Շիրազի լեզվի բառապաշարի ուսումնասիրության մեջ (գրախոսություն), «Լեզու և լեզվաբանություն», 1 (32), Ե., ԼԻ հրատ., 2025, էջ 96-99:
5. Խաչատրյան Վ.Ս., Բազմիմաստության և համանունության շփոթության հարցի շուրջ, «Բառագիտության արդի խնդիրներ» հանրապետական գիտաժողովի նյութերի ժողովածու, Ե., ԼԻ հրատ., 2025, էջ 109-121:
6. Հովհաննիսյան Ն.Գ., Բարբառային բառերի հավելումներ «Հանդես բանաստեղծաց» խորագրով ձեռագիր բառարաններում (XIV, XVI, XVIII դարեր), «Լրաբեր հասարակական գիտությունների», 3, Ե., ՀՀ ԳԱԱ «Գիտություն» հրատ., 2025, էջ 148-160:

7. Յովհաննիսեան Ն., Նորակազմ բառեր «Հանդէս բանաստեղծաց» խորագրով ձեռագիր բառարաններում (ԺԲ.-ԺԴ., ԺԵ., ԺԸ. դարեր), «Հանդէս ամսօրեայ», թիւ 1-12, Վիեննա, 2025, էջ 94-114:
8. Մխիթարյան Գ.Մ., *Կօշիկ, ընծայ, պատարագ* անվանումների իմաստային առնչությունների շուրջ, «Հայագիտությունը լեզուների և մշակույթների համատեքստում» միջազգային գիտաժողովի նյութերի ժողովածու, Մոսկվա, ՄՊԼՀ հրատ., 2025, էջ 122-127:
9. Միրունյան Ս., «Քերականութիւն է Ը մասանց բանի» (ԺԵ դար). բնույթը և աղբյուրները, «Լեզու և լեզվաբանություն» գիտական հանդեսում, 2 (33), Ե., ԼԻ հրատ., 2025, էջ 15-25: էջ 26-46:
10. Mkhitaryan G.M., Dilbaryan N.H., Religious Terms in Classical Armenian Based on the Book "Refutation of the Sects" by Yeznik Koghbatsi, Singapore, "Forum for Linguistic Studies." 2025, 7(3), p. 1038–1046.
11. Tadevosyan H.M., Khachatryan V.M., Lexical Analysis of Disease Names Based on Zoonyms in Medieval Armenian Medical Books, Trnava, "Lege artis. Language Yesterday, Today, Tomorrow", vol. X, N 2, p. 149-166.
12. Григорян С.М., Особенности толкования Библии в «Книге вопрошений» Григора Татеваци, «Золотой V век армянской культуры: Достижения. Мировое значение» միջազգային գիտաժողովի նյութերի ժողովածու, Մոսկվա, «Ключ-С» հրատ., 2025, с. 298-303.
13. Мхитарян Г.М., Древние музыкальные инструменты в армянском переводе Библии, «Золотой V век армянской культуры: Достижения. Мировое значение» միջազգային գիտաժողովի նյութերի ժողովածու, Մոսկվա, «Ключ-С» հրատ., 2025, с. 253-260.

ՀՐԱՊԱՐԱԿՈՒՄՆԵՐԻ ԱՍՓՈՓԱԳՐԵՐ

Գրիգորյան Ս., Հինհայերենյան մի քանի բառերի իմաստափոխության մասին (հոդված)

Հոդվածում ներկայացվում են հինհայերենյան մի շարք բառեր, որոնք արդի հայերենում իմաստափոխված են: Քննվել է բառերի երկու խումբ. ա/ բառեր, որոնք նախնական իմաստը չեն պահպանել, բ/ բառեր, որոնցում նախնական իմաստը մասնակի պահպանված է:

Թաղևոսյան Հ., Բառերի նոր իմաստային կիրառություններ հայ միջնադարյան բժշկարաններում («Քննութիւն բնութեան մարդոյ եւ նորին ցաւոց» (Գրիգորիս), «Բժշկարան ձիոյ եւ առհասարակ գրաստնոյ») (հոդված)

Միջնադարյան բժշկարանները կարևոր սկզբնաղբյուր են միջին հայերենի բառապաշարի ուսումնասիրության համար: Բազմաթիվ նորակազմություններից և փոխառություններից բացի՝ բժշկարաններում կան նաև հին հայերեն բառերի (նաև միջինհայերենյան և բարբառային)՝ նոր իմաստներով կիրառություններ: Նպատակ ունենալով բացահայտելու միջին հայերենի շրջանում գործածված իմաստային նոր դրսևորումները և պարզելու դրանց հետագա զարգացման ընթացքը՝ հոդվածում դիտարկվում են նոր բառիմաստներ, որոնք թերևս առաջին անգամ գործածվել են XIII դ. երկու՝ «Քննութիւն բնութեան մարդոյ եւ նորին ցաւոց» (Գրիգորիս) և «Բժշկարան ձիոյ եւ առհասարակ գրաստնոյ» բժշկարաններում: Շարադրված լինելով միջին հայերեն՝ հիշյալ բժշկարանները երեվան են հանում բառիմաստային ուշագրավ նոր դրսևորումներ: Համագործածական բառերի զգալի մասը գործածվել է բժշկական տերմինի (կազմախոսական բառեր, հիվանդության անվանումներ) նշանակությամբ: Քանի որ նոր բառիմաստների գերակշռող մասն

արձանագրված է «Միջին հայերենի բառարան»-ում հենց քննվող բժշկարանների վկայմամբ, նոր բառիմաստները ներկայացվում են ըստ այդ բառարանում վկայված լինելու՝ առանց իմաստափոխության մեջ ընդունված դասակարգումների: Ըստ այդմ՝ առանձնացվում են քննվող իմաստների երկու խումբ՝ «Միջին հայերենի բառարան»-ում վկայված բառեր և «Միջին հայերենի բառարան»-ում չարձանագրված բառեր:

**Թաղևոսյան Հ., Խաչատրյան Վ., Կենդանանուններով
ախտանունների բառաքննություն միջնադարյան հայկական
բժշկարաններում) (հոդված/անգլերեն)**

Հոդվածում քննվում են միջին հայերենում լեզվական տարբեր օրինաչափություններով ձևավորված կենդանանուններով ախտանունները, որոնք գործածվել են միջնադարյան ութ բժշկարաններում (XII–XVI դարեր) և, ըստ բառարանային տվյալների, գրաբարում չեն վկայվել: Ներկայացվում են այդ ախտանունների ձևավորման հիմնական ուղիները, ինչպես նաև դիտարկվում է դրանց՝ ժամանակակից հայերենին որպես բժշկական տերմին փոխանցվելու կամ նոր համարժեքներով փոխարինվելու հանգամանքը:

Հոդվածագիրը նշում է, որ տասնհինգ տարբեր կենդանիների անվանումների հիման վրա ստեղծվել են գրաբարյան մատենագրության մեջ չվկայված տասնյոթ ախտանուններ, որոնք մատնանշում են մարդուն և կենդանիներին բնորոշ մի շարք հիվանդություններ: Այդ բժշկական տերմինները ձևավորվել են երեք հիմնական ճանապարհով՝ իմաստի պատճենմամբ (հունարեն, արաբերեն իմաստներ), բառակազմական կաղապարի (արաբերենի կենդանանուն + հիվանդություն) պատճենմամբ, և ժողովրդախոսակցական կազմություններ են, որոնք կիրառվել են որպես փոխառված բժշկական տերմինների հայերեն համարժեքներ:

Քննված կենդանանուններով ախտանունների հիմքում, ըստ հոդվածագրի, ընկած են կենդանիներին բնորոշ մի շարք հատկա-

նիշներ՝ արտաքին տեսք, բնորոշ առանձնահատկություններ, տրվյալ կենդանուն հատուկ հիվանդություններ կամ ունակություններ:

Խաչատրյան Վ., Բազմիմաստության և համանունության շփոթության հարցի շուրջ (հոդված)

Հոդվածում քննվում է բառերի բազմիմաստության և համանունությունը շփոթելու հարցը արդի հայ լեզվաբանության մեջ: Նկատվում է, որ համանունությունը մեծ մասամբ առաջանում է բազմիմաստ բառերի իմաստների տրոհումից: Լեզվաբանների մի մասը դրանք համարում է մերձ իմաստներ, մյուսները՝ հեռավոր, ուստի նույն իրողությունը մի դեպքում դիտվում է որպես բազմիմաստություն, մյուս դեպքում՝ համանունություն: Հոդվածի հիմնական նպատակն է հստակեցնել խնդրո առարկա իրողությունների սահմանները: Հետևաբար իմաստային զգալի տարբերություններ ունեցող բազմաթիվ օրինակներ, որոնք մասամբ բնութագրվում են անկախ բառակազմությամբ և քերականական տարբերությամբ, դիտվում են որպես համանուններ, չնայած բառարաններում կամ այլ աշխատություններում ներկայացված են բազմիմաստության տիրույթում: Նշվում է նաև, որ շուրջ կես դար խնդրո առարկային ըստ էության նոր անդրադարձ չի կատարվել, թեև արդի հայերենի բառապաշարում լուրջ տեղաշարժեր են տեղի ունեցել, ձևավորվել են նոր իմաստներ, կազմվել են նոր բառեր, որոնք ևս բազմիմաստության և համանունության տեսանկյուններից պարզաբանման կարիք ունեն, ինչպես վկայում են հոդվածում ներկայացված համապատասխան օրինակները:

Հովհաննիսյան Ն., Բարբառային բառերի հավելումներ «Հանդես բանաստեղծաց» խորագրով ձեռագիր բառարաններում (XIV, XVI, XVIII դարեր) (հոդված)

«Հանդես բանաստեղծաց» խորագրով ձեռագիր բառարաններ

րը, ըստ Մատենադարանի ձեռագրացուցակների, թվագրվում են XII դարով, սակայն հավանական է, որ դրանք կազմվել են XI–XII դարերում՝ հաշվի առնելով IX–XI դարերում ստեղծված կրթական կենտրոնների գործունեությունը: Հայտնի է, որ շատ ձեռագրեր ընդօրինակվել են կրթության և գրչության արվեստի կենտրոններում: Գրիչները փորձել են հարազատ մնալ բնօրինակին, քանի որ ձեռագիրը ճշգրիտ ընդօրինակելը չգրված օրենք էր, բայց նրանք դա նաև արել են լեզվի իմացության մակարդակին համապատասխան, և, այդուհանդերձ, չի կարելի բացառել միջավայրի լեզվի ազդեցությունը: Հետևաբար, հավանական է, որ ձեռագրերն ընդօրինակողները բառարաններում ավելացրել կամ ներառել են այնպիսի բառեր, որոնք, իրենց կարծիքով, հեշտությամբ են հիշվում կամ կարող են առավելագույն պատկերացում տալ որևէ երևույթի, գործողության, բնութագրի մասին, կամ էլ պարզապես հավելել և լրացրել են իրենց իմացածը: Հոդվածում քննվում են բարբառային բառեր, որոնք ներառվել են XII դարից հետո վկայվող ձեռագրերում: Բառարանային տվյալների վերլուծությամբ փորձ է արվում արձանագրելու, որ կա՞մ բարբառային բառերն ավելացրած ընդօրինակողը պատկանել է որոշակի բարբառ ներկայացնող տարածքի, կա՞մ ձեռագիրն ընդօրինակվել է այդ տարածքում:

Յովհաննիսեան Ն., Նորակազմ բառեր «Հանդէս բանաստեղծաց» խորագրով ձեռագիր բառարաններում (ԺԲ.-ԺԴ., ԺԷ., ԺԸ. դարեր) (հոդված)

Գրաբարի եւ միջին գրական հայերենի բառապաշարային տարբերությունների գլխաւոր աղբիւրները, ինչպէս իրավացիօրէն նկատուել է, նաեւ բառային նորաբանութիւններն են: «Հանդէս բանաստեղծաց» խորագրով ձեռագիր բառարանները հետազօտողները հաւաստել են, որ դրանց մանրագնին ուսումնասիրութիւնը ի յայտ կբերի բաւական նոր բառեր, որոնք ժամանակին գործածական են եղել մեր գրականութեան ու ժողովրդական խօսուածքի մէջ: Արձանագրուել է, որ այդպիսի բառեր գործածուել են ժամանակի

համար նորաստեղծ, այսօր մեզ անյայտ երկերում, կամ էլ դրանք կերտել են քանարուեստի ուսուցիչները, ճարտասանները եւ այլք: Ցանկացած ժամանակաշրջանի գրական լեզու իր բառային կազմում ունի նաեւ նորակերտ բառեր, որոնք ուսուցողական եւ այլ նպատակներով պետք է որ արտացոլուած լինեն տուեալ շրջանում կազմուած բառարաններում: Նշուել է նաեւ, որ միջին հայերէն գրուած բնագրերում ավելի շատ են նորաբնոյթ կամ նորակազմ հոմանիշ բառեր: Ասուածն անվերապահօրէն վերագրելի է նաեւ հոմանիշների՝ ԺԲ.-ԺԸ. դարերից աւանդուած ձեռագիր բառարանների, որոնցում առկայ, բայց գրաբարի տպագիր բառարաններում չարձանագրուած բառերը կարելի է նորակազմութիւններ դիտել: Եւ քանի որ այս ձեռագիր բառարանները չունեն բնագրային վկայութիւններ, հետեւաբար փորձ է արուում այդ բառերի գոյութիւնը հաստատելու հայերէնի բառակազմութեան առանձնահատկութիւններով, հետագայում լոյս տեսած բառարաններով, հնարաւորութեան դէպքում՝ նաեւ բնագրային օրինակներով:

**Մխիթարյան Գ., Դիլբարյան Ն., Կրօնական եզրույթները
դասական գրաբարում ըստ Եզնիկ Կողբացու
«Եղծ աղանդոց» երկի (հոդված/անգլերեն)**

Կրօնի և հավատալիքների իմաստային դաշտը կազմված է վաղնջական ծագում ունեցող միջուկային բառերից, որոնք, որպէս կանոն, բնիկ ծագում ունեն և արմատական բառային միավորներ են, որոնցից ածանցման և բառաբարդման միջոցով հետագայում առաջանում են նոր հասկացություն-անվանումներ: Հոդվածագիրները նշում են, որ բառերի բնութագրումը կարևոր է ոչ միայն դասական լեզվաբանության տեսանկյունից, այլև նոր լեզվաբանական գիտակարգերի հայեցակետերից, ինչպիսիք են հոգելեզվաբանությունը և հանրալեզվաբանությունը: Դասական գրաբարի հավատալիքային դաշտի բառանունների վերլուծությունը թույլ է տալիս վերականգնել նախալեզվի համարժեք բա-

ռաշերտերը, որոնք լեզվականի հետ մեկտեղ նաև քաղաքակրթական մեծ արժեք ունեն, քանի որ բացահայտում են հնդեվրոպական ժողովուրդների աշխարհընկալման յուրահատկությունները, հոգևոր և նյութական մշակույթների հարաբերությունները:

**Միրունյան Տ., «Քերականություն է Ը մասանց բանի» (ԺԷ դար).
բնույթը և աղբյուրները (հոդված)**

Քերականական գրուցարանը (քերականական կատեխեզիս) հայերենի քերականության պատմության մեջ հայտնի ժանրային ձև է, այդպիսի գործեր պարունակող հայտնի ձեռագրերը թվագրվում են ԺԴ-ԺԹ դարերով:

Այս ժանրի՝ ծավալով փոքր գործերը, այսպես կոչված, մանրը քերականությունները հազվադեպ են դարձել քննության առարկա, նաև՝ ոչ միշտ է խնդիր դրվել դրանց ամբողջական ուսումնասիրության: «Քերականություն է Ը. մասանց բանի» վերնագրով գրուցարանի ուսումնասիրությունը Գևորգ Ջահուկյանը սահմանափակել է մի քանի խոսքի մասերի նկարագրությամբ, ընդ որում՝ նկատի է առել ընտրովի հատկանիշներ, որոնք քննել է մեկ այլ կատեխեզիսի համեմատությամբ: Հոդվածագիրը փորձել է հնարավորինս սպառնիչ նկարագրել այս քերականության բնույթը և հիմքում եղած աղբյուրները՝ նպատակ ունենալով որոշակի օրինակով ընդարձակել այդ քերականական ժանրի ճանաչողությունը:

ENGLISH AND FRENCH SUMMARIES*

PROBLEMS OF STUDY AND REGULATION OF MODERN EASTERN AND WESTERN ARMENIAN

Arakelyan K., Neologisms in Modern Armenian Poetry.-Neologisms are an inexhaustible source of vocabulary enrichment, the study of which is extremely important in terms of forming an accurate and complete picture of a given stage of the language. Authorial neologisms, including poetic words in verse speech, have their own place in the classification of these units. Armenian poets have always enriched the vocabulary of the native language with new and beautiful words, and modern poets are no exception. The article aims to present a certain picture of neologisms and word-creation tendencies in modern Armenian poetry. An examination of the material provided by the New Words Collection compiled by the Department of Lexicography of the Institute of Linguistics of the NAS RA shows that the overwhelming majority of poetic words created today are complex in structure, more precisely real complexity with articulation, and are adjectives in part of speech, there are fewer nouns, much less verbs and adverbs. A significant part of neologisms enriches the literary language, and some enter as incidental and do not pass into the active layer of the vocabulary.

Arakelyan K., Artistic Image of Water and Irrigation in the Language of Misak Metsarents.- Water is one of the most essential components for life. Throughout its history, mankind has dealt with water use problems, one of which is soil irrigation. These important realities have always been reflected in speech, including artistic speech. The prominent poet Misak Metsarents of the early 20th century also touched upon the depiction of water and irrigation in both verse and prose works. The noun water, the words formed by this root have a great stylistic role and weight in Metsarents' lyric poetry. In case of nominative or metaphorical use, these

* Reprinted from relevant scientific journals.

units gave the speech expressiveness, lyricism, emotionality, endowed it with other virtues.

Asoyan T., Papikyan S., verbal aggression in armenian and russian mass media.- Aggression is one of the most complex and difficult -to-explain aspects of human behavior, drawing the attention of psychologists, sociologists, doctors, 358 cultural scholars, historians, and linguists. Linguists, in particular, focus on the forms and methods of expressing aggression. In the post -Soviet period, the language of mass media in the Russian Federation and the Republic of Armenia has undergone significant transformations: the previously balanced and standardized language, almost identical across publications, gave way to emotional and situational speech tailored to the demands of the moment.

The primary aim of mass media is to influence society through the information they disseminate, often targeted at achieving specific objectives. To some extent , mass media shape the mentality of the society. Various tools are employed to this end, including verbal aggression, which encompasses political, psychological, and social dimensions. In public texts, aggression functions as a means of manipulation - a characteristic form of human behavior in which an individual seeks to persuade or prompt another to act in their own interest. Verbal aggression and verbal manipulation are closely interrelated: verbal aggression constitutes a form of manipulation capable of directing society in a particular direction while exerting emotional influence on its psychological state.

Asoyan T., On lexicographical activity of the mkhitarists.- The article evaluates the role of the Mekhitarists in the development of Armenian culture. It is presented that they conducted numerous studies in the fields of Armenian and world history, geography, botany, medicine, languages, and other sciences, made translations of works by ancient and European writers. They opened schools and taught various subjects, wrote textbooks. However, the Mekhitarists' activities were more effective in the field of Armenology, particularly the study of the Armenian language. They were engaged in the development of a new literary Armenian, wrote grammars of Grabar, freeing Grabar from the influence of Latin. Their contribution to the

development of new Armenian lexicography is great. Bilingual and multilingual dictionaries were especially important, which contributed to the learning of foreign languages.

Barseghyan A., Manifestations of types of syntactic connections (coordination, adjacency) in modern fiction.- The article examines the types of manifestations of syntactic connections (in this particular case, the connection between subject and predicate, agreement and adjacency) in modern literary prose. Study of the actual rich material showed:

(a) The coordination of the manifestations of syntactic types of combinations mainly corresponds to the laws of the Armenian literary language.

(b) The adjacency of manifestations of syntactic types of combination in some cases does not correspond to the laws of the Armenian literary language. This is due to the need for stylization.

Barseghyan A., General characteristics of types of communication management in modern prose.- The article discusses the general characteristics of types of communication management in the modern literary prose. The study of rich factual material has shown:

a) Manifestations of case additions in the management of syntactic connections, in some cases do not correspond to the laws of the Armenian literary language.

b) Manifestations of case and prepositional additions, in the management of syntactic relations, in some cases also do not correspond to the law of the Armenian literary language.

Felekyan M., Negatives or Negative Definitions in Dictionaries of the Armenian language.- The role of linguistic or philological dictionaries is very important for vocabulary study. The lexico-semantic system of vocabulary is represented to varying degrees and with varying accuracy in explanatory dictionaries. The primary method of dictionary explanation is descriptive or logical explanation (explanation proper). However, when explaining words, sometimes it is more useful to list the characteristics that the object (phenomenon, property, action, etc.) expressed by the word does not possess. The absence of a feature can also somehow identify an object. Negative definitions are used primarily for adjectives formed with negative prefixes, as well as for some verbs and nouns. The primary meaning of

words of this type is to indicate the absence of a certain characteristic. A variation of negative explanation is explanation through antonyms.

Negative explanations of words are often not used independently, but rather as a complement to other interpretations.

Felekyan M., Demotivational Meaning of Words in the Armenian Language.- During the historical development of a language, the semantic structure of a compound word can change, which can lead to a blurring of the word's complex structure, even to its loss. This phenomenon is called demotivation.

The formation of the meaning of a compound word is based on its internal form and its motivation. The internal form of a compound word can be very clear and easily understood by native speakers of a given language. This is true for the vast majority of compound words. However, under certain conditions, language tends to obscure and lose both the word-formation and semantic connections within a compound word. Sometimes, the internal form is virtually lost, resulting in a loss of understanding of the compound nature of the word.

This article examines the main reasons and stages of demotivation of the meaning of words in the Armenian language.

Fishenkjian A., Fundamental questions of western armenian teaching climate/method and prospects for succes.- Western Armenian is one of the two branches of modern Armenian and was the spoken and written language of the majority of Diaspora Armenians until the 1980s and 1990s.

The political and interstate struggles in the Middle East at the end of the 20th century resulted in the dilution of the classical diaspora. This piece emphasizes the learning methods adopted by Western Armenians, the problems stemming from them, and the prospects for overcoming these issues. Choosing appropriate teaching methods is crucial for delivering educational content and achieving educational goals. These methods are interconnected with many problems and goals that can only be addressed through a specially programmed and organized learning process.

In order to address issues arising in the region and create necessary textbooks for diaspora schools, it's important to review existing textbooks and consolidate scientific and pedagogical resources to resolve printing problems.

Additionally, applying the latest technical knowledge for the dissemination and teaching of Western Armenian is crucial. This involves preparing and distributing electronic textbooks, CDs, and video clips, and developing and implementing remote, long-distance, and mobile phone training programs for Western Armenian.

Fishenkjian A., The Basic Issues of the Problem of Intergrative Verbs in Armenian (Eastern Armenian-Western Armenian).- The languages differ from each other in lexical, grammatical, and syntactic features. The two manifestations of literary Armenian also have their own grammatical and syntactic features. Historically, both literary ones have had and have morphological differences and similarities. Armenian in its two manifestations has been subjected to a comparative morphological-syntactic examination by philologists. Being the native language of the Armenian Diaspora, Western Armenian has never received scientific and institutional recognition, which is why today it is forced to face a number of problems, with the issue of governance considered the most important. The article presents the types of verb gender in Armenian, especially Western Armenian, according to the works of Diaspora and native philologists, and the inflected word they require in the construction of sentences. The study examines the shifts of Armenian intransitive verbs in grammar. It examines and conducts a comparative study of the grammatical rules of the Western and Eastern Armenian languages. The research concludes that the inflection of the active verb, or direct object, differs between Eastern Armenian (dative for the person and direct for the object) and Western Armenian (accusative for the person and object). In addition, it notes shifts by studying the dictionaries and spoken language of Western Armenian. Scientifically, the active verb of Western Armenian, with its semantic difference, can demand its object /the word in question/ in the dative, in the ablative, instrumental cases.

Fishenkjian A., Western Armenian in the Armenian Republic (21st century).-In the years that followed the atrocities (Years following the Genocide) together with the unfortunate Armenian people, the Western Armenian too was dispersed to the world's different continents and got affected by that country's language. It didn't have a coordinating body, a commission for maintaining and protecting, so that it would be able to bring

together, to study the Western Armenian language's peculiarities and to get it to a scientific level. Native scholars studying basic educational problems in the diaspora communities, for preserving the Western Armenian had formerly noticed the existing hard conditions. Therefore, they understood that the fundamental center for keeping the Western Armenians alive remains Armenia. This article represents the work done by the Armenian higher institutions and governmental agencies over the last two decennials in maintaining and protecting, the fatherland-diaspora conferences, monography, articles, symposiums, scholarly undertakings, publications, and teachings. Nevertheless, the main problem of teaching Western Armenian in the Armenian Republic's educational institutions is the necessity of ingenious, expertly specialist pedagogues.

Ghazaryan H., Intonation and segmentation as means of distinguishing syntactically ambiguous structures.-The article examines those syntactically ambiguous structures in Modern Armenian that possess the same lexical composition, but whose differentiation and clarification of meaning in oral speech are significantly influenced by intonation-specially grammatically meaningful pauses-while in written speech, by various marks of segmentation. The reason is that speech is highly diverse and multifaceted in its objective and attitudinal aspects, and the objective regularities of speech construction often intersect with the speaker's attitude and logic. This, in turn, becomes the basis for perceiving and punctuating the same syntactic structures differently.

The aim of the study is to demonstrate, through the example of ambiguous structures, that in punctuating written speech, it is necessary to take into account not only intonational, but also syntactic and semantic factors, which often co-exist within the same phenomenon and, from different perspectives, reveal, complete, and supplement each other.

Guided by this principle and employing a descriptive-analytical method, the study concludes that in Modern Armenian, distinctive intonation and corresponding segmentation marks at the syntactic level, especially in sentences with homogeneous components, can differentiate:

- a) sentence members and their complemental-grammatical relations;
- b) simple and compound sentences;
- c) grammatical relations of components within compound sentences connected by coordination;

d) methods of connecting components in complex subordinate sentences.

The article examines each of these issues separately. It is noted that the application of each segmentation mark in written speech has grammatical and stylistic justification in oral speech. It is also emphasized that in the case of ambiguous structures, the semantic and stylistic nuances of oral speech should be taken into account as fully as possible in written speech.

Ghazaryan H., Polysemous Secondary Formants in Modern Armenian. -Linguistic polysemy is associated with the formal-semantic relations of units at different language levels and is manifested at all levels that carry meaning-formational, lexical, morphological, and syntactic. Since the shifts in meaning and value of linguistic units are not phenomena specific to a single stage of the language, but rather reflect the general process of the internal development of the language, their study is important and relevant at all periods.

This article discusses those secondary formants in modern linguistic thinking that have undergone partial semantic shifts, and, having experienced semantic change, in addition to their main function, also appear in a different usage, thus acquiring a specific meaning in this secondary function. The secondary formants under discussion include plural-forming suffixes (-նիր, -իկ), declensional formants (-ի, -յաւն, -նլ), articles (-ը/ն, -ս, -ն), participial endings (-ել, -ալ, -ած, -ող), word-formative suffixes (-լ, -ցն, -աւն, -ելն, -ն, -ց), and the connective formant (-ս-).

The article emphasizes that there are polysemous secondary formants that either combine different meanings within the same word or express semantic differentiation in various words. It is also noted that polysemous formants may sometimes be distinguished outside of speech, and sometimes only in actual usage.

Ghamoyan L., The Concept of “Dance” and Its Word-forming Features in Literary Armenian Language. – This paper is an in-depth and detailed study covering the etymological and semantic features of the root “dance” in different periods of the Armenian language development, as well as the expression of its word-formation possibilities in the literary language. The study is conducted in two directions: diachronic analysis, which examines the semantic evolution of the notion of “dance”; and synchronic analysis of the parsing of compound words with this root. Special attention is paid to

the nuances of the meaning of the root “dance”, its polysemy and semantic changes. Also neologisms containing the root “dance” are highlighted, which is important from the point of view of studying the lexical composition of the Armenian language.

Ghamoyan L., Morphological and Semantic Features of the Root “խաղ”.- This article examines the etymology of the root ‘խաղ [khagh] (game)’ and its semantic complexity in the Armenian language. It is noted that the root has more than two dozen meanings, which are also reflected in the word formation system. Both derivative and complex and compound words are formed from the root ‘խաղ’, resulting in the emergence of synonymous and antonymous series, homonyms and word forms in the Armenian language. The root ‘խաղ’ has also contributed to the emergence of unambiguous and polysemous words, and the use of this root in phraseological units and proverbs reflects its expressive power and linguistic-functional role. The study shows that the root ‘խաղ’ in the Armenian lexicon contributes to the semantic enrichment of the language and the expansion of its expressive possibilities.

Margaryan L., Principles of naming oykonyms in artsakh and classification of their semantic fields.- The historical development of Artsakh's toponymic system is divided into five main periods, spanning from ancient times to the era of independence. This study examines the list of oykonyms from the period of independence of the unrecognized Nagorno-Karabakh Republic (1991–2020). This list serves, on the one hand, as a condensed representation of the evolution of Artsakh's toponymic system, and on the other, as a comprehensive reflection of the patterns operating within this system.

According to the findings, two main principles of naming settlements are identified within Artsakh's toponymic system:

1. The expression of natural conditions and geographical realities.
2. The reflection of socio-economic conditions.

1. Across all historical periods, the phenomenon of expressing natural conditions and geographical realities consistently operated in Artsakh's toponymic system. By classifying them into semantic fields, the study explores natural oykonyms that incorporate terms related to gorge, district,

stone, mountain, barn, soil, water, spring, river, place, tree/bush/wooded area.

2. Oykonyms based on socio-economic realities are classified as monument-toponyms. These are categorized into three semantic fields:

- a) oykonyms derived from personal names,
- b) oykonyms reflecting socio-economic phenomena and political realities,
- c) oykonyms created by combining geographical descriptions and ideological foundations.

A separate group includes oykonyms that, although composed of geographical markers, are incidental names.

The analysis also highlights the role of naming phenomena in the context of changes in Artsakh's administrative-territorial structure, particularly in terms of the elimination of substrate elements and the restoration of ancient Armenian toponyms.

In the concluding part of the study, the naming traditions of neighboring regions – Russian, Persian, and Turkish – are compared in an overview, noting the existence of general toponymic patterns as well as the historical, social, and cultural conditions that guide the naming process.

This research confirms that Artsakh's toponymic system is an integral part of the Armenian toponymic system, and its naming processes reflect not only the region's historical and linguistic characteristics but also its cultural and political distinctiveness.

Margaryan L., The semantic and word-formational function of the suffixes -kert, -stan, and -avan in the toponymy of Artsakh.- The toponymic inventory of Artsakh contains a significant number of hybrid toponyms, among which those formed with Iranian-origin suffixes comprise a considerable part. The analysis of these toponyms reveals, on the one hand, the outcomes of semantic development of both native and borrowed elements, as well as the functional value of pre-toponymic and toponymic meanings; on the other hand, it demonstrates their reinterpretation within the Armenian language, highlighting the role of toponymy as a carrier of linguistic and cultural memory.

The subject of the study is toponyms formed with the Iranian suffixes -kert and -stan. Also considered are toponyms with the -avan suffix, whose etymological origin is attributed either to the Iranian or Urartian languages.

The suffix -kert in Armenian functions as an active toponymic word-forming element, expressing ideas of creation, construction, or foundation. In the toponymy of Artsakh, this suffix is preserved both in historical and newly-established settlement names: Tigranakert, Dastakert, Drnakert, Martakert, Stepanakert, Yervandakert, etc.

The suffix -stan denotes a place, territory, or country and, in Armenian, often also expresses plurality or collectivity. In the toponymic system of Artsakh, this suffix is found in such names as Aygestan (three settlements), Khndzristan, and Gyulistan.

The -avan suffix in Armenian is used both as an independent root denoting a settlement and as a word-forming element. During the Soviet era, in the toponymic system of Artsakh, -avan served as an intermediate unit between the designations of village and town, referring to larger settlements with a semi-urban character, while in compound formations -avan acts as a toponymic forming suffix. Notably, before the establishment of Soviet rule, there were almost no toponyms with the -avan suffix in Artsakh (with the exception of Margushevan, formed from Margusha+avan, named after the daughter of Avan Yuzbashi). The word-forming function of -avan became particularly active during the Soviet and post-Soviet periods, with 15 such toponyms recorded in the independence period: Armenakavan, Hovsepavan, Azatavan, Haykavan, Getavan, Khnkavan, Karmiravan, Hacavan, Kajavan, Knaravan, Kirsavan, Midjnavan, Vurgavan, Tigranavan, and others.

The toponyms of Artsakh are a distinctive reflection of various historical layers, demonstrating the processes of linguistic and cultural contacts, borrowings, and their localization. These toponyms not only indicate the historical processes and the resulting linguistic developments but also confirm the continuity and originality of the Armenian tradition of toponymic formation.

Margaryan L., An analysis of the place names of artsakh ending in the final sound "-i". - The article examines the semantic-functional value of the final sound *-i* in the oykononyms of Artsakh.

In this article, oykononyms ending in "-i" are classified into three groups:

1. Morphological "-i" forms with phonetic changes. This group includes names where the "-i" suffix undergoes phonetic transformations in dialects, such as Hatsi/Hats'e, Hagorti/Heghorte, Krasni/Krasne.

2. Morphological "-i" forms without phonetic changes. This group encompasses names where the "-i" suffix remains unchanged in dialects. Examples include Gishi, Nngi, Shushi.

3. Root or semantically neutral forms. This category includes names where the "-i" suffix lacks morphological value, such as Yeghtsi (a dialectal form of the word "church"), Jivani (a newly established settlement named after ashugh Jivan), and Msheni (the final sound of the suffix "-eni"). It is noted that oykonyms ending in "-i" are often located in geographically adjacent areas, suggesting they may reflect certain territorial integrity and topographic features. Examples include Gishi, Nngi, Kagharci, and Hagorti.

The article also briefly compares Artsakh's toponymic system with similar names in the Republic of Armenia (RA).

Margaryan L., Word-formation models of Artsakh toponym.- The study of the word-formation models of the toponyms of Artsakh is one of the means to reveal the peculiarities of the toponymic system. The identification of the word-formation groups of Artsakh's toponyms is based on the classical and modern principles of toponymic word-formation classification, in particular on Jahukyan's approach (with some specific modifications).

According to their structure, Artsakh's toponyms are grouped into:
Simple or root toponyms.

These can be classified as:

- a) genuine root toponyms, when the word root is the toponym itself;
- b) toponymic roots, i.e., names that are conceived and perceived as root toponyms.

Toponymic roots are classified into:

- a) toponymic root: a root unit derived from another name (e.g., Arakel, Rev);
- b) toponymic root: a compound word whose pre-toponymic meaning is obscured and is perceived as a primary, root toponym (e.g., Shushi, Gishi, Hadrut);
- c) toponymic root: a compound word with a still-perceived pre-toponymic meaning, but which is not a result of toponymic word-formation,

instead being incorporated as a ready-made compound word into the toponymic system (e.g., Martuni, Shahumyan).

Compound toponyms include the following submodels:

A) Compound toponyms are grouped as toponymic phrases or syntactic compounds and morphological compounds (agglutinative and compositional).

B) Affixed toponyms. There are no prefixal formations in the toponymic system of Artsakh, whereas suffixal formations have gained quantitative prevalence over root and compound structures over time. Native Armenian toponymic suffixes include: -i, -ut/ot, -k, and the functionally equivalent -er; borrowed suffixes in Artsakh's toponymic word-formation are numerous: -anda, -apat, -kert, -stan, -shat, -shen, -ik, -uk, -avan, etc.

The analysis shows that in the toponymic system of Artsakh, simple root toponyms are few and are no longer replenished. Compound formations constitute the main core and demonstrate a trend of growth in the toponymic creation process. It is notable that the word-formation structure of toponyms also reflects historical-political circumstances: each morphemic element bears witness to the linguistic and cultural realities of the corresponding period. Although the presented classification method is not new in itself, its application to new material ensures that the results are comparable with existing data in toponymy, enriching them with new submodels.

Movsesyan R., Teaching Phraseological Units of the Karabakh Dialect.-Nowadays, teaching the Karabakh dialect is of great importance, since the dialect is cut off from the dialect environment, and Azerbaijan is pursuing a consistent policy of destroying Artsakh studies, and one of the ways to combat this is teaching and preserving the Karabakh dialect and the linguistic thinking, culture, worldview and value system reflected in it, forming national self-awareness, self-confidence and the ability to defend oneself in generations.

Of all linguistic units, phraseological units best reflect the thinking, customs, moral values, and biophilosophy of the people, since they are semantically condensed constructions polished in the vernacular.

The goal of our work is to propose principles and methodological techniques that will make the study of phraseological units of the Karabakh dialect and through them the linguistic thinking and biophilosophy of the Artsakh people more effective and comprehensive. To achieve this goal, we

have put forward the following tasks: 1. To study Karabakh phraseological units, the principles of their classification. 2. To determine the vitality of the mentioned phraseological units by surveying representatives of different generations. 3. To apply the proposed methodological techniques in different audiences to determine their effectiveness.

The following principles contribute to the effectiveness of teaching dialect phraseological units.

1. Teach phraseological units using the comparative method, comparing them with the corresponding units of the literary Armenian language, relying on students' knowledge of the phraseology of the literary Armenian language.

2. Give special importance to and select as examples such phraseological units that give a more complete idea of the most dominant character traits, way of life and thinking of the Artsakh people.

3. Effectively combine traditional and modern methods in the educational process, apply methodological techniques that will make learning interesting and non-monotonous.

4. Take into account the frequency of use of these phraseological units, their vitality, both in oral speech and in fiction.

Nersisyan V., Analysis of Theoretical and Pedagogical Aspects of Word-Formation in the Works of Ararat Garibyan. -The theory of word formation in modern Armenian, as is known, has been studied and developed by various linguists, but the differences of opinion on some issues sometimes create problems, especially in the teaching process, and there is a need for new research to identify and clarify the approaches of various linguists to the issue.

In this regard, the study of various works on Armenology is important both from the perspective of presenting the development of the doctrine of word formation in modern Armenian in general, and from the perspective of conducting a comparative analysis of formulations of key importance in that direction.

With the aim of contributing to the advancement of a comprehensive theory of word-formation in the modern Armenian language, this paper attempts to present the theoretical approaches and formulations reflected in the fundamental works of Ararat Gharibyan (1899–1977), including school textbooks and university manuals, which address both word-formation of

the modern Armenian language and issues related to its teaching. The paper presents evaluations by various armenologists regarding the activities of the founder of Armenian pedagogical linguistics in the given and related fields. Specifically, it is highlighted that Ararat Gharibyan's main contribution was the systematization of issues related to the teaching of word-formation and the development of methodological algorithms.

For the first time in the history of Armenian linguistics, Garibian's works developed both the methodological approach and subtleties for teaching not only other sections of the language but also word formation, which are mainly reflected in his works "Methods of Teaching the Armenian Language" and "Pedagogical Linguistics." The theoretical formulations and their practical application can be found in textbooks published over the years, particularly in the "Grammar of the Armenian Language" school textbook. Key sections from these works are presented in this article in as much detail as possible, with the aim of drawing attention to them once again.

The study was conducted using a descriptive-analytical and comparative methods.

Nersisyan V., Analysis of Theoretical Aspects of Word-Formation in Sergey Abrahamyan's Works.-This paper presents Sergey Abrahamyan's approaches to the theoretical issues of word formation in modern Armenian, as reflected in several of his fundamental works. It is demonstrated what innovations S. Abrahamyan introduced in the matter discussed and how he contributed to the development of the study of word formation in modern Armenian. In particular, it is noted that S. Abrahamyan, in his works, conducted a deep and comprehensive analysis of the wordstock of the Armenian language and made a significant contribution both to the study of word formation and to the development and systematization of theoretical issues of word formation as a whole. This is most clearly manifested in the examination of the structural features of indeclinable parts of speech.

According to S. Abrahamyan, words are created in two ways: according to word-formation patterns and as a result of the transition of grammatical forms. He divides words by their composition into simple and derived, with the latter further classified into compound and affixal types. Affixal words in Abrahamyan's works are divided into words with a single

root and words with multiple roots. According to the position of the affix, Abrahamyan distinguishes prefixed, suffixed, prefixed-suffixed words.

Nersisyan V., Ghalakchyan R., *Linguo-Stylistic Features of the Vocabulary in Gurgen Mahari's Novella «Barbed Wires in Blossom»*. - At the center of Gurgen Mahari's novella «Barbed Wires in Blossom» is the author himself, who spent a significant part of his life in Siberian exile, the description of which is summarized in the novella. The goal of this study is to present the linguo-stylistic features of the vocabulary in Gurgen Mahari's «Barbed Wires in Blossom» and to identify the characteristic traits of the writer's linguistic artistry.

Undoubtedly, there are different approaches to the stylistic classification of vocabulary. However, when studying the lexicon of a literary work, it is necessary, alongside these approaches, to take into consideration the genre-specific features of the work under analysis, its theme, as well as the historical period depicted in it. Based on this, the authors of the paper have attempted to identify the following groups of words in the vocabulary of the novella «Barbed Wires in Blossom»: neologisms, loanwords, dialect words and expressions, as well as idioms (phraseological units), which will be presented separately.

The language of the work is distinguished by its originality and distinctive use of stylistic devices. In particular, the paper presents a number of neologisms (**կիսակոշիկներ, շոգոստոս, մարդամթերում, արվեստագիտուկի**). Due to the multinational nature of Siberian environment, foreign words occupy a certain place. The novella includes Azerbaijani and Russian words and expressions, which are not merely linguistic phenomena but serve as means of reflecting historical, social and cultural reality. In the camp there are many Armenians who, in Mahari's novella, speak in their native dialects. In this regard, Belunts Hetum, who speaks the Karabakh dialect, and Mesrop, with his speech from the Black Sea regions of Georgia, stand out.

About 20 idioms (phraseological units) play an important role in the novella, providing the author with the means to avoid direct descriptions.

Nersisyan V. *Issues of Lexicology, Grammar, and Stylistics of Modern Armenian*.- This book, devoted to issues of the standardization of the lexicology and grammar of Modern Armenian as well as to stylistic features,

brings together the author's articles previously published in various collected volumes and journals. These articles are presented in revised and edited versions, arranged by individual sections. In them, an attempt is made, on the basis of factual material, to present the author's views on the perception and usage of particular linguistic units.

Certain issues of stylistics are also addressed, which will be of interest to specialists in the field.

For foreign linguists interested in issues of Modern Armenian, brief summaries in Russian and English are provided at the end of the monograph.

Papikyan S., Overview of the term «characteristic borrowing».- As is known, borrowing is the transfer of words and linguistic units from other languages as a result of various political, economic, and cultural relations between nations. Borrowing happens especially often when one nation is under the political domination of another. Naturally, the borrowed language includes words and expressions that are characteristic of the dominant nation.

The term «characteristic borrowing» in Armenian was introduced by E. Aghayan. They are also called *foreign words*, *alien words*, *exoticisms*. In the case of these terms, the phenomenon of terminological synonymy is in effect.

In terminology, it is accepted that one term corresponds to one meaning in a given terminology system. Terminological synonymy, which can lead to confusion, should be avoided as much as possible.

The author believes that the term «characteristic borrowing» is reasoned and unambiguous in this terminology system. It's just unusual, and over time, due to frequent use, it can pave its own way. The line between borrowings and characteristic borrowings is fluid. When an object or custom is assimilated, the assimilation of the concept simultaneously occurs, which turns it into a regular borrowing.

Papikyan S., Examination of some exoticisms to the semantic group “dwelling, settlement”.- The article examines some loanwords belonging to the semantic group "residence, dwelling" that have passed into Armenian from various languages. These loanwords, which have a certain frequency in Armenian from various sources (literature, press, television), have been classified according to semantic groups, origin, frequency, etc. Among the

loanwords with the meaning "residence", the following words were considered: *aul*, *emirate*, *caliphate*, *khutor*, *rancho*, *vilayet*, *fazenda*; among the words with the meaning "settlement", the following words were considered: *bungalow/bengalo*, *igloo*, *khanaka*, *yurt/d/*, *chum*, *villa*, *wigwam*. There are also a certain number of loanwords that have passed from Western languages into Armenian through translation literature. Some of these words have undergone semantic changes. Examples have been given where necessary. The article considers some loanwords belonging to the semantic group "residence, accommodation" that have passed from different languages into Armenian. These loanwords that have a certain frequency in Armenian from various sources (literature, press, television) have been classified according to semantic groups, origin, frequency, etc.

The author notes that the observed word-by-word borrowings of the semantic group "dwelling, lodging" have passed into Armenian from different languages. There are also mediated borrowings among them. Among the observed words of the semantic group "dwelling, lodging" are Turkic borrowings: *aul*, *yurt/d*, *vilayet*, Arab: *emirate*, *caliphate*, Persian: *khanaka*, *caravanserai*, Russian: *khutor*, Spanish: *rancho*, from Eskimo: *igloo*, from the language of the American Indians: *wigwam*, from Old Portuguese: *fazenda*.

Some of these words have fallen out of use, replenishing the series of historical words, which are used as needed.

Telyan L., Issues of the theory of complex sentences in the works of Sergey Abrahamyan.- Academician Sergey Abramyan made a significant scholarly contribution to the study of the syntactic structure of the Armenian language, particularly in the domain of complex sentence theory. The classification model he proposed for multi-clause constructions notably diverges from the principles commonly accepted in other syntactic frameworks. In our assessment, Abramyan's approach enables a more precise categorization and description of such syntactic structures. The core of his methodology lies in the application of the immediate constituent analysis, a technique traditionally employed in lexicological studies, to syntactic classification. Within this framework, multi-clause constructions-regardless of the number or nature of syntactic relations among their components-are

definitively categorized as either coordinative or subordinative. This determination is based exclusively on the type of syntactic linkage between the immediate constituents of the construction.

Telyan L., Galstyan A., Semantic-Functional Analysis of the Armenian Verb սուլ. -This article is part of a series devoted to the semantic-functional analysis of verbs that form set expressions and phrases in Armenian. The uses of the verb սուլ in various areas of the language- colloquial speech, dialects, jargons, etc.-are analyzed. Phrases consisting of two, three, and four components are examined, and they are also classified according to the part-of-speech attributes of the non-verbal component and their transformability into equivalent combinations with other verbs.

ISSUES OF GENERAL-COMPARATIVE AND APPLIED LINGUISTICS

Avetyan S., Several Different Origins of the U /A/ Vowel-Final Imperative of Simple Verbs in the Է/Ի /Է/Ի/ Conjugation in Modern Armenian Dialects.-An attempt is made to show that the u /a/ vowel-final imperative forms of simple verbs in the Է/Ի /ē/i/ (derived from Classical Armenian Է /e/ and Ի /i/) conjugation in modern Armenian dialects have several origins. Specifically, a synchronic and diachronic analysis of the relevant evidence from modern Armenian dialects has allowed us to identify three main lines of development that have led to the appearance of the forms in question: 1) in some dialects (e.g., in the dialects of Agulis, Karčewan, and Kak'avaberd) the form has resulted from the regular sound change of ԷԻ /ea/ to u /a/; 2) in several subdialects within the dialect of Ararat, analogical influence from three high-frequency transitive verbs, namely, սուլ /asēl/ “to say”, 2 sg. impv. սաս /asa/ “say!”, սծլ /acēl/ (originally meaning “to bring, to adduce!”, later “to fill”), 2 sg. impv. սծս /aca/ (originally meaning “bring!, adduce!”, later “fill!”), սնլ /anēl/ “to do”, 2 sg. impv. սրս /ara/ “do!”, is quite likely to have been responsible for the appearance of the form in question, with the verb սուլ /asēl/ “to say” having played a pivotal role in this process; 3) in still other dialects (e.g., the dialects of Bayazet and Diadin, and the subdialect of Alaškert), a sound change from Է /ē/ to u /a/ appears to have occurred in the enclitic 3 sg. present form of the auxiliary

verb *tu* /em/, likely due to an articulatory weakening in muscular tension. Later, the vowel *u* /a/ was analogically extended from the 3 sg. present form of the auxiliary verb to the 3 sg. optative of verbs in the *tu* /e/ conjugation, and from there to the 2 sg. imperative.

Avetyan S., Hakobyan A., On the formation of the imperative in the dialect of Artial.-Based on an analysis of corresponding sample texts, it is argued that although the Old Armenian **e-** and **i-**conjugations have coalesced into a single conjugation type in the dialect of Artial, the original contrast between the two conjugations- namely, the ending **-ē** versus the ending **-i** - has been maintained, contrary to H. Ačaryan’s description, in the 3rd singular subjunctive (which goes back to the 3rd singular present indicative in Old Armenian).

However, verbs from both the previous **e-** and **i-**conjugations form the imperative identically, taking the ending **-ē** in the singular and the ending **-ec‘ēk‘** in the plural. As for the imperative singular ending **-iər** (< **-ir**), it is not attested with simple verbs of the former **i-**conjugation (again, contrary to H. Ačaryan’s description); only suffixed verbs in the previous **e-** and **i-**conjugations, as well as verbs in the **a-**conjugation in general, exhibit the ending **-iər** in the imperative singular in the dialect of Artial.

Avetyan S., A morphosyntactic analysis of Latin multiword anatomical terms and their translation equivalents in English and Armenian.- This article focuses on the morphosyntactic changes that are made, necessarily and/or optionally, when translating Latin binomial and polynomial anatomical terms into English and Armenian. The principal morphosyntactic distinctions relate to several different ways of rendering Latin coordinated and uncoordinated attributes in English and Armenian. Additionally, differences are observed in the placement of dependents with respect to the head and to each other. It is argued that the morphosyntactic differences in question are partly due to the typological characteristics of the languages involved and partly to certain language-specific preferences and usage patterns typical of Modern English and Modern Armenian.

Dalalyan T., General epic schemes in the Armenian and Ossetian epics.- The article addresses general epic schemes of the three Armenian epics: ethnogenic, pagan, and medieval-Christian, as well as the Ossetian “Nart”

epic. These folklore monuments received their final forms in different historical eras. The formation of the ethnogonic epic “Haikian” (Haikids) was completed in the 9th–8th centuries BC, the pagan epic “Ergk Vipasanats” (“Vipasank”) was composed from the 2nd century BC - 1st century AD, while the medieval epic “Sasna Tserer” was finally formed mainly in the 9th–10th centuries. The main core of the Ossetian Nart epic was completed in the Middle Ages - in the 13th–14th centuries. However, the formation of its most ancient plots dates back to the Scythian pagan period, around the 8th–7th centuries BC. Based on the method of comparative mythology and comparative epic studies, an attempt was made to justify the point of view that a five-generation genealogical tree of heroes and a four-branch epic structure characterize all the listed epics. In the corresponding subsections, the mythological description of the main character of each generation and his epic incarnation in the epics are given: a. Thunder proto-character; b. twin brothers/triplets, c. justice-asserting hero, d. general dragon-fighter, e. dying-and-resurrecting hero. The main conclusion is that all mentioned epics have the following four-branch structures: 1. Hayk, Aramanyak-Aramayis; Amasia / Gelam / Harma; Aram; Ara Gelec’ik; 2. Tsovinar, Tigran; Sanatruk; Artashes; Artawazd; 3. Tsovinar, Sanasar-Baldasar; Elder Mher; Davit; Younger Mher; 4. Warxag, Axshar-Axshartag; Werezmag; Batradz; Soslan.

Firyan A., Anomic Trends in Business Ethics and Leadership Research in Changing Society..-

This article examines trends in the development of scientific publications in the field of business ethics and leadership. Key anomic characteristics of scientific publications are highlighted, including multiple definitions of the research subject, the inclusion of terminology from social and natural sciences in the topic of business ethics and leadership, a cultural studies approach to defining socio-political, economic, moral, ethical, and social processes in society, the high adaptability of scientific research subjects to changing social conditions, and the applied focus of research in business ethics and leadership. The study was conducted in three stages: at the first stage of the study, content analysis was carried out to examine academic journals in cultural studies (N=47), business ethics (N=12), and leadership (N=56) indexed in Scopus for 2024-2025. The journals were classified based on the scientific subjects and areas included in the journal scope. At the second stage the Cameron-Quinn method. was

conducted among employees in the service sector, the public sector, IT companies, and the small family business sector (20 respondents in each sector). Respondents were asked to rate their company twice: based on the organizational culture they belonged to and their preferred organizational culture. Based on the overall assessment results, the adhocracy type of organizational culture was identified as the most preferred. Following the assessment, respondents also expressed their opinions on the place of leadership and business ethics in an adhocracy organizational culture. At the third stage the content analysis results were compared with the empirically obtained results on the organizational culture assessments, revealing trends in the perception of business ethics and leadership. Statistical processing of the data was performed using the JASP 0.17.3.0 software package, which included a factor analysis of the principal components.

Hambardzumyan V., Armenian Etymologies.- One of the fields within the historical study of the Armenian lexicon is the determination of the origin of roots (etymological analysis). In this domain, there remain lexical items whose origin is still unresolved; moreover, in light of the achievements of contemporary scholarship, certain cases require clarification or revision of earlier interpretations. The present study examines the Armenian units *pal-* (*palpaĵun*) ‘shining, bright; clear’, *p’etur* ‘feather,’ *p’iči* ‘a type of tree: pine’, (*sp’ir*//(*sp’iwr*) ‘to spread, to extend; spreading’, *p’urn* ‘stove, (bread) oven’. In Armenian etymological dictionaries, these words (roots) are regarded either as being of unknown origin or as insufficiently substantiated in their etymological interpretation.

Hovhannisyan S., The Psycholinguistic Application of the Fairy Tale: And the Tale Spoke.- This book is a multilayered study in which psycholinguistic, psychological, and philosophical analyses of the fairy tale intertwine with the practical development of therapeutic approaches. Created through collaboration between the Neuro-Psycholinguistics Laboratory of the H. Acharyan Institute of Language (NAS RA) and the Psychology Research Center at Yerevan State University, the work balances academic rigor with applied depth.

The fairy tale is approached not merely as a folkloric or literary genre, but as a cognitive-linguistic model of thinking endowed with powerful psychotherapeutic potential. In this conception, the fairy tale becomes a

structure capable of activating archetypal content, modulating emotional states, reorganizing cognitive patterns, and contributing to the restoration of inner meaning. Through its language of symbols, metaphors, and narrative structures, the fairy tale transforms into a means of dialogue between consciousness and the unconscious.

The book is structured in three layers: a theoretical section, an interpretation of the fairy tale as a psychological process, and a practical block with original therapeutic texts. The theoretical part explores key aspects such as the narrative architecture of the fairy tale, archetypal functions, stages of the hero's journey, magical transformations, narrative logic, and cathartic dynamics. It draws upon the ideas of Bruno Bettelheim, Donald Kalsched, Jack Zipes, Marian Mattoon, as well as earlier cognitive and aesthetic theories by Theodor Lipps, Lev Vygotsky, and Rudolf Arnheim.

According to the authors, the fairy tale is a form of linguistic architectonics in which unconscious impulses can be enclosed in a safe, culturally intelligible, and symbolically productive format. Fairy-tale structures do not merely reflect personal crises but offer ritualized frameworks for navigating them, following archetypal sequences of initiation, struggle, transformation, and return. Characters such as the Hero, the Shadow, the Mentor, and the Magical Helper act as activators of identification, projection, and self-realization.

The practical section includes a collection of original fairy tales specifically crafted for therapeutic work with trauma, loss, guilt, fear, aggression, identity conflicts, and existential emptiness. A model for using fairy tales is proposed, along with methodological guidelines for applying them in individual and group therapy. These texts can serve as mediating instruments that enable clients to safely navigate emotional challenges, access inner resources, and reconstruct their emotional-meaning structures. The technique of creating personal fairy tales is also introduced as a method of therapy and self-discovery.

The book can serve as a **textbook** on several grounds. It is logically structured—from problem statement and theoretical framework to methodology and practical applications. The theoretical section references both international academic literature and classical works in narratology, symbolism, cultural anthropology, psychoanalysis, and cognitive psychology. Its language is scholarly yet accessible, and the subjects are presented with

methodological precision, making it suitable for university curricula in psychotherapy, psycholinguistics, cultural psychology, and art therapy.

In addition to its academic function, the book offers strong **applied value** for practicing psychologists. It provides both a methodology for analyzing and creating fairy tales and a set of therapeutic tools. Fairy-tale narratives can be adapted to client age, requests, levels of awareness, and therapeutic format. Notably, the original tales included are highly individualizable—they can be tailored to specific traumas or internal conflicts, unlike traditional folk tales whose symbolism tends to be more universal but less precise in addressing personal experience.

In this interpretation, the fairy tale is not only a cultural artifact but also a mode of language within the subject. It creates a space where the “silence of the psyche” can be translated into words, where the inexpressible finds symbolic form, and the unconscious gains direction. The language of the fairy tale—with its simplicity, repetition, rhythm, and mythopoetic structure—is akin to the language of dreams. It appeals not to rational explanation, but to embodied experience, intuition, and inner recognition. This accounts for its therapeutic efficacy.

Thus, the book operates simultaneously as an academic study, a practical manual, and a tool of cultural and psychological transformation. It does not merely speak about fairy tales—it speaks in the language of the fairy tale, drawing the reader into a symbolic process in which personal renewal, reintegration, and inner resource actualization become possible. It is a universal resource—for professionals and for all those seeking a deep and authentic path to understanding the human being through language, imagery, and myth.

Hovhannisyan S., Popularization of Linguistic Science: Modern Methods and Tools.- The article is devoted to the challenges, objectives, and modern tools of popularizing linguistic science. It highlights the importance of making linguistic knowledge accessible to a broad audience, emphasizing the role of popularization in fostering a deeper understanding of language within social, cultural, and communicative contexts, as well as in overcoming widespread stereotypes about language.

The paper presents the popularization activities carried out at the H. Acharyan Institute of Language of the National Academy of Sciences of the Republic of Armenia, including the use of social media platforms, public-

oriented seminars and discussions, scientific events, cooperation with mass media, and collaboration with general and vocational educational institutions. Special emphasis is placed on the role of the Council of Young Scientists in developing popularization strategies and engaging students in these initiatives. The article also introduces new initiatives such as publicly accessible video courses, podcasts dedicated to applied linguistics, and the concept of the electronic bulletin “Linguist.”

The article further outlines the existing challenges in the field, including financial constraints, the need for educational program reforms, and issues related to the availability of accessible public platforms.

Mikayelyan S., Arabic Borrowings in the Armenian Language Borrowed from Russian. - This paper examines the question of determining the role and influence of the intermediary language in the process of borrowing: this is one of the unclear question of the “contact” linguistics: whether to consider the source of borrowing as the language in which the prototype exists, or the language that had a significant impact on changing the general description of the phonetic structure and semantic content of the borrowed lexical unit.

In this context the paper examines lexical units of Arabic origin that entered the Armenian language through Russian (alcohol, arsenal, admiral, almanac, algorithm, azimuth, zenith, talisman, coffee, café etc.). The purpose of the study is to identify the major changes that have occurred as a result of the borrowing process and assimilation of lexemes of Arabic origin in the Armenian language. An attempt is made to comparatively analyze phonetic changes, as well as the semantic field of lexemes in the source language, intermediary language, and the borrower language. The results show that indirectly borrowed lexical units were influenced by the intermediary language on changing the general description of the phonetic structure and semantic content of the borrowed lexical unit.

Mkrtychyan M., Enantiosemy in armenian vocabulary.- The article presents definitions of the phenomenon of *enantiosemy* found in linguistic literature and, using quantitative and descriptive methods, classifies Armenian words exhibiting enantiosemy. The material is drawn from Ed. Aghayan’s *Explanatory Dictionary of Modern Armenian*.

The author emphasizes that the study is significant not only because it is the first to identify and classify *enantiosemeous* words on the basis of Armenian linguistic material, but also because its findings may be applied in the teaching of Armenian, lexicography, and comparative studies of Armenian and other languages.

Mkrтчyan M., Postmemory as a cultural memory maker: a semiotic approach.- The author examines cultural memory from a semiotic perspective as a key factor in preserving collective identity. He posits that in the context of the Armenian Genocide, “traumatic memory” and “postmemory” establish an intergenerational link that is solidified through cultural codes. The author analyzes Henri Verneuil's autobiography, *Mayrig*, demonstrating how personal memory is transformed into collective cultural heritage. He concludes that art-specifically cinema and literature-serves as a powerful tool for the transmission of post-memory, ensuring the continuity of a community's identity.

Mkrтчyan M., Book cover as a semiotic translation: the case of the autobiography Mayrig by Henri Verneuil.- From a comparative semiotic perspective, the article examines the book covers of various editions of Henri Verneuil's autobiography *Mayrig* as platforms for semiotic translation and multimodal meaning-making. The author notes that these covers are complex systems of verbal and non-verbal codes that recode the text's meanings for different audiences.

By analyzing the application of visual signs, the author demonstrates how French editions emphasize personal memory, while Armenian editions focus on collective memory. The article concludes that the book cover is a dynamic semiotic space where the message of the autobiographical text is articulated through the interplay of signs and codes.

Sargsyan M., Digital Armenian studies as a new Direction: Problems and Challenges.- Along with the development of digital technologies, new scientific disciplines appeared in linguistics, which, on the one hand, pushed the previously functioning scientific disciplines out of the arena and, on the other hand, began to occupy a central role in the field of linguistic research. Now, we live in the age of digital technologies, and we can unconditionally say that in this digital age, we are dealing with digital linguistics, which is

interdisciplinary and is a study in which the quantitative approach is becoming dominant.

The purpose of this article is to present the changes in the linguistic and scientific paradigm in the era of digital technologies, reflect on the positive and negative aspects of these changes, highlight the features of digital linguistics, and, based on them, the trends and problems of the development of digital Armenology. Our task is also to show the Armenian studies system's shifts, transformations, and development perspectives.

Tigranyan S., The debates around the createdness of the Qur'an: Ibn Taymiyyah's approach.-This article explores the historical origins of the debate on the createdness or uncreatedness of the Qur'an in Islamic tradition, with a particular focus on Ibn Taymiyyah's (1263–1328) views. It presents translated excerpts from the author's works that are significant for understanding his position. Since the primary sources of the study are medieval works and texts written in medieval Arabic, it is crucial to accurately understand the precise meaning of the terms. Therefore, the method of terminological analysis has been widely applied. By combining terminological, historical, textual analysis, the article offers a comprehensive exploration of Ibn Taymiyyah's views on the createdness of the Qur'an, illustrating how his approach both challenges and refines the existing theological discourse within the broader Islamic intellectual tradition. Our research revealed that Ibn Taymiyya refines and clarifies the Hanbali approach to the discussed issue, freeing it from ambiguity, explains and specifies the concept of eternity, attributing it solely to Allah's ability to speak and His Word. The research offers a novel perspective by providing a detailed examination of Ibn Taymiyyah's approach, distinguishing between the created aspects of the Qur'an (such as its written form and recitation) and the uncreated nature of divine speech. This research contributes to a deeper understanding of his role in shaping theological discourse within the Islamic intellectual tradition.

Tigranyan S., Critique of the Fatimid caliphs' rule and the reflection of religious doctrines in Ibn Taymiyyah's teachings. - Criticism of the policies of the Fatimid caliphs and a number of theological issues by the prominent representative of the Hanbali religious and legal school Ibn Taymiyyah (1263-1328) is part of his relentless struggle against dangerous

innovations in Islam. This study discusses the appointment of Armenian viziers by the Fatimid caliphs, the construction of shrines and their worship, the infallibility of the caliphs, and the attribution of divine nature.

STUDY OF ARMENIAN DIALECTS

Gevorgyan G., *Synonymous Forms of Prepositional Formations in The Modern Armenian Language.* - Each language is characterized by historically determined rules for the selection and use of linguistic means, linguistic norms acceptable at a given stage of language development. In parallel with the forms corresponding to the linguistic norm, non-canonical structures are also used. Prepositional constructions are also characterized by variant or synonymous structural types.

Katvalyan V., *Dialectological atlas of the Armenian language. Part A. Gegharkunik province.*- The atlas contains two general and 65 dialect maps, covering approximately ninety settlements. The general maps indicate the various regions and their settlements, as well as the distribution zones of dialect units used in the province. Dialect maps typically represent a single dialectal feature, and in some cases, more than one related feature. The maps are accompanied by necessary commentary in Armenian and English.

Katvalyan V., *About some words characteristic of speech of Lori (comparative analysis).*- Each dialect or speech is characterized by a unique vocabulary, which, by presenting commonalities and differences with the vocabulary of other dialect units, manifests itself as a system with unique semantic, word-formational, and etymological characteristics. The study of vocabulary is also important not only in terms of a comprehensive study of dialect speech, but also from the perspective of determining the interrelations and influences of dialect units, especially when there are controversial issues. In this work, the focus on the vocabulary of the Lori speech is due to the disagreements in Armenian dialectology regarding the relationship of this speech with the Ararat dialect. Being included in the Ararat dialect, the Lori speech has many features that distinguish it from that

dialect, while at the same time it also has significant similarities with the dialects of Karabakh and Tbilisi. Researchers have considered these relationships mainly in terms of phonetic and grammatical features, with almost no reference to vocabulary. In an attempt to fill the existing gap to some extent, we tried to uncover some of the peculiarities of the vocabulary characteristic of the Lori dialect by observing several dozen lexical units, first by comparing them with the other speeches of the Ararat dialect, and then with the dialects of Karabakh and Tbilisi. Our observations show that the differences in the vocabulary of the Lori speech from the other speeches of the Ararat dialect are due to both the presence of unique lexical units and the significant influences of the Karabakh and Tbilisi dialects. Thus, the vocabulary features of Lori speech are consistent with the conclusions drawn from the study of phonetic and grammatical realities.

Katvalyan V., On the Relationships between Lori Speech and the Ararat Dialect.- The issue of the status of the Lori speech has had different interpretations. Eventually, an opinion emerged that it could be considered both an independent dialect, distinct from Ararat, and one of the variants of Ararat. In order to have additional information on the relationship between the Lori speech and the Ararat dialect, the work examined about a dozen variants of the Lori speech, comparing them with a number of speeches of the Ararat dialect. It was found that within the framework of the observed variants of dialectal Armenian, the manifestations of Lori speech differ from those of the Ararat dialect by at least 24.5 points, which means that Lori speech can be considered a separate dialect from Ararat.

Katvalyan V., Russian borrowings in the dialectal Armenian language (according to the material of Bayazet's dialect).- Borrowings of words in dialects are of interest, because, appearing in language processes that are not subject to conscious regulation, such words reflect patterns characteristic of the dialect. We examined such borrowings on the example of words that came from the Russian language into the Bayazet dialect. The presence of Russian borrowings in dialects is mainly not due to direct contacts between linguistic communities, but is a consequence of the political situation. Russian borrowings in the Bayazet dialect refer to different areas (house, furniture, food, vegetables, cuisine, tools, cars, clothes, etc.). Their phonetic design is maximally adapted to the existing patterns of pronunciation. From

the point of view of word formation, Russian borrowings are not active (unless we mean complex verbs), there are many words with Russian suffixes. From the point of view of word formation, Russian borrowings are not active (unless we mean complex verbs), but there are many borrowings with Russian suffixes. The borrowed words acquired grammatical features characteristic of words of the same order in the dialect.

Katvalyan V., Gharibyan A., Hovhannisyan N., Mkhitaryan G., Analysis of gender differences in the vocabulary of dialectal Armenian. - The work examines gender differences in dialect Armenian vocabulary using the Bayazet dialect as an example. The authors' goal is to identify and present perceptions of men's and women's external and internal characteristics, position and status, marital relations, occupation and behavior in the traditional Armenian environment. The study material was collected in the Gegharkunik region of the Republic of Armenia during direct contact with the Bayazet dialect-speaking community, as well as from published works on the dialect. The collected material was classified according to semantic groups, word groups related to expressions of positive and negative attitudes of women and men. The study shows that gender differences in vocabulary reflecting the main spheres of women's and men's life and activity are of a systemic nature, their observation can become one of the interesting problems of dialect vocabulary research.

Katvalyan V., Khachatryan H., Barnasyan J., Gharibyan A., Hodgson C., Kumunts M. Domestic Animals in Armenian Proverbs: A Cognitive Approach. -The work examined the characteristics of domestic animals within the framework of the proverbs used in the speech of the Shirak region of the Republic of Armenia. The authors tried to find out what the proverbs suggest about the relationship between humans and the animal world. The names of 15 domestic animals are found in the 340 observed proverbs, and the first three in terms of frequency are: donkey, dog, and cow/ox/calf group. Based on the information presented in the proverbs, the characteristics of animals were presented according to their behavior and appearance, according to animal-human and animal-animal relationships. The characteristics of animals in the proverbs refer to body parts, appearance, behavior, temperament, function, etc. People's attitude towards domestic animals is

also expressed. Animals that are a source of food, have an economic function, receive a positive attitude. The reasons for a negative attitude are uselessness, stupidity, aggressiveness, disobedience, etc. There are both commonalities and differences in the frequency of animal names and people's attitudes in Shirak proverbs compared to proverbs of other peoples. In both cases, factors such as the environment, economic activity, lifestyle, etc. play a role.

Katvalyan V., Gharibyan A., Hovhannisyan N., Vardanyan A., Mkhitaryan G., F. Rivola's *Baṛagirk' Hayoc'*. *Dictionarium Armeno-Latinum* (1621): An Analysis of Vocabulary Related to Nations and Countries in the First Printed Armenian Dictionary.- This article examines the work *Baṛagirk' Hayoc'*. *Dictionarium Armeno-Latinum* (1621) by the Italian Armenologist Francesco Rivola of the 16th to 17th centuries, from an interdisciplinary point of view. As the first printed Armenian dictionary, it is one of the important events in the history of Armenian and Armenian-Latin lexicography. Despite its huge significance for Armenian studies and its importance in Latin language study, the material contained in the dictionary has not been subjected to comprehensive scientific research until now. Rivola collected the material for his dictionary from both Armenian written sources and the living speech of Armenians from different places in Armenia, thanks to which the dictionary combines the versions of the old literary Armenian (*grabar*) and the dialectal language. As a result, the work also acquired the value of the first printed Armenian dialectological dictionary. One of the important features of the dictionary is its extensive vocabulary related to Armenia, the Armenian people, and various other countries, cultures, and languages. The classification and analysis of that vocabulary are the main purpose of this article, and its implementation will allow us to understand the geocognition of a portion of the Armenians in the early modern period. This analysis will contribute to a more or less objective picture of the geopolitical situation of the given time, as well as provide credible references to the past of many countries and peoples. Thus, we also aim to value the lexicography of the vocabulary of the colloquial or dialectal language of this or that period, as a linguistic reflection and record of the circumstances of that time.

Katvalyan V., Reflection of Some Features of Mashtots's Orthography in the Phonetic Systems of Modern Armenian Dialects.- The aim of this work is to identify the reflection of some features of Mashtots's orthography in the phonetic systems of modern Armenian dialects and to comment on certain issues of classical orthography through these features. The article examines and interprets the phonetic and phonological meanings of the units expressed by the letters Է and Է in Old Armenian, using dialectal material, and attempts to substantiate the hypothesis of the use of aspirated voiced consonants at the beginning of words in Grabar, taking into account dialectal features.

Khachatryan H., Observations on the Vocabulary of the Krzen Dialect. - The Krzen dialect is included as a separate dialect in the Karabakh-Shamakhi interdialekt group of the eastern grouping of Armenian dialects.

Examining the vocabulary of the Krzen dialect, this article emphasizes such words and word forms which exist in the dialectal vocabulary of Old Armenian period and have their parallels in the Grabarian literature, but are not in use in the literary Armenian today; words of this type viable in the Krzen dialect are: **aghag** (road), **aq** (foot), **genal** (to wear). The dialect has preserved a great number of phonetic features of the Old Armenian language, as well as lexical archaisms dating back thousands of years, including the words **aghber** (brother), **aghinj** (nettle), **araz** (dream), **arkat** (iron), **arkanq** (hand millstone), **arakha** (child), which are expressions of ancient dialectisms. The words **okht**, **oghdz**, **not**, that are in use in this dialect today, are also considered dialectal archaisms from the Grabarian forms **yavtn** (pron. **yotn**, meaning seven), **avdz** (pron. **odz**, meaning snake), **navt** (pron. **navt**, meaning oil). In the word "dzyun" (snow), which is expressed in this dialect with the phonetic variant "dziv", the Grabarian diphthong [ju] has been preserved with the loss of the final "n".

The word **kaqahav** used in the dialect is presumably considered a word formed from the onomatopoeic word **kak** and the native Indo-European root **hav**, which, being joined together in the literary language, became **kaqav**. That is, it actually restores the ancient version of the word **kaqav**, i.e. **kaqahav**.

Kumunts M., Margaryan I., Miqayelyan S., Khachatryan V., Gevorgyan G., Khachatryan H., Grigoryan S., Nersisyan L.- Indo-European

Origins of Syunik_Artsakh Agricultural Terms.-The article investigates the etymologies of several key Syunik-Artsakh (Nagorno-Karabakh) dialectal terms related to agriculture and vegetation through the application of the historical-comparative method. The authors analyze vocabulary previously considered non-etymological or of uncertain origin, arguing for their Indo-European roots or native Armenian development.

Specifically, detailed etymological analyses are provided for dialectal units such as **tsants** (wheat husk/chaff), **hashan** (related to threshing/drying straw, linked to the verb *hashel* and the Indo-European root *khrs-*), **pěřōk** (bud/sprout), **jalagh** (grafting), **dögyün** (branch collar of a tree), and **k'ělpěl** (to strip/peel). For instance, the study substantiates that the word *dögyün* derives from the native Armenian root *tokun* (resilient), having undergone regular dialectal sound changes, while *k'lpěl* is linked to the PIE root *(s)kel-* (to tear, peel). The study highlights the significance of the Syunik-Artsakh dialect's rich vocabulary in reconstructing the history of the Armenian language and resolving complex etymologies, identifying approximately 88 words of Indo-European origin within this specific semantic group.

Mesropyan H., Poghosyan A., The article presents a number of linguistic questions related to the Epic *Sasna Tsrer*.- It is acknowledged that the identification of linguistic features, dialectal area or dialectological features of epic stories falls beyond the scope of literary folklorists. Consequently, without their input, any discussion of the folk novel remains incomplete. The primary focus of folklorists was on the boundaries of epic distribution, with speakers being queried on these matters.

These boundaries are a significant element, particularly in determining the dialectal affiliation of a given variant, in distinguishing, classifying and correcting phonetic, grammatical and lexical facts. A fundamental linguistic study of the epic narratives is a necessity, as it makes it possible to complete the dialect landscape of the central regions of our homeland on the basis of rich and reliable historical material.

Additionally, the direction of the problem of the Trinity, the features and difficulties of writing an epic, and scientific transcription have been developed.

Presently, dialectal texts are recorded and studied with developed dialectological transcription. The versions written in the lost cradle of the

Western Armenian language require republishing with corrected scientific transcription.

The comprehensive study of the *Sasna Tsrer* epic, reform of spelling, republishing of stories printed with dialectological transcription, and printing of antitypes with scientific accuracy can only be accomplished through the establishment of a centre of epic studies.

Mesropyan H., Hambardzumyan S., Western armenian dialects under the protection of the Armenian church: Garegin Srvandztyaats.- Since its foundation, the Armenian Church has been the patron of Armenian culture, writing and literature. The dialect product created under the tutelage of the Mother See of Holy Etchmiadzin is quite extensive: dialectological studies, unique dialect originals, folklore texts. Dialectical works can be divided into two main directions: a) “Ararat”, then the journal called “Echmiadzin”, or “Shoghakat of Holy Echmiadzin”, which included dialect materials, and b) dialect monographs.

Bishop Garegin Srvandztyants, a skilled expert in the Western dialects of the Armenian language, contributes to the development of Armenian dialectology with his rich scientific activity. His native dialect was Van dialect. In connection with his work, he lived and traveled to various places in Western Armenia: Mush, Karin, Constantinople, Akn, Baghesh, Kharberd, Amasia, Sebastia, Trabzon, etc., becoming closely acquainted with the regional variations of the Armenian language. Bishop Garegin recorded valuable dialect texts.

Mesropyan H., The forced Displacement of the Armenian Nation is the Cause of the Destruction of Linguistic and Cultural Values. - This article presents the completely altered geographic and linguistic space of dialectal Armenian as a result of forced displacement. Large masses of Armenians, expelled from their dialect-speaking homeland in 1915, dispersed throughout the world, gradually forgetting their native dialect.

According to this, Armenian dialects are divided into two main groups: a) lost dialects and b) dialects spoken outside the homeland. Due to the loss of their homeland, the dialects of Caesarea, Arabkir, Malatya, Sebastia, Van, Erzincan, Tigranakert, Shapin-Garahisar, Akn, Nicomedia, Zeytun, Hajin, Marsh, Kharpert, Shatakh, Moks, Vozm, Chmshkatsag,

Khotorjur, Evdokia, Nakhichevan, Agulis, Tsgna, Shamakhi, and other regions were gradually forgotten.

Outside their homeland, the dialects of Mush, Sasun, Karin, Nor Nakhichevan, Khoy, and Karabakh are spoken.

The article also presents the current status of Armenian dialects based on fieldwork conducted in Turkey. The surveys were conducted in the following locations: Adrianople, Rodosto, Malkara, Corlu, Kocaeli, Ovacik, Silivri, Istanbul, Nicomedia, Bursa, Nicaea, Svedia, Tarsus, Mersin, Aydin, Halfeti, Adana, Edessa, Adiyaman, Canakkale, Cappadocia, Gamirk, Konya, Eskisehir, Nyusheir, Aksaray, Afyonkarahisar, Kayseri, Nigde, Ankara, Alanya, Karin, Erzincan, Amasya, Malatya, Van, Mush, Bayezid, Kars, Ardahan, Igdirdir and others.

Mesropyan H., Hambardzumyan S., Names of Plants of the Shirak dialect according to the Dictionary of Alexander Mkhitaryants.-According to the multi-attribute-statistical classification of G. Djahukyan, the Karin dialect, which belongs to the Asia Minor or Western dialect group, has four subdialects: 1) the city of Karin itself, 2) Gyumri, 3) Baberd and 4) Khndadzor. The Karin dialect with its corresponding subdialects is distinguished by its rich folklore, reflecting the figurative linguistic thinking of the dialect speakers of this area, a rich vocabulary, unique phraseological units, idioms and other manifestations of figurative speech. At the beginning of the 20th century, Alexandropol native Alexander Mkhitaryants managed to record valuable examples of the dialect of the Shirak Plain, whose folklore collection is presented in the first volume of the "Ethnographic Collection of Emin" (1901). R. Nahapetyan, speaking about the peculiarities of recording folklore materials, emphasizes the importance of the folklorist's dialect skills, thanks to which the recorded material becomes reliable and valuable. He writes: "It is necessary to know that the recorded material will necessarily preserve the linguistic and dialectal features of the narrator and singer. Without preserving the nuances of dialect, folklore loses its value." Further, the ethnographer mentions among the journals containing valuable dialect materials the "Ethnographic Collection of Emin", represented by an ethnographic questionnaire compiled by the editor G. Khalatyants, and also mentions the name of Alexander Mkhitaryants in the list of conscientious writers.

The work done by the Department of Oriental Languages of the Lazarev Theological Seminary in Moscow to record and preserve Armenian dialects deserves high praise.

The dialect texts from the Shirak region collected by A. Mkhitaryants, included in the collection “A Fragment from the Granaries of Shirak”, are valuable for dialectology and require detailed study. At the end of the collection, the folklorist included a dialect dictionary, the vocabulary included in which provides interesting information about the life, customs, flora and fauna and other current issues of the Shirak region at the end of the 19th century.

Of particular interest is the vocabulary denoting the names of plants. The selection and lexical examination of the names of plants and related vocabulary included in A. Mkhitaryants’ dictionary is of great importance not only from the point of view of studying the general vocabulary of the Armenian language, but also from the point of view of studying dialectal lexicography. It is also a valuable source for folklore studies and ethnography. The names of plants included in the dictionary have remarkable linguistic and semantic features. A number of plants also have symbolic, superstitious, religious and artistic content, which determines the metaphorization and dissemination of plant names, as well as the formation of phraseological units. Based on the attested names of plants, we form an idea of the landscape of the Shirak region, the vegetation of the Shirak plain, the original state of speech, the linguistic thinking of the speakers of the dialect, the symbolism of national traditions, holidays and rituals.

The Shirak plain is rich in a variety of plants, and the language of the Shiraks is rich in native Armenian and borrowed names of plants, most of which are reflected in the tales, proverbs, blessings and curses of Shirak, especially in folk songs.

The botanical names collected by A. Mkhitaryants denote various domesticated or cultivated, as well as wild plants and herbs, names of trees that have ritual significance, facts related to the concept of a plant, etc. They can be divided into several main groups: 1) currently used in the Shirak dialect, as well as in other territories or in the literary Armenian language (*aveluk*, *atsik*, *agun*, *bnagun*, etc.), 2) Armenian or borrowed names of plants known to speakers of the Shirak dialect (*akhshban* // *patpat* "a poisonous wild plant, the small seeds of which are smoked for toothache", *davisabon* "a plant with small bushes that foams like soap if crushed in the

hand", *davizankulak* "a bell-shaped yellow wild flower without a smell", *grtslik* "a sticky plant, root is eaten", *gomshakotosh* "a purple flower whose root resembles a buffalo horn", etc.), 3) compound verbs consisting of names of plants (*geahra anel* "to crush flax with tied oxen", *gelast anel //khasl anel* "to crush flax mixed with water", etc.).

Mesropyan H., On the general Character of Dialectal speech of Rshtunik (according to materials of Folk-tale of Rshtunik).- Leading Researcher at the H. Acharyan Institute of Language of the National Academy of Sciences of the Republic of Armenia, Doctor of Philology, Associate Professor, Yerevan, RA Abstract The Rshtunik region of the Vaspurakan province of Greater Armenia was known under the names Tosp-Rshtunik, Aristonk, Manakert, Vostan, Gavash, Karchkan, and was located on the southern shore of Lake Van. By combining the relevant dialectological literature, manuscript materials from the Institute of Language of the National Academy of Sciences of the Republic of Armenia, data from the 20th volume of "Armenian Folk Tales", compiled by the Department of Folklore Textology of the Institute of Archaeology and Ethnography of the National Academy of Sciences of the Republic of Armenia, as well as oral testimonies from Armenian settlers from Rshtunik, it became possible to determine the linguistic boundaries of Rshtunik and the linguistic characteristics of its former inhabitants. The Armenians of Rshtunik were called Vrshtiks; their language was quite complex and rich in dissonant consonants. According to linguistic data, the Van and Moks dialects were spoken in the Rshtunik area. These dialects included a number of features of the Van dialect and exhibited partial interdialectal differences. The 20th volume of "Armenian Folk Tales" includes the oral tradition of the Rshtunik province. This collection is not only a repository of dialectal and ethnographic material, but also contains unique linguistic and cognitive features inherited from Urartian times. The Rshtunik dialect, although based on a number of linguistic and grammatical features typical for the region, also has a number of unique manifestations. Judging by the texts of the fairy tales, the Rshtunik dialects have a two-row consonant system (the vowels of Grabar are muted), diphthongs, palatal or palatal vowels, three types of the sound "a": simple, labial, and palatal, etc. The dialect generally retains the grammatical features of Grabar, although there are also a number of interesting nominal, pronominal, and verb formations. At the syntactic level, the accusative case is

expressed with the preposition “z.” Thus, the linguistic facts recorded in the tales of the Rshtunik people show that the dialectal speech of the Armenians of Rshtunik is characterized by a phonetic system that differs from the literary language, a rich and figurative vocabulary, grammatical variants, remarkable word-formation patterns, and stylistic features. The linguocultural values provided by the dialect speakers will help to overcome the linguistic difficulties associated with understanding the dialectal speech in the tales of the Armenians of Rshtunik. Keywords and phrases: Rshtunik, dialect, people, linguistic thinking, folk speech, vocabulary, phonetics.

Mesropyan H., Poghosyan A., Linguistic observations on the Armenian epic.- The article examines the main linguistic features of the tales from the Armenian epic "Sasna Tsrer". The publication of the recorded versions was based on a developed scientific method of original writing, based on four principles. We hope that, over time, our epic research will also give rise to the scientific discipline of comparative narratology, which will make it possible to compare linguistic characteristics across different dialects. The versions of the Armenian folk epic that have come down to us have various names: “Sasna Tsrer”, “House of the Sasunts”, “House of the Giagnts”, “Boy David”, “Tlol David”, “Sasma Pakhlivanner or Telor-Davit”, etc., which are usually given by storytellers, and sometimes by scribes. As the examples show, titles composed with the toponym Sasun (+tsrer, dom, David, etc.) predominate in quantitative terms. Next comes a title composed with the personal name David (+Sasuntsi, Mger, tlor, etc.). The versions of the epic published in the worst, distorted version of Mesrop Mashtots's spelling must be republished.

Mesropyan H., The role of the diocese of Russian armenians in the development of Armenian dialectology.- In this it's spoken about the role of the Russian and New-Nakhichevan eparchy in the foundation of Armenian scientific dialectology. In Moscow, at the Institute of Oriental Languages, were published dialectological studies in which a number of questions concerning to the dialects of the Armenian language were considered. Some adverbs of different areas of Eastern and Western Armenia were recorded. The Armenian dialectological maps were published for the first time. It was also developed the Armenian and European transcription of dialect texts. Teachers (such as H.Acharyan, K.Patkanyan, L.Msryants) and

students of the Lazarian Gymnasium made a large number of dialectological and folkloristic records and composed dialectal dictionaries. The study shows that the famous dialectologists K. Patkanyan, R. Acharyan, H. Porke-shian, G. Jalashyan and others made a huge contribution to the Armenian scientific dialectology. And the beginning of the foundation of this discipline can be considered not the 20th, but the 19th century.

Mesropyan H., Armenian-russian-georgian-kurdish linguoculture in I. Orbeli's diarectological studies.- Iosif Orbeli is mainly known as an oriental historian, archaeologist, lithographer, who speaks a number of languages. Orbeli's folklore, lexicographic, dialectological and kurdological works became available to specialists forty years after his death. Orbeli's native language was Armenian, the language environment and primary education - Georgian, university education in St. Petersburg - Russian. His supervisor was N. Marn, whose native language was Georgian. The initial scientific path of Orbeli passes in the environment and under the direct influence of the Armenian, Georgian and Russian linguistic cultures.

During his collecting work in Moks, he studies the dialects of local Armenians and Kurds, collects valuable folklore materials and compiles dictionaries. The development and publication of Mok dialect materials is carried out by combining the language means of the Armenian, Russian and Kurdish languages.

Sargsyan A. Minasyan Sh., The dialect and folklore of Artsakh (Karabakh) in 19th century sources and studies.-The dialect and folklore of Artsakh (Karabakh) have a history spanning many centuries, but significant documentation and studies began in the second half of the 19th century. Prominent linguists, folklorists, and pedagogues of the time, such as Arakel, Alexander, Grigor, and Avetik Bahatryans, Kerope Patkanian, Hrachya Acharian, Manuk Abeghyan, Ghazaros Aghayan, Galust Shermazanian, Makar Barkhudaryan, Konstantin Melik-Shahnazaryan, Yervand Lalayan, Khachik and Aram Dadyans, Mikael Ter-Hovhannisyan, made contributions to these important fields of the intangible culture of Artsakh. Some of their recordings and studies were published in individual books, various journals, and collected volumes in the 1860-90s and later, while some remain unpublished and are kept in certain archives and museums. Some folklore materials recorded in Russian are also included in various issues of the "Collection of

Materials for the Description of the Localities and Tribes of the Caucasus" journal, founded by the Caucasian Educational Okrug in Tiflis. The authors of these materials were teachers and inspectors of schools in various settlements of Artsakh during that period. All these recordings, collections, and studies are serious primary sources for the study of the Artsakh dialect and folklore and played an important role in subsequent dialectological, folkloristic, and philological research.

Sargsyan A., Minasyan Sh., Dialect of Karabakh. Current state and development Prospects.- The Karabakh dialect is the most popular and active of the living dialects of Armenian, which, according to the opinions of many linguists, is used by 500,000-1,000,000 Armenians who lived in the Republic of Artsakh, the Republic of Armenia and abroad. It is distinguished by its phonetic peculiarities and rich vocabulary. However, over the centuries and especially in recent decades, due to unifying circumstances, the dialect has been gradually influenced by the literary Eastern Armenian language and the colloquial language and losing a number of features. After the 44-day war in 2020 and especially the forced displacement of the entire population of Artsakh in 2023, that process has become a serious challenge. This article examines the changes made at the phonetic, grammatical and lexical levels of the dialect, which proves that, like other dialects of Armenian, the main means of communication of Artsakh Armenians has no prospects for development and will eventually be subject to elimination. Parallel to that, are presented the prospects of preserving the dialect as an intangible culture of Artsakh, its study is emphasized, the collection of folklore and ethnographic materials in the dialect, the organization of conferences, scientific discussions, cultural and various other events dedicated to the demography of Artsakh and the collection and publication of scientific works.

Sargsyan A., Minasyan Sh., Artsakh ethnography, folklore and dialect in russian publications of the second half of the XIX century.-The author presents the studies, articles, programs and other materials published in the Russian publications of the second half of the XIX century, which are related to the ethnography of Artsakh or its separate settlements. Of particular importance are the materials, published in the journals «Кавказский календарь», «Сборник материалов для описания местностей

и племен Кавказа», «Материалы для изучения экономического быта государственных крестьян Закавказского края», «Всемирный путешественник», «Записки Кавказского отдела императорского русского географического общества», «Известия Кавказского отдела Императорского Русского географического общества», which contain valuable information about the population and ethnic composition of various regions and villages of Artsakh, including the city of Shushi, as well as agriculture, cattle breeding, silk weaving, winemaking, trade, various crafts, traditional medicine, sanctuaries, antiquities, churches, monasteries, mountains, rivers, flora and fauna, geographic location, climate, national costume, national holidays, family life, public trials and proceedings, structure of houses, quarters, religions, matrimonial and wedding ceremonies, customs, religious beliefs and prejudices, rations, folk games and other phenomena. Published materials on the folklore and dialect of Artsakh are also presented in separate subsections. Published materials on the folklore and dialect of Artsakh are also presented in separate subsections.

Vardanyan A., Word Collocations Borrowed from Persian in the Jahuk-Vayk interdialect.— It is noticeable that those dialects of the Armenian language that were historically used or are currently used in the interior regions of Iran or beyond its borders do not have such a large layer of New Persian borrowings in their vocabulary as the dialects of the regions adjacent to Iran. One of the dialects that occupies such an intermediate geographical position is the Jahuk-Vayk interdialect, the study of the interesting layer of Iranian borrowings of which is the subject of this article. The Jahuk-Vayk interdialect, which historically functioned in the region adjacent to Persia (the Jawk province of Nakhichevan, the northern part of the Nakhijevan province and the province of Vayots Dzor), borrowed from New Persian not only a significantly larger vocabulary, but also a large number of phrases that are often perceived as a single word. In conditions of coexistence, contacts with the Persian language were so noticeable that the interdialect even borrowed words with Persian connections and phraseological combinations with conjunctions, word compositions with Persian models.

Vardanyan A., Guardian of the Armenian Great Lent and Sumerian Khumbaba.— Traditional Christian holidays in the Armenian folk calendar have been preserved with the addition of certain archaic elements that originate from the depths of millennia. They are especially evident in a number of spring rituals, in particular, in the holidays preceding and following Easter.

Aklatiz - in Armenian folk beliefs, a kind of calendar-indicator of weeks, the simplest version of which was seven feathers attached to the head of an onion. During the entire seven-week Great Lent preceding Easter, *Aklatiz* was hung from the chimney or ceiling of the house. At the same time, during Great Lent, the monster *Aklatiz* was used to scare children who tried to break the rules of the fast.

It is interesting that in some dialects of the Armenian language, the *dandelion* flower is also called *aklatiz*, since its seeding version resembles the monster *Aklatiz*. Armenian dialects also contain numerous other ancient variants of the name of this plant, including *khambaba* or *khambababa*, which are absent from any language of the region and were common only in some Armenian dialects. That the form *khimbaba* does not have a coincidental resemblance to the Sumerian *Khumbaba* is confirmed by other folk variants of the name of this plant, in particular, the variant *satani ch'arag* (“devil's lamp”).

The parallels between the Armenian *Aklatiz* – the guardian monster of the Armenian Great Lent and the Sumerian *Khumbaba* – the guardian monster of the cedar forest testify to certain common cult-ritual ideas and value systems of the proto-Armenians and Sumerians. Ethnographic, folklore and linguistic data indicate that the most ancient Armenian dialectal version of the name of the dandelion plant – *khambaba* has a direct connection with the name of the monster *Khumbaba* from the Sumerian epic “Gilgamesh” and complements the list of Armenian-Sumerian language communities.

Vardanyan A., The Jahuk-Vayk Interdialect in Rock Inscriptions, Colophons and Fresco Inscriptions.— In the dialectological literature, the Jahuk-Vayk or Vayots Dzor interdialect refers to the dialects of more than a dozen autochthonous villages of Vayots Dzor and northern Nakhijevan that have a close linguistic connection.

According to the morphological classification, the interdialect belongs to the "Um" branch of the eastern grouping of Armenian dialects, according to the phonetic classification it has a two-step system of consonants. Thanks to the application of the principle of multi-attribute classification of Armenian dialects, it turned out that the interdialect occupies an intermediate position between the Ararat and Jugha dialects of the northeastern dialect group of the eastern group of dialects of the Armenian language and is slightly distant from the Artsakh-Syunik dialect.

The fact of the coincidence of geographical and linguistic proximity between the interdialect and the neighboring dialects confirms the essence of this dialectal unit as autochthonous.

The purpose of the work is to explore the language of medieval rock inscriptions, colophons, inscriptions on the frescoes of Vayots Dzor and adjacent territories. As a result of the study, it turned out that they reflect the morphological, phonetic and lexical features of the dialects of the area: a fact that also confirms the autochthonous nature of the Jahuk-Vayk interdialect.

Vardanyan A., The Situational Word Variants in the Jahuk-Vayk interdialect.— The article studies numerous phonetic variants of words existing in the Jahuk-Vayk interdialect, which have almost no semantic differences from each other, which, when used depending on the situation, sometimes give speech a certain stylistic feature, a certain semantic shade – emotionality, attitude.

It is noted that the basis for the emergence of word variants is primarily due to the minimal labor intensity of pronunciation of speech and, of course, a significant role is also played by the phonetic laws of the dialect, as well as borrowings from neighboring dialects and languages.

ISSUES OF HISTORICAL DEVELOPMENT OF THE ARMENIAN LANGUAGE

Grigoryan S., On the change of meaning of some Old Armenian words - The examination of a number of Old Armenian words shows that changes in the meaning of words were recorded as a result of changes in perceptions recorded during the development of social relations. Sometimes they

partially lost their original meaning, sometimes completely. A number of ancient Armenian words (prophet, soup, bosor, Beheghzebug (garbage) were examined, which received new meanings in classical Armenian in general use. In particular, "prophet" originally meant "astrologer", which in biblical translation and commentaries acquired the meanings of "forecaster". "Soup", which meant "subsistence, means of living", acquired the meaning of food, meal. The word "bosor" also had the meaning of "narrow", and is attested in ancient Armenian monuments only in the meaning of "fire red".

Hovhannisyan N., Newly Created Words in Handwritten Dictionaries Entitled "Handes Banasteghtsats" (XII-XVIII Centuries).- One of the main sources of lexical differences between Ancient and the Middle Armenian literary language are newly created words. Researchers of handwritten dictionaries "Handes Banasteghtsats" assure that their detailed study will reveal many new words that were used in literature and folk speech during this period. In their opinion, the wordstock of a literary language for educational and other purposes includes newly created words that should be reflected in dictionaries compiled during a given period. It was stated that perhaps these words were simply created by teachers of verbal art, poets, etc. It was also noted that in texts written in Middle Armenian, there are more new or newly created synonymous words. What has been said can unconditionally be attributed to the handwritten dictionaries of synonyms "Handes Banasteghtsats": the words mentioned in them, but not attested in printed dictionaries of the ancient Armenian language, can be considered as newly created. And since these dictionaries do not have textual examples, an attempt is made to confirm the existence of these words by the peculiarities of word formation of the Armenian language, later published dictionaries, and, if possible, textual examples.

The words anyalanun, anyalahavat, gtsavor, hognənthats, srtatapel, hotsakhit, mankaytes, zankhlaki, nakhaishkhan, arajnakarg, terevaptit are considered.

The study shows that the mentioned newly created words, recorded in the handwritten dictionaries "Handes Banasteghtsats", were probably used by contemporaries: they are present in the dictionary compiled by Mkhitar Sebastatsi (XVIII century), in the works of the Mkhitaryan fathers (XIX century): according to dictionary data, some of them have been

preserved in the Eastern Armenian and Western Armenian varieties of the Armenian language.

Hovhannisyan N., Additions of Dialect Words in Handwritten Dictionaries Entitled "Handēs Banasteghtsats" (14th, 16th, 18th Centuries).-

Handwritten dictionaries "Handes Banasteghtsats", according to the catalogs of manuscripts of the Matenadaran (Mesrop Mashtots Research Institute of Ancient Manuscripts), date back to the 12th century, but it is considered probable that they were compiled in the 10th–11th centuries, perhaps taking into account the activities of educational centers, created in the 9th–11th centuries. It is known that many manuscripts were copied in centers of education and the art of writing. The scribes tried to remain close to the original, because being closer to the original of the manuscript was an unwritten law, but they also copied according to the level of language proficiency, and the influence of the language of the environment cannot be ruled out. Therefore, it is likely that copyists of manuscripts added or included in dictionaries words that, in their opinion, are easy to remember or that can give the maximum idea about a phenomenon, action, characteristic, or simply added and supplemented what they knew. The article examines dialect words that were included in manuscripts dating after the 12th century. By analyzing dictionary data, an attempt is made to document that either the copyist who added the dialect words belonged to the area representing a particular dialect, or the manuscript was copied in that area.

Khachatryan V., On the issue of confusion polysemy and homonymy.-

This article examines the issue of confusion polysemy and homonymy in modern Armenian linguistics. As is known, homonymy largely arises on the basis of polysemy. Some meanings are very distant, and thus are perceived as homonyms. Some consider these meanings close, others distant, therefore in the first case the reality is viewed as polysemy, in the second case as homonymy. The main goal of the article is to overcome these difficulties. Therefore, many examples are considered, which, showing obvious semantic, word-formation and grammatical differences, are considered homonymy, although they are given under polysemy in various works. This article can contribute to clarifying the boundaries of polysemy and homonymy and to compiling a new and extensive dictionary of homonyms.

Mkhitaryan G., Dilbaryan N., Religious Terms in Classical Armenian Based on the Book "Refutation of the Sects" by Yeznik Koghbatsi.- The *Refutation of the Sects* by Yeznik Koghbatsi, a famous creation of Armenian literature from the 5th century, is distinguished not only by its original content but also by its linguistic qualities. In this study, we analyzed the words and phrases related to the semantic group 'religion and beliefs' from four book chapters, identifying their word-building, etymological, and semantic features. The semantic field of religious words are closely interconnected with units from lexical thematic groups such as 'rights,' 'people and social relations,' and 'nature and natural phenomena '. The examination of the semantic field of religion and beliefs in Yeznik's *Refutation of the Sects* reveals a fascinating phenomenon: semantic transfers. These shifts, driven by evolving mentalities, involve both broadening and narrowing of meaning. For instance, words initially rooted in religious concepts might gradually lose their specific theological weight, becoming more general in usage. Conversely, terms originally associated with everyday life can acquire profound religious significance within the context of faith and belief. This dynamic interplay underscores the fluid and evolving nature of language and its close relationship to the evolving worldview of its speakers. It is noteworthy that Classical Armenian boasted a rich vocabulary of religion and belief. These terms constituted a core part of everyday language, reflecting the profound influence of religious thought on all aspects of life in those centuries, where the earthly and the heavenly were inextricably intertwined.

Sirunyan T., "Grammar of the Eight Parts of Speech" (17th Century): Its Nature and Sources.- The Grammatical Dialogue (Catechesis) is a well-known genre in the history of Armenian grammar. The manuscripts containing such works that are known to us are dated from the 14th to the 19th centuries.

The shorter works of this genre, the so-called minor grammars, have rarely been the subject of study, and a comprehensive examination of them has not always been undertaken. The study of the dialogue titled "*Grammar of the 8 Parts of Speech*" by Gevorg Jahukyan was limited to the description of a few parts of speech, taking into account selected features, which he examined in comparison with another catechesis. We have tried to describe the nature of this grammar and its underlying sources as thoroughly as

possible, with the goal of expanding the understanding of this grammatical genre through a specific example of the dialogue. For the study, we have used manuscript MM 1916 as the basis, which, in addition to being complete, is also the earliest known example and has a clear script. The study has shown that the author of the dialogue, who is anonymous, drew on several sources, the main one being the grammar of Hovhannes Tsortsorets'i, while the works of Hovhannes Yerznkats'i, Yesayi Nchets'i, Vardan Arevelts'i, and Davit Zeytunts'i played a supporting role. Considering the abundance of sources, this grammar can be regarded as a compilation, and since it belongs to the catechesis genre, it is also a remarkable example of that genre. It is noticeable that the author conveyed information from the sources selectively, summarizing and processing it while at the same time presenting his comments in an accessible form. This simple style, as well as certain structural features, indicate that the dialogue served the function of a textbook.

Tadevosyan H., New word-meanings according to the medical books ("Analysis of the nature of man and his ailments (Grigoris), "Book of horse cures"). - The article discusses fourteen new word meanings that presumably first appeared in two 13th-century medical books: "Analysis of the Nature of Man and His Ailments" (Grigoris) and "Book of Horse Cures". Composed in Middle Armenian, these medical books reveal new semantic developments of Old Armenian words (including Middle Armenian and dialectal words). These are primarily colloquial words, which were generally applied by analogy in the sense of new **medical terms** (anatomical words, disease names), while still retaining their original meanings.

The majority of these developments are attested in the *Middle Armenian Dictionary*. Accordingly, the new word senses are presented based on their dictionary documentation rather than conventional classifications of semantic change, distinguishing two groups: those recorded in the *Middle Armenian Dictionary* and those not recorded in it.

The analysis shows that the new word meanings are characteristic of Middle Armenian and have not been transmitted into Modern Armenian. Only two of them were used in a term meaning in the 15th century, two words have been preserved with similar senses in some Armenian dialects, while the others are specific to the examined medical books. Three of the

examined new word meanings are not recorded in the "Middle Armenian Dictionary".

Tadevosyan, H. & Khachatryan, V., Lexical analysis of disease names based on zoonyms in medieval Armenian medical books.- The article discusses zoonymic disease names used in eight Middle Armenian medical books (12th – 16th centuries), which, according to dictionary data, were not attested in Classical Armenian. These words were used during medieval period with the meaning of medical terms. The article demonstrates the path of emergence, formation, and development of these disease names in Middle Armenian. It also considers their transmission to contemporary Armenian as medical terms or their replacement with new equivalents.

The study reveals seventeen disease names, unattested in Classical Armenian literature, formed from fifteen different zoonyms in Armenian, designating diseases that affect humans, as well as certain animals. These medical terms, characteristic of Middle Armenian, were created through three main pathways: semantic calquing (from Greek and Arabic), calquing of word-formation patterns (specifically the Arabic model *zoonym + disease*), and folk-colloquial formations that functioned as Armenian equivalents of borrowed medical terms.

According to the author, the naming of the disease terms examined is based on various characteristics attributed to animals, including their external appearance, distinctive features, species-specific diseases, or aptitude.

Among the disease names examined, only three folk-colloquial terms have been preserved in Modern Armenian and remain in current use: *gortnuk* ‘wart’ (little frog), *havkurut* ‘night blindness’ (chicken blindness), and *mknatam* ‘lichen’ (mouse tooth). The remaining terms have either stayed within the boundaries of Middle Armenian or have been replaced by new equivalents.

КРАТКИЕ АННОТАЦИИ НА РУССКОМ ЯЗЫКЕ*

ПРОБЛЕМЫ ИЗУЧЕНИЯ И НОРМИРОВАНИЯ СОВРЕМЕННЫХ ВОСТОЧНОАРМЯНСКОГО И ЗАПАДНОАРМЯНСКОГО ЯЗЫКОВ

Аракелян К., Неологизмы в современной армянской поэзии- Неологизмы – неисчерпаемый источник обогащения словарного запаса, изучение которых чрезвычайно важно для формирования точной и полной картины данного этапа развития языка. Авторские неологизмы, в том числе поэтические слова в стиховой речи, занимают своё особое место в классификации этих единиц. Армянские поэты всегда обогащали словарный запас родного языка новыми и красивыми словами, и современные поэты не являются исключением. Цель статьи – представить определённую картину неологизмов и тенденций словотворчества в современной армянской поэзии. Изучение материалов, представленных в сборнике «Новые слова», составленном отделом лексикографии Института языка НАН РА, показывает, что подавляющее большинство созданных сегодня поэтических слов имеют сложную структуру, точнее, действительные сложные слова с соединительным гласным, и являются именами прилагательными по части речи, меньше существительных, а тем более глаголов и наречий. Значительная часть неологизмов обогащает литературный язык, а некоторые входят в него как окказиональные и не переходят в активный слой лексики.

Аракелян К., Художественное изображение воды и орошения на языке Мисака Мецаренца- Вода - один из важнейших компонентов для жизни. На протяжении всей своей истории человечество сталкивалось с проблемами водопользования, одной из которых является орошение почвы. Эти важные слова действительность всегда отражалась в речи, в том числе и в художественной. Образа воды и орошения имели место как в поэзии так и в прозе выдающегося поэта начала XX

* Перепечатаны из соответствующих научных журналов.

века Мисака Мецаренца. Существительное вода, слова, образованные этим корнем, имеют большую стилистическую роль и вес в лирике Мецаренца. Как в номинальном, так и в переносном использовании эти единицы придавали речи выразительность, лиризм, эмоциональность, наделяли ее другими достоинствами.

Асоян Т., О лексикографической деятельности мхитаристов.-В статье оценивается роль мхитаристов в развитии армянской культуры. Представлено, что они проводили многочисленные исследования в области армянской и мировой истории, географии, ботаники, медицины, языков и других наук, переводили произведения античных и европейских писателей. Они открывали школы и преподавали различные предметы, писали учебники. Однако деятельность мхитаристов была более эффективной в области арменологии, в частности, в изучении армянского языка. Они занимались развитием нового литературного армянского языка, писали грамматики Грабаря, освобождая Грабар от влияния латыни. Их вклад в развитие новой армянской лексикографии велик. Особое значение имели двуязычные и многоязычные словари, которые способствовали изучению иностранных языков.

Асоян Т., Папикян С., Вербальная агрессия в армянских и русских средствах массовой информации.-Агрессия - одно из самых труднообъяснимых явлений человеческого поведения. Эта проблема привлекает внимание психологов, социологов, медиков, культурологов, историков, лингвистов. Последние придают особое значение формам и способам выражения агрессии. В постсоветский период язык средств массовой информации Российской Федерации и Республики Армения претерпел кардинальные изменения: сбалансированный, стандартизированный язык, почти одинаковый во всех изданиях, уступил место эмоциональной и ситуативной речи, отвечающей требованиям момента. Цель СМИ - оказывать влияние на общество посредством подаваемой информации, направленной на решение определённых задач. СМИ в определённой степени формируют менталитет общества. Для этого применяются различные средства, в том числе вербальная агрессия, включающая в себя политический, психологический и социальный аспекты. В публичных текстах агрессия выступает как средство

манипуляции. Манипуляция - это характерная для человека форма поведения, при которой он стремится убедить другого или побудить к действию в своих интересах. Вербальная агрессия и вербальная манипуляция тесно связаны между собой. Вербальная агрессия - это форма манипуляции, способная направлять общество в 350 определённое русло, оказывая эмоциональное влияние на его психологическое состояние.

Барсемян А., Проявления видов синтаксических связей (согласование, примыкание) в современной художественной прозе. - В статье рассмотрены виды проявления синтаксических связей (в данном конкретном случае связи между подлежащим и сказуемым, согласованием и примыканием) в современной художественной прозе. Изучение фактического богатого материала показало:

(а) согласование проявлений синтаксических видов сочетания в основном соответствует закономерностям армянского литературного языка.

(б) Примыкание проявлений синтаксических видов сочетания в некоторых случаях не соответствует закономерностям армянского литературного языка. Это обусловлено необходимостью стилизации.

Барсемян А., Общая характеристика видов управления связи в современной художественной прозе.- В статье рассматриваются общая характеристика видов управления связи в современной художественной прозе. Изучение богатого фактического материала показало:

а) Проявления падежных дополнений в управлении синтаксическими связями в ряде случаев не соответствуют закономерностям армянского литературного языка.

б) Проявления падежного и предложного присоединения в управлении синтаксическими отношениями в ряде случаев также не соответствуют закономерностям армянского литературного языка.

Газарян А., Интонация и сегментация как средства дифференциации синтаксически неоднозначных структур.- В статье рассматриваются такие синтаксически неоднозначные структуры современного армянского языка, которые имеют одинаковый лексический

состав, но для различения и конкретизации их значений в устной речи важную роль играют интонация, особенно паузы с грамматическим значением, а в письменной речи – различные знаки сегментации. Причина этого заключается в том, что речь по своим предметным и экспрессивным характеристикам чрезвычайно разнообразна, и объективные закономерности построения высказывания часто пересекаются с фактором отношения говорящего и логики. Это становится основанием для различного восприятия и пунктуационного оформления одних и тех же синтаксических структур.

Цель исследования – на примере неоднозначных структур показать, что при пунктуации письменной речи необходимо учитывать как интонационные, так и синтаксические и семантические факторы, которые часто объединяются в одном и том же явлении и с разных сторон раскрывают, дополняют и усиливают друг друга.

Исходя из этого принципа и используя описательно-аналитический метод, в работе сделан вывод, что в современном армянском языке особая интонация и соответствующие знаки сегментации на синтаксическом уровне, особенно в предложениях с однородными членами, могут дифференцировать:

- а. члены предложения и их дополнительно-грамматические отношения;
- б. простые и сложные предложения;
- в. грамматические отношения компонентов сложносочиненного предложения;
- г. способы связи компонентов сложноподчиненного предложения.

В статье эти вопросы рассматриваются по отдельности. Отмечается, что использование каждого знака сегментации в письменной речи имеет грамматическое и стилистическое обоснование в устной речи, и подчеркивается, что в случаях неоднозначных структур семантические и стилистические нюансы устной речи должны максимально учитываться и в письменной речи.

Газарян А., Общее языкознание (пособие по практическим работам). – Пособие написано на основе вузовской программы по общему языкознанию. Оно включает вопросы для самопроверки и практические задания по всем разделам языкознания, направленные на

организацию самостоятельной работы студентов по усвоению изучаемого теоретического материала, а также на развитие практических умений и навыков.

В пособии практические задания представлены на трёх языках - армянском, русском и английском. Параллельное выполнение заданий предоставляет возможность посредством сравнительного анализа обращаться также к сходствам и различиям языков.

Газарян А., Разноценные вторичные форманты в современном армянском языке.-Языковая разноценность связана с формально-семантическими отношениями единиц различных уровней языка и проявляется на всех уровнях, обладающих смысловыми единицами: формантном, лексическом, морфологическом и синтаксическом. Поскольку сдвиги значения и ценности языковых единиц не являются явлением, характерным только для одного этапа развития языка, а выражают общий процесс внутреннего развития языка, их изучение является важным и актуальным на всех этапах.

В статье рассматриваются те вторичные форманты, которые в современном языковом мышлении частично изменили свое значение и, претерпев семантическую трансформацию, помимо своей основной функции, приобрели также и дополнительное употребление, получив, соответственно, особое значение во вторичном контексте. Анализируемые вторичные форманты включают суффиксы образования множественного числа (-ւեր, -իլ), форманты склонения (-ի, -իւն, -ն), артикли (-ը/ի, -ս, -դ), деепричастные окончания (-ել, -ալ, -ած, -ալ), словообразовательные суффиксы (-լ, -ցի, -աւ, -ել, -ի, -ջ), соединительный формант (-ս-).

В статье подчеркивается, что существуют разноценные вторичные форманты, которые либо сочетают различные значения в рамках одного слова, либо выражают разноценность в разных словах. Также отмечается, что разноценные форманты могут различаться как вне контекста, так и исключительно в контексте речи.

Гамоян Л., Понятие "танец" и его словообразовательные особенности в литературном армянском языке.- Данная работа представляет собой углубленное и детальное исследование, охватывающее этимологические и семантические особенности корня "танец" в разные

периоды развития армянского языка, а также выражение его словообразовательных возможностей в литературном языке. Исследование проводится в двух направлениях: диахронический анализ, рассматривающий смысловую эволюцию понятия "танец"; синхронический анализ разбора составных слов с данным корнем. Особое внимание уделено оттенкам значения корня "танец", его полисемии и семантическим изменениям. Также выделены содержащие корень "танец" неологизмы, что является важным с точки зрения изучения лексического состава армянского языка.

Гамоян Л., «Морфологические и семантические особенности корня «խաղ»».- В представленной статье исследуется этимология корня «խաղ [xagh] (игра)» и его семантическая многослойность в армянском языке. Отмечено, что корень имеет более двух десятков значений, которые также проявляются в системе словообразования. От корня «խաղ» образованы как производные, так и сложные и сложнопроизводные слова, в результате чего в армянском языке возникли синонимичные и антонимичные ряды, омонимы и словоформы. Корень «խաղ» также способствовал появлению однозначных и многозначных слов, а использование этого корня во фразеологизмах и пословицах отражает его выразительную силу и языково-функциональную роль. Исследование показывает, что корень «խաղ» в армянской лексике способствует семантическому обогащению языка и расширению его выразительных возможностей.

Маркарян Л., Принципы наименования ойконимов Арцаха и классификация их семантического поля.- Историческое развитие топонимической системы Арцаха разделено на пять основных этапов – от древнего периода до эпохи независимости. В исследовании рассматривается список ойконимов периода независимости непризнанной Нагорно-Карабахской Республики (1991-2020 гг.), который, с одной стороны, является сжатым выражением эволюции топонимической системы Арцаха, а с другой- дает полное представление о закономерностях, действующих в этой системе.

По результатам исследования в топонимической системе Арцаха выделяются два основных принципа наименования населенных пунктов:

1. Выражение природных условий и географических реалий.
2. Отражение социально-экономических условий.

1. Во все исторические периоды в топонимической системе Арцаха закономерно проявлялся феномен выражения природных условий и географических реалий. Классифицируя по семантическим полям, изучаются природные ойконимы, содержащие обозначения, связанные с терминами ущелье, район, камень, гора, амбар, земля, вода, источник, река, место, дерево/куст/лесок.

2. Ойконимы, основанные на социально-экономических реалиях, представляют собой памятники-топонимы. Они классифицируются в трех семантических полях:

- а) ойконимы, основанные на личных именах,
- б) ойконимы, отражающие социально-экономические явления и политические реалии,
- в) ойконимы, созданные на основе сочетания географических описаний и идеологической основы.

Отдельную группу составляют те ойконимы, которые, хотя и включают обозначения местности, являются случайными наименованиями.

Анализ также подчеркивает роль феномена наименования в контексте изменений административно-территориальной структуры Арцаха, особенно в аспекте устранения субстратных элементов и восстановления древних армянских топонимов.

В заключительной части работы в обзорной форме сравниваются традиции наименования ойконимов соседних регионов- русские, персидские и турецкие, отмечаются общие топонимические закономерности, а также особенности историко-социальных и культурных условий, которые направляют процесс наименования.

Данное исследование подтверждает, что топонимическая система Арцаха является частью армянской топонимической системы, процессы наименования которой отражают как исторические и лингвистические, так и культурные и политические особенности региона.

Маркарян Л., Семантическая и словообразовательная функция формантов –керт, –стан и –аван в топонимии Арцаха.- В топонимическом реестре Арцаха значительное количество занимают гибридные топонимы, в составе которых присутствуют форманты иранского

происхождения. Их исследование, с одной стороны, выявляет результаты семантического развития исконных и заимствованных единиц, а также функциональную ценность до топонимических и топонимических значений; с другой стороны, подтверждает их переосмысление в армянском языке, что свидетельствует о роли топонимики как носителя языково-культурной памяти.

Предметом исследования являются топонимы, образованные с помощью иранских формантов *-керт* и *-стан*. Также рассматриваются топонимы с формантом *-аван*, этимологическая принадлежность которого приписывается либо иранскому, либо урартскому происхождению.

Формант *-керт* в армянском языке функционирует как активный словообразовательный элемент для топонимов, выражая идеи создания, строительства или основания. В топонимии Арцаха он сохранился как в исторических, так и в современных названиях населённых пунктов: Тигранакерт, Дастакерт, Дрнакерт, Мартакерт, Степанакерт, Ервандакерт и др.

Формант *-стан* означает место, территорию или страну, а в армянском языке часто выражает также идею множественности или собирательности. В топонимической системе Арцаха этот суффикс представлен в таких названиях, как Айгестан (три населённых пункта), Хндзристан, Гюлистан.

Формант *-аван* в армянском языке употребляется как самостоятельный корень, обозначающий населённый пункт, а также как словообразовательный элемент. В советское время в топонимической системе Арцаха *-аван* занимал среднее положение между обозначениями села и города, отмечая более крупные населённые пункты с полугородским характером. В сложных образованиях *-аван* выполняет функцию топонимообразующего элемента. Примечательно, что до установления советской власти в топонимии Арцаха топонимы с формантом *-аван* практически отсутствовали, за исключением Маргушевана (Маргуша+аван, по имени дочери Авана Юзбаша). Активность словообразовательной функции *-аван* проявилась в советский и особенно в постсоветский периоды: в данный период зафиксировано 15 топонимов с этим формантом, таких как Арменакаван, Овсепаван, Азатаван, Айкаван, Гетаван, Хнкаван, Кармиракан, Хацаван, Каджаван, Кнараван, Кирсаван, Миджнаван, Вургава, Тигранаван и др.

Топонимы Арцаха представляют собой своеобразное отражение исторических пластов, демонстрируя процессы языково-культурных контактов, заимствований и их локализации. Эти топонимы не только свидетельствуют о лингвистических изменениях и исторических процессах, но и подтверждают преемственность и самобытность армянской традиции образования топонимов.

Маркарян Л., Исследование топонимов населенных пунктов Арцаха с финальным компонентом “-и”.- В статье рассматривается семантико-функциональная значимость конечного звука *-и* в ойконимах Арцаха.

В статье ойконимы с окончанием на «и» классифицируются на три группы:

1. Словообразовательная форма «и» с фонетическими изменениями. В эту группу входят имена, у которых суффикс «и» подвергается фонетическим изменениям в диалектах, например: Хаци/Хацэ, Агорти/Хыгортэ, Кырасни/Кыраснэ.

2. Словообразовательная форма «и» без фонетических изменений. В эту группу входят имена, у которых суффикс «и» не изменяется в диалектах. Например: Гиши, Ннги, Шуши.

3. Корневые или семантически нейтральные формы. Сюда относятся имена, у которых суффикс «и» не имеет словообразовательного значения. Например: Егци (диалектная форма слова «церковь»), Дживани (название населенного пункта в честь ашуга Дживана), Мшени (-ени - конечная буква суффикса). Отмечается, что ойконимы с окончанием на «и» часто находятся в географической близости, что может указывать на выражение определенной территориальной целостности и топографических особенностей. Примеры таких топонимов: Гиши, Ннги, Кагарци, Агорти.

В статье также упоминается сравнение топонимической системы Арцаха с аналогичными названиями в Республике Армения.

Маркарян Л., Словообразовательные модели топонимов Арцаха.- Исследование словообразовательных моделей топонимов Арцаха является одним из способов познания особенностей топонимической системы. При выделении словообразовательных групп топонимов Арцаха в качестве основы принимаются классические и современные

принципы словообразовательной классификации в топонимике, в частности, подход Джаукуяна (с учетом некоторых особенностей).

По составу топонимы Арцаха подразделяются на:

Простые или корневые топонимы.

Они классифицируются как:

а) собственно корневые топонимы, когда основа слова является топонимом;

б) топонимические корни, т.е. топонимы, воспринимаемые как корневые.

Топонимические корни подразделяются на:

а) топонимический корень - корневая единица, образованная от другого наименования (например, Аракель, Рев);

б) топонимический корень - сложное слово, первоначальное значение которого утрачено и воспринимается как первичный топоним (например, Шуши, Гиши, Гадрут);

в) топонимический корень - сложное слово с сохранившимся смыслом, но не являющееся результатом топонимообразования, а заимствованное в топонимическую систему как готовое сложное слово (например, Мартуни, Шаумян).

Сложные топонимы включают следующие подмодели:

А) Сложные топонимы подразделяются на топонимические словосочетания или синтаксические сложные слова и морфологические сложные слова (агглютинируемые и композитные).

Б) Аффиксальные топонимы. Префиксальных образований в топонимической системе Арцаха нет, а суффиксальные образования со временем получили количественное преимущество над корневыми и сложными структурами. Собственные армянские словообразовательные суффиксы: -и, -ут/от, -к и эквивалентный по функции -ер; заимствованные суффиксы в топонимообразовании Арцаха многочисленны: -анда, -апат, -керт, -стан, -шат, -шен, -ик, -ук, -аван и др.

Анализ показывает, что в топонимической системе Арцаха простые корневые топонимы немногочисленны и больше не пополняются. Сложные образования составляют основное ядро и проявляют тенденцию к увеличению в процессе топонимообразования. Важно отметить, что словообразовательная форма топонимов отражает также историко-политические условия: каждый морфемный элемент свидетельствует о языково-культурных реалиях соответствующего периода.

Хотя сам по себе представленный метод классификации не является новым, его применение к новому материалу обеспечивает сопоставимость и сравнимость результатов с имеющимися в топонимике данными, обогащая их новыми подмоделями.

Мовсесян Р., Обучение фразеологизмам карабахского диалекта. -В наши дни преподавание карабахского диалекта имеет огромное значение, поскольку диалект оторван от диалектной среды, а Азербайджан проводит последовательную политику уничтожения арцаховедения, и одним из способов борьбы с этим является преподавание и сохранение карабахского диалекта и отраженного в нем языкового мышления, культуры, мировоззрения и системы ценностей, формируя в поколениях национальное самосознание, уверенность в себе и способность к самозащите.

Из языковых единиц фразеологизмы лучше всех отражают мышление, нравы, моральные ценности, биофилософию народа, поскольку представляют собой семантически конденсированные конструкции, отшлифованные в народном языке.

Цель нашей работы – предложить принципы и методические приемы, которые сделают более эффективным и комплексным изучение фразеологизмов карабахского диалекта, а через них – языкового мышления и биофилософии арцахцев.

Для достижения этой цели мы выдвинули следующие задачи: 1.изучить карабахские фразеологизмы, принципы их классификации. 2. определить живучесть упомянутых нами фразеологизмов путем опроса представителей разных поколений. 3. Применить предложенные методические приемы в разных аудиториях их эффективности.

Следующие принципы способствуют эффективности обучения диалектным фразеологизмам.

1. Преподавать фразеологизмы сопоставительным методом, сравнивая их с соответствующими единицами литературного армянского языка, опираясь на знания учащихся о фразеологии литературного армянского языка.
2. Придавать особое значение и выбирать в качестве примеров такие фразеологизмы, которые дают более полное представление о наиболее выраженных чертах характера, образа жизни и мышления арцахского народа.

3. Эффективно сочетать традиционные и современные методы в учебном процессе, применять методические приемы, которые сделают обучение интересным и немонотонным.
4. Учитывать частоту употребления данных фразологизмов, их живучесть, как в устной речи, так и в художественной литературе.

Нерсисян В., Анализ теоретических и педагогических вопросов словообразования в трудах Арарата Гарибяна. -Как известно, теория словообразования современного армянского языка изучалась и развивалась различными лингвистами, однако разногласия по некоторым вопросам иногда создают проблемы, особенно в учебном процессе, и возникает необходимость в новых исследованиях для выявления и уточнения подходов разных лингвистов к проблеме. В этом смысле изучение различных работ арменоведов важно как с точки зрения представления процесса развития преподавания словообразования современного армянского языка в целом, так и с точки зрения проведения сравнительного анализа ключевых важных формулировок в этом направлении.

С целью содействия созданию целостной теории словообразования современного армянского языка в данной статье предпринята попытка представить теоретические подходы и формулировки, отраженные в фундаментальных трудах Арарата Гарибяна (1899–1977) - школьных учебниках и вузовских пособиях, - касающиеся словообразования современного армянского языка, а также вопросов его преподавания. Представлены оценки различных арменоведов относительно деятельности основателя армянской педагогической лингвистики в исследуемой и смежных областях. В частности, продемонстрировано, что вклад Арарата Гарибяна заключается главным образом в систематизации вопросов преподавания словообразования и разработке методических алгоритмов.

Впервые в истории армянской лингвистики в работах Гарибяна были разработаны как методические шаги и тонкости преподавания не только других разделов языка, но и словообразования, что в основном отражено в его работах «Методика преподавания армянского языка» и «Педагогическая лингвистика». Теоретические формулировки и их практическое применение можно найти в учебниках, издававшихся на

протяжении нескольких лет, особенно в школьном учебнике «Грамматика армянского языка». Важнейшие фрагменты этих работ представлены в статье как можно более подробно с целью еще раз привлечь внимание к ним.

Исследование проведено с использованием описательно-аналитического и сравнительного методов.

Нерсисян В., Анализ теоретических вопросов словообразования в трудах Сергея Абрамяна.-В данной статье представлены подходы Сергея Абрамяна к теоретическим вопросам словообразования современного армянского языка, отраженные в ряде его фундаментальных трудов. Показано, какие нововведения внес С. Абрамян в рассматриваемые вопросы, и каким образом он способствовал развитию учения о словообразовании современного армянского языка. В частности, отмечается, что С. Абрамян в своих трудах подверг глубокому и всестороннему анализу лексический состав армянского языка и внес значительный вклад как в изучение способов образования слов, так и в разработку и систематизацию теоретических вопросов словообразования в целом. Наиболее ярко это проявляется при рассмотрении структурных особенностей неизменяемых частей речи.

Согласно С.Абрамяну, слова образуются двумя способами: по словообразовательным моделям и в результате перехода грамматических форм. Слова по составу он делит на простые и производные, а последние – на сложные и аффиксальные. Аффиксальные слова в трудах Абрамяна делятся на слова с одним и несколькими корнями. По позиции аффикса Абрамян выделяет префиксальные, суффиксальные, префиксально-суффиксальные слова.

Нерсисян В., Калакчян Р., Лингвостилистические особенности лексики в повести Гургена Маари «Колочая проволока в цветущем».- В центре повести Гургена Маари «Колочая проволока в цветущем» – сам автор, значительную часть своей жизни проведший в сибирской ссылке, описание которой и обобщено в повести. Целью настоящего исследования является представление лингвостилистических особенностей лексики повести Гургена Маари «Колочая проволока в цветущем», выявление характерных черт языкового мастерства писателя.

Безусловно, существуют разные подходы к стилистической классификации лексики, однако при изучении лексики художественного произведения наряду с этими подходами необходимо учитывать жанровые особенности анализируемого произведения, его тематику, а также изображаемый в произведении исторический период. Исходя из этого, авторами статьи предпринята попытка выделить в лексике повести «Колочая проволока в цвету» следующие группы слов: неологизмы, иностранные слова, диалектные слова и выражения, фразеологизмы, которые будут представлены по отдельности.

Язык произведения отличается самобытностью и своеобразным использованием стилистических приемов. В статье, в частности, представлен ряд неологизмов (**կիսալոռշիկներ, շոգուտոս, մարդա-մթերում, արվեստագիտուհի**). В связи с многонациональным характером сибирской среды определенное место занимают и иностранные слова. В повести встречаются азербайджанские и русские слова и выражения, являющиеся не просто языковыми явлениями, а средствами отражения исторической, социальной и культурной реальности. В лагере множество армян, говорящих в повести Маари на своих родных диалектах. В этом отношении выделяются Белунц Гетум, говорящий на карабахском диалекте, и Месроп со своим говором черноморских районов Грузии.

Важное значение в повести имеют фразеологизмы (около двадцати), которые дают автору возможность избежать прямых описаний.

Нерсисян В., Вопросы лексикологии, грамматики и стилистики современного армянского языка. - Эта книга, посвящённая вопросам нормирования лексикологии и грамматики современного армянского языка, а также стилистическим особенностям, обобщает статьи автора, опубликованные в различных сборниках и журналах. Статьи представлены в исправленных и переработанных вариантах и сгруппированы по отдельным разделам. В них предпринята попытка на основе фактического материала представить взгляды автора на восприятие и употребление тех или иных языковых единиц.

Также рассмотрены некоторые вопросы стилистики, которые могут представлять интерес для специалистов в данной области.

Для иностранных лингвистов, интересующихся вопросами современного армянского языка, в конце монографии приведены краткие резюме на русском и английском языках.

Папикян С., Обзор термина «свойственное заимствование».- Как известно, заимствование - это перенос слов и языковых единиц из других языков в результате различных политических, экономических и культурных отношений между народами. Особенно много заимствований происходит, когда один народ находится под политическим господством другого. Естественно, в заимствуемый язык входят такие слова и выражения, которые характерны для господствующего народа.

Термин «свойственное заимствование» (հատկապես փոխառություն) в армянском языке был введен в обращение Э. Агаяном. Также называются *иноязычными словами, иностранными словами, экзотизмами*. В случае этих терминов действует явление терминологической синонимии. В терминологии принято, чтобы в данной терминосистеме одному термину соответствовало одно значение. Следует по возможности избегать терминологической синонимии, которая может привести к путанице. Вышеупомянутый термин "свойственное заимствование" обоснован и в данной терминосистеме однозначен.

Автор считает, что термин "свойственное заимствование" просто необычно, и со временем, из-за частого употребления, может проложить себе путь. Граница между заимствованиями и свойственными заимствованиями изменчива. Когда предмет или обычай усваивается, то одновременно происходит усвоение понятия, которое превращает его в обычное заимствование.

Папикян С., Исследование некоторых заимствований семантической группы «место жительства, размещение».- В статье рассматриваются некоторые заимствования признаков, принадлежащие к семантической группе «место жительства, размещение», которые перешли в армянский язык из разных языков. Эти заимствования, имеющие определенную частоту в армянском языке из различных источников (литература, пресса, телевидение), классифицированы по семантическим группам, происхождению, частоте и т. д. Среди заимствованных слов со значением «место жительства» были рассмотрены следующие: аул, эмират, халифат, хутор, ранчо, вилайет, фазенда; среди слов со

значением «убежище»- бунгало/бенгало, иглу, ханака, юрта/д/, чум, вилла, вигвам. Также имеется некоторое количество заимствованных слов, перешедших из западных языков в армянский язык через переводческую литературу. Некоторые из этих слов претерпели семантические изменения. Примеры приведены там, где это необходимо.

Автор отмечает, что наблюдаемые заимствования семантической группы «место жительства, размещение» проникли в армянский язык из разных языков. Среди них встречаются и опосредованные заимствования. Среди наблюдаемых слов семантической группы «место жительства, размещение» - тюркские заимствования: *аул, юрта/д, вилайет*, арабские: *эмират, халифат*, персидские: *ханака, каравансарай*, русские: *хутор*, испанские: *ранчо*, от эскимосов: *иглу*, от языка американских индейцев: *вигвам*, от древнепортугальского: *fazenda*. Некоторые из этих слов вышли из употребления, пополняя ряд исторических слов, которые используются по мере необходимости.

Сукиасян Г., Армянский язык в многоязычной среде.- Без целенаправленной и эффективной государственной языковой политики невозможно эффективно противостоять вызовам, стоящим перед армянским языком в многоязычной среде.

Необходимо обеспечить правильное позиционирование армянского языка на всех площадках взаимодействия с иностранными языками, начиная от системы образования и заканчивая цифровыми технологиями. По мере расширения технологических границ функциональности армянского языка необходимо формирование новых форматов и структур сотрудничества между лингвистами, педагогами и специалистами в области высоких технологий.

Только обеспечив вышеперечисленные факторы, можно гарантировать сохранение и непрерывное развитие армянского языка как важнейшего фактора армянской идентичности в наше меняющееся время.

Телян Л., Вопросы теории сложного предложения в трудах Сергея Абрамяна.- Научный вклад академика Сергея Абрамяна в изучении синтаксической структуры армянского языка в значительной степени относится теории сложного предложения. В частности, разработанный

им принцип классификации многосложных предложений определенным образом различается от принятых в других синтаксических трудах принципов и, по мнению автора, дает возможность более точного распределения и описания данных синтаксических конструкций. Суть данного принципа состоит в том, что в основу описания и классификации синтаксических конструкций ставится методика разбора по непосредственным составляющим, используемая в лексикологии. При этом, многосложные конструкции, независимо от количества и вида синтаксических отношений их компонентов, однозначно относятся к сочинительному или подчинительному типам, основываясь на соответствующем виде синтаксической связи между их непосредственными составляющими.

Телян Л., Галстян А., Семантико-функциональный анализ глагола լիցի армянского языка. - Данная работа входит в ряд статей, посвященных семантико-функциональному анализу глаголов, составляющих устойчивые обороты и словосочетания в армянском языке. Анализируются употребления глагола լիցի в различных сферах языка - разговорная речь, диалекты, жаргоны и т.д. Исследуются словосочетания, состоящие из двух, трех и четырех компонентов, они классифицируются так же по признакам частеречной принадлежности не глагольного компонента и по трансформируемости в эквивалентные сочетания с другими глаголами.

Фелекян М., Отрицательные или негативные определения в словарях армянского языка.- Роль лингвистических или филологических словарей очень важна для изучения лексики. Лексикосмысловая система лексики в той или иной степени и точности представлена в толковых словарях. Основным способом словарного объяснения является описательное или логическое объяснение (собственно объяснение). Однако при объяснении слов иногда наиболее целесообразным является перечисление характеристик, которыми объект (явление, свойство, действие и т. д.), выражаемый данным словом, не обладает. Отсутствие признака также может каким-то образом идентифицировать объект. Отрицательная дефиниция употребляется преимущественно для прилагательных, образованных с помощью отрицательных

префиксов, а также для некоторых глаголов и существительных. Основное значение слов этого типа -указание на отсутствие какого-либо признака. Разновидностью отрицательного объяснения является объяснение через антонимы.

Отрицательный способ объяснения слов очень часто не используется самостоятельно, а лишь дополняет другие толкования.

Фелекян М., Затемнение мотивированного значения слов в армянском языке.— В процессе исторического развития языка возможны изменения семантической структуры составного слова, что может привести к затемнению восприятия сложной структуры слова, вплоть до её утраты. Это явление называется демотивацией.

Формирование значения сложного слова основано на его внутренней форме и его мотивации. Внутренняя форма составного слова может быть очень ясной и легко понятной для носителей данного языка. Это относится к подавляющему большинству сложных слов. Однако при определённых условиях в языке наблюдается тенденция к затемнению и утрате как словообразовательных, так и смысловых связей внутри составного слова. Иногда внутренняя форма практически утрачивается, из-за чего не осознаётся составная природа слова.

В статье рассматриваются основные причины и стадии демотивации значения слов в армянском языке.

Фишенкджян А., Фундаментальные вопросы климата/методов преподавания в западноармянском языке и перспективы успеха.— Западноармянский язык является одной из двух ветвей современного армянского языка и был устным и письменным языком большинства армян диаспоры до 1980-х и 1990-х годов.

Политическая и межгосударственная борьба на Ближнем Востоке в конце XX века привела к ослаблению классической диаспоры. В данной статье рассматриваются методы обучения, принятые западными армянами, вытекающие из них проблемы и перспективы их преодоления. Выбор соответствующих методов обучения имеет решающее значение для передачи образовательного контента и достижения образовательных целей. Эти методы взаимосвязаны со многими проблемами и целями, которые могут быть решены только посредством специально спланированного и организованного учебного процесса.

Для решения проблем, возникающих в регионе, и создания необходимых учебников для школ диаспоры важно пересмотреть существующие учебники и консолидировать научные и педагогические ресурсы для решения проблем печати.

Кроме того, крайне важно применять новейшие технические знания для распространения и преподавания западноармянского языка. Это включает в себя подготовку и распространение электронных учебников, компакт-дисков и видеороликов, а также разработку и внедрение программ дистанционного обучения, обучения на расстоянии и с использованием мобильных телефонов для изучающих западноармянский язык.

Фишенкчян А., К вопросу об управлении действительного залога в армянском языке (восточноармянский и западноармянский).- Языки различаются в зависимости от своих лексикологических, грамматических и синтаксических особенностей. То же самое можно сказать относительно литературного армянского языка. Исторически сложилось так, что западноармянский и восточноармянский имели отличия и сходства с точки зрения морфологии. Указанные проявления в армянском языке подвергались морфосинтаксическому сравнительному анализу. Будучи родным языком армянского Спюрка западноармянский так и не получил научного и институционального оформления, из-за чего сегодня вынужден сталкиваться с рядом проблем, при этом вопрос управления считается наиболее важным. В статье представлены исследованные в трудах как отечественных, так и лингвистов из Спюрка типы залогов в армянском языке, а также склоняемое слово, требуемое в синтаксисе обоих-западноармянского и восточноармянского языков. Рассматривается перемещение действительного залога в грамматике, также проводится сравнительный анализ управления грамматических категорий в обоих языках. В результате исследования сделан вывод о том, что склонение действительного залога или прямого дополнения отличается в восточноармянском /дательный падеж в отношении лица и именительный в отношении предмета/ и западноармянском /винительный падеж в отношении лица и предмета/. Кроме того, имеет место факт перемещения в западноармянских словарях и устной речи. С научной точки зрения, действительный залог в западноармянском языке, помимо винительного падежа, может иметь прямое

дополнение /склоняемое слово/ в дательном, аблативе и творительном падежах с учетом лексикологической разницы.

Фишенкчян А., Западноармянский язык в Республике Армения (21 век). - Впоследствии Геноцида 1915 г. и депортации армянского народа, нашедшего пристанище в разных частях света, западноармянский язык также распространился в этих странах и претерпел ряд изменений под влиянием местных языков, поскольку в силу отсутствия координационного органа и комитета по языку невозможно было сохранить особенности западноармянского языка. Изучение образовательных проблем общин в диаспоре привело ученых к заключению, что для сохранения западноармянского языка в диаспоре нет соответствующих условий. Исходя из этого, ученые пришли к выводу, что Армения остается основным центром сохранения западноармянского языка. В статье рассматривается вектор целенаправленных мероприятий и работ по защите и сохранению западноармянского языка со стороны государственных ведомств и учреждений Армении за прошедшие два десятилетия (конгресс родина-диаспора, монографии, публикации, конференции, издание учебных пособий, обучение и т.д.). Однако на сегодняшний день основной проблемой преподавания западноармянского языка в учебных заведениях республики является отсутствие высокопрофессиональных специалистов-преподавателей западноармянского языка.

ВОПРОСЫ ОБЩЕЙ, СРАВНИТЕЛЬНОЙ И ПРИКЛАДНОЙ ЛИНГВИСТИКИ

Аветян С., Несколько различных происхождений формы императива с конечной гласной ш /a/ простых глаголов в спряжении ɬ/ɬ / ē/i/ в современных армянских диалектах. - Сделана попытка показать, что формы императива с конечной гласной ш /a/ простых глаголов в спряжении ɬ/ɬ / ē/i/ (из классических армянских спряжений ɬ /e/ и ɬ /i/) в современных армянских диалектах имеют несколько происхождений. В частности, синхронический и диахронический анализ соответствующих данных из современных армянских диалектов

позволил нам выделить три основные линии развития, которые привели к появлению рассматриваемых форм: 1) в некоторых диалектах (например, в Агулисском, Карчеванском и Какавабердском) эта форма возникла в результате регулярного звукового изменения $\text{tš} /ea/ > \text{ш} /a/$; 2) в некоторых говорах Араратского диалекта аналогическое воздействие трех высокочастотных переходных глаголов, а именно: $\text{шутл} /asēl/$ «говорить», 2 л. повел. $\text{шш} /asa/$ «скажи!», $\text{шдтл} /acēl/$ (изначально означавший «приносить, приводить», позже «наполнять»), 2 л. повел. $\text{шдш} /asa/$ (изначально означавший «приноси! приводи!», позже «наполняй!») и $\text{шўтл} /anēl/$ «делать», 2 л. повел. $\text{шрш} /aga/$ «делай!», скорее всего, стало причиной появления рассматриваемой формы, причем глагол $\text{шутл} /asēl/$ «говорить» сыграл ключевую роль в этом процессе; 3) в некоторых других диалектах (например, в Байазетском и Диадинском, а также в Алашкертском говоре), кажется, произошло звуковое изменение $\text{t} /ē/ > \text{ш} /a/$ в энклитической форме 3-го лица единственного числа настоящего времени вспомогательного глагола $\text{tut} /em/$, вероятно, из-за артикуляционного ослабления мышечного напряжения. Позже эта гласная $\text{ш} /a/$ была перенесена посредством аналогии из формы настоящего времени 3-го лица единственного числа вспомогательного глагола на 3-е лицо единственного числа опатива глаголов в спряжении $\text{t} /e/$, а оттуда на 2-е лицо единственного числа повелительного наклонения.

Аветян С., Акопян А., Об образовании императива в Ардиальском диалекте. - На основе анализа соответствующих текстов аргументируется, что, несмотря на то, что в Ардиальском диалекте древнеармянские спряжения е и і слились в один тип спряжения, первоначальный контраст между ними (а именно, окончание $-\text{ē}$ против окончания $-\text{і}$) сохранился, вопреки описанию Г. Ачаряна, в форме 3-го лица единственного числа сослагательного наклонения (которая восходит к форме 3-го лица единственного числа изъявительного наклонения настоящего времени в древнеармянском языке). Однако глаголы прежних спряжений е и і образуют императив (повелительное наклонение) одинаково: в единственном числе при помощи окончания $-\text{ē}$, а во множественном числе - при помощи окончания $-\text{ec'ēk'}$. Что касается

окончания единственного числа императива **-iər** (< **-ir**), оно не встречается у простых глаголов прежнего спряжения **i** (что, опять же, отличается от описания Р. Ачаряна); только глаголы с суффиксами прежних спряжений **e** и **i**, а также глаголы спряжения **a** в целом, в Ардиальском диалекте проявляют окончание **-iər** в единственном числе императива.

Амбарцумян В., Армянские этимологии.- Одной из областей исторического изучения словарного состава армянского языка является определение происхождения корня (этимологический анализ). В данной сфере до сих пор сохраняются единицы, происхождение которых остается невыясненным; более того, с учетом достижений современной науки в ряде случаев возникает необходимость внесения уточнений и пересмотра прежних интерпретаций. В настоящей работе предметом подобного анализа являются армянские единицы *լիւր* (*լիւրլիւր*) [pał- (pałraʃun)] ‘блестящий, сверкающий; ясный’, *լիւր* [p‘etur] етур «перо», *լիւր* [p‘içi] ‘порода дерева: сосна’, *(u)լիւր* // *(u)լիւր* [(s)p‘ir // (s)p‘iwr] ‘«рассилать, распространять; рассилание», *լիւր* [p‘urn] («хлебная) печь». В этимологических словарях армянского языка данные слова (корни) рассматриваются либо как единицы неизвестного происхождения, либо как недостаточно обоснованно истолкованные.

Далалян Т., Общие эпические схемы в армянских и осетинском эпосах.- В статье рассматриваются общие эпические схемы трех армянских эпосов: этногонического, языческого и средневеково-христианского, а также осетинского «Нартского» эпоса. Эти фольклорные памятники обрели свою окончательную форму в разные исторические эпохи. Формирование эпоса «Айкян» (Гайкиды) завершилось в IX–VIII вв. до н. э., языческий эпос «Ергк випасанац» («Випасанк») сложился во II в. до н. э. – I в. н. э., тогда как «Сасна Црер» окончательно сформировался главным образом в IX–X вв. Основное ядро осетинского «Нартского» эпоса сложилось в средневековье – в XIII–XIV вв., однако формирование древнейших сюжетов относится к скифскому языческому периоду, около VIII–VII вв. до н. э. На основе метода сравнительной мифологии и сравнительного эпосоведения сделана попытка обосновать точку зрения касательно того, что все

перечисленные эпосы характеризуются пятипоколенным генеалогическим древом героев и четырехветвевой эпической структурой. В соответствующих подразделах приводятся мифологическое описание главного героя каждого поколения и его эпическое воплощение в указанных эпосах: а. Громовой прото-персонаж, б. братья-близнецы / тройняшки, в. герой, отстаивающий справедливость, г. главный драконоборец, д. умирающий-воскресающий герой. Основной вывод состоит в том, что указанные эпосы соответственно имеют следующие четырехветвевые структуры: 1. Айк, Арамьяк-Арамайис; Амасиа / Гелам / Харма; Арам; Ара Гелецик; 2. Цовинар, Тигран; Санатрук; Арташес; Артавазд; 3. Цовинар, Санасар-Балдасар; Старший Мгер; Давит; Младший Мгер; 4. Уархаг, Ахшар-Ахшартаг; Вырызмаг; Батрадз; Сослан.

Далалаян Т., Общая характеристика фольклорных материалов в эминском этнографическом сборнике.- Эминский этнографический сборник издавался Московской Лазаревской семинарией в Александрополе, Вагаршапате, Москве, Нахичеване-на-Дону и Тбилиси в начале XX века. Главным редактором практически всех томов сборника был видный арменовед Григор Хала-тянц (тома 1–8), за исключением последнего тома, который вышел под редакцией Карапета Костяняна (т. 9). Эминский сборник содержит не только фольклорные материалы, но и работы по языкознанию, как, например, диалектологический словарь Р. Ачаряна, а также переводы различных материалов.

Фольклорные материалы включают 117 сказок и басен, 276 разножанровых песен, свыше 7860 пословиц, поговорок и загадок, а также четыре объемных сказания из народного эпоса *«Сасна црер»* («Удальцы из Сасуна» / «Сасунские удалцы»), как и многочисленные сказания из армяно-иранского эпоса *«Рустам Заль»* и курдские эпические сказания. Таким образом, фольклорные материалы содержатся в большей части томов Эминского этнографического сборника, в 1-м, 2-м, 4-м, 5-м и 6-м томах. Многие из этих материалов были впоследствии включены в различные фольклорные сборники, в многотомники армянских народных сказок, в тома сказаний эпоса «Давид Сасунский». Тем не менее по сей день многие фольклорные материалы Эминского

этнографического сборника нуждаются в подробном фольклористическом и культурологическом изучении, которое мы надеемся осуществить в наших последующих работах.

Микаелян С., Арабские заимствования в армянском языке, вошедшие при посредстве русского. - В статье рассматривается вопрос определения роли и влияния языка-посредника в процессе заимствования, который остается одним из невыяснимых вопросов “контактной лингвистики”: считать ли источником заимствования язык, в котором присутствует прототип, или же язык, оказавший существенное влияние на изменение плана содержания и плана выражения заимствованной лексической единицы.

В этом контексте в работе рассматриваются лексические единицы арабского происхождения, которые при посредстве русского вошли в армянский язык (алкоголь, арсенал, адмирал, альманах, алгоритм, азимут, зенит, талисман, тара, кофе, кафе и т.д.). Цель исследования - выявить те существующие изменения, которые произошли в результате вхождения и ассимиляции лексем арабского происхождения в армянский язык.

Делается попытка сопоставительно проанализировать фонетические изменения, а также семантическое поле лексем в языке-источнике, в языке-посреднике и языке-рецепторе. Как показывают результаты, опосредованно заимствованные лексические единицы испытывали существенное влияние языка-посредника на изменение плана содержания и плана выражения заимствованной лексической единицы, и который иногда рассматривался как источник заимствования.

Мкртчян М., Энантиосемия в армянской лексике.-В статье представлены определения феномена энантиосемии в лингвистической литературе, после чего с использованием количественных и описательных методов проводится классификация армянских слов с энантиосемией. Материал исследования заимствован из «Толкового словаря современного армянского языка» Эд. Агаяна.

Автор отмечает, что работа имеет важное значение не только потому, что в ней впервые выделяются и классифицируются энантиосемичные слова на материале армянского языка, но и потому, что по-

лученные результаты могут быть использованы в преподавании армянского языка, лексикографии, а также в сравнительных исследованиях армянского и других языков.

Мкртчян М., Постпамять как фактор создания культурной памяти: семиотический подход.- Автор рассматривает культурную память с семиотической точки зрения как ключевой фактор сохранения общественной идентичности. Он утверждает, что в контексте Геноцида армян «травматическая память» и «постпамять» формируют межпоколенческую связь, которая закрепляется посредством культурных кодов.

Автор анализирует автобиографию Анри Верноя «Майрик», показывая, как личная память превращается в коллективное культурное наследие. Он приходит к выводу, что искусство, в частности кино и литература, выступает в качестве мощного инструмента передачи постпамяти, обеспечивая преемственность идентичности общества.

Мкртчян М., Обложка книги как форма семиотического перевода: на примере автобиографии «Майрик» Анри Вернея.- В статье с сравнительно-семиотической точки зрения рассматриваются обложки различных изданий автобиографии Анри Верноя «Майрик» как площадки для семиотического перевода и мультимодального смыслообразования. Автор отмечает, что обложки книг представляют собой сложные системы вербальных и невербальных кодов, которые перекодируют смыслы текста для различных аудиторий.

Анализируя использование визуальных знаков, автор показывает, как французские издания делают акцент на личной памяти, в то время как армянские - на коллективной. В статье делается вывод о том, что обложка книги является динамичным семиотическим пространством, где через систему знаков и кодов выражается основное сообщение самого автобиографического текста.

Оганесян С., Популяризация лингвистической науки: современные методы и инструменты.- Статья посвящена проблемам, целям и современным инструментам популяризации лингвистической науки. Подчеркивается значимость распространения лингвистических знаний среди широкой общественности как процесса, направленного на

углубление понимания роли языка в социальном, культурном и коммуникативном контексте, а также на преодоление распространённых стереотипов о языке.

В статье представлены мероприятия по популяризации, осуществляемые в Институте языка им. Р. Ачаряна Национальной академии наук Республики Армения, включая использование социальных платформ, проведение научно-популярных семинаров и обсуждений, организацию научных мероприятий, сотрудничество со средствами массовой информации, а также взаимодействие с общеобразовательными и средними профессиональными учебными заведениями. Особое внимание уделяется роли Совета молодых учёных в разработке стратегий популяризации и вовлечении студентов в данные инициативы. Представлены также новые инициативы, в том числе общедоступные видеокурсы, подкасты по прикладной лингвистике и идея электронного издания «Лингвист».

Отмечаются существующие в данной сфере трудности, включая финансовые ограничения, необходимость реформирования образовательных программ и проблемы обеспечения доступности научно-популярных платформ.

Оганнисян С., Психоллингвистическое применение сказки: И заговорила сказка.- Данная книга представляет собой многоуровневое исследование, в котором психоллингвистический, психологический и философский анализ сказки переплетается с практической разработкой терапевтических подходов. Этот труд, созданный в рамках сотрудничества Лаборатории нейропсихоллингвистики Института языка им. Р. Ачаряна НАН РА и Исследовательского центра психологии Ереванского государственного университета, обладает как академической строгостью, так и практикоориентированной глубиной.

Сказка рассматривается не только как фольклорный или литературный жанр, но и как когнитивно-языковая модель мышления, обладающая мощным психотерапевтическим потенциалом. Сказка в этой концепции- это структура, способная активировать архетипическое содержание, модулировать эмоциональное состояние, переорганизовать когнитивные паттерны и способствовать восстановлению

внутреннего смысла. Через язык символов, метафор и повествовательных сюжетов сказка становится не просто «рассказом», а способом общения между сознанием и бессознательным.

Книга предлагает трёхуровневую структуру: теоретическую часть, интерпретацию сказки как психологического процесса и практический блок с авторскими терапевтическими текстами. В теоретической части анализируются такие аспекты, как структура сказки, архетипика, фазы героического пути, волшебные трансформации, внутренняя логика повествования и катарсическая динамика. Здесь активно привлекаются идеи Бруно Беттельхейма, Дональда Калшета, Джека Зиппса, Мэриан Матгун, а также более ранние когнитивные и эстетические теории Теодора Липпса, Льва Выготского, Рудольфа Арнхейма.

По интерпретации авторов, сказка - это форма лингвистической архитектоники, в которой возможно обречь бессознательные импульсы в безопасную, культурно понятную и символически продуктивную форму. Сказочные структуры не только моделируют жизненные кризисы, но и предлагают ритуализированный выход из них, следуя фазам инициации, борьбы, трансформации и возвращения. Персонажи сказки воплощают универсальные архетипы - Герой, Тень, Наставник, Волшебный помощник - которые инициализируют процессы идентификации, проекции и осознания.

В практическом разделе представлена коллекция авторских сказок, специально созданных для работы с травмой, утратой, чувством вины, страхом, агрессией, конфликтами идентичности и экзистенциальной пустотой. Предлагается примерная модель использования сказок с методическими рекомендациями по её применению в индивидуальной и групповой терапии. Психолог может использовать эти тексты в качестве медиативного инструмента, помогая клиенту безопасно проживать трудные чувства, находить внутренние ресурсы и заново структурировать эмоционально-смысловую реальность. Создание собственной сказки, как отдельная техника, также предлагается как метод терапии и самопознания.

Книга может служить учебником по нескольким основаниям. Она структурирована следующим образом: от постановки проблемы и историко-теоретического анализа к методологии и практическим приложениям. Теоретическая часть ссылается как на международную

академическую литературу, так и на классические труды, включая работы по нарратологии, символике, культурной антропологии, психоанализу и когнитивной психологии. Язык книги научен, но при этом доступен, а темы изложены с методологической тщательностью, что делает её подходящей для использования в университетских курсах, например, по психотерапии, психолингвистике, культурной психологии и арт-терапии.

Кроме академической функции, книга имеет мощный прикладной потенциал и для психолога-практика. Под его распоряжением не только методология анализа и создание сказок, но и конкретный терапевтический инструментарий. Книга позволяет адаптировать сказочный нарратив под возраст, запрос, уровень осознанности клиента и форму терапии. Особенно, авторские сказки обладают высокой степенью индивидуализируемости - они могут быть адаптированы под конкретную травму или внутренний конфликт, в отличие от традиционных народных сказок, чья символика более универсальна, но менее точна в адресации индивидуального опыта.

Сказка в данной интерпретации - это не только культурный артефакт, но и форма существования языка внутри субъекта. Она формирует особое пространство, в котором «молчание психики» может быть переведено в слова, где невыразимое получает символическую оболочку, а неосознанное - направление. Язык сказки - с его простотой, повтором, ритмикой, мифологизмом - оказывается сродни языку снов, он апеллирует не к рациональному объяснению, а к проживанию, интуиции, внутреннему узнаю. Именно этим объясняется его терапевтическая эффективность.

Таким образом, данная книга функционирует одновременно как академический труд, как практическое пособие и как инструмент культурной и психологической трансформации. Она не просто говорит о сказке - она говорит языком сказки, включая читателя в символический процесс, в котором возможно личностное обновление, возвращение к утраченной целостности и актуализация внутренних ресурсов. Это делает её универсальным ресурсом - как для профессионалов, так и для всех, кто ищет глубокое и аутентичное средство понимания человека через язык, образ и миф.

Тигранян С., Критика деятельности Фатимидских халифов и отражение религиозных положений в учении Ибн Таймийи.— Критика политики Фатимидских халифов и ряда богословских вопросов со стороны видного представителя ханбалитской религиозно-правовой школы Ибн Таймийи (1263–1328) является частью его неустанной борьбы с опасными нововведениями в исламе. В рамках данного исследования обсуждаются вопросы назначения фатимидскими халифами армянских визирей, строительства святынь и поклонения им, непогрешимости халифов, приписывания божественной природы. Ибн Таймийя, будучи суннитским юристом и видным представителем ханбалитского мазхаба, отвергал нововведения и неверные толкования, порожденные человеческими мыслями и действиями. Он считал, что одной из причин раскола уммы и распространения опасных нововведений было незаконное правление фатимидских халифов.

ИССЛЕДОВАНИЕ ДИАЛЕКТОВ АРМЯНСКОГО ЯЗЫКА

Варданян А., Словосочетания, заимствованные из персидского языка в Джаук-Вайкском междиалекте.— Заметно, что те диалекты армянского языка, которые исторически были использованы или в настоящее время используются в глубинных областях Ирана или за его пределами, не имеют в своем словарном составе такого большого пласта новоперсидских заимствований, как диалекты прилегающих к Ирану областей. Одним из диалектов, занимающих такое промежуточное географическое положение, является Джаук-Вайкский междиалект, изучению интересного пласта иранских заимствований которого и посвящена настоящая статья.

Джаук-Вайкский междиалект, который исторически функционировал в прилегающей к Персии области (провинция Джаук Нахиджевана, северная часть провинции Нахчаван и провинция Вайоц Дзор), заимствовал из новоперсидского не только значительно большой словарный запас, но и большое количество словосочетаний, которые часто воспринимаются как одно целое слово. В условиях сосуществования контакты с персидским языком были настолько ошутимы, что междиалект даже заимствовал сложные слова и фразеологические сочетания из персидского.

Варданян А., Хранитель армянского Великого поста и шумерский Хумбаба.— Традиционные христианские праздники в армянском народном календаре сохранились с дополненными определенными архаическими элементами, которые берут начало из глубин тысячелетий. Они особенно проявляются в ряду весенних обрядов, в частности, в праздниках, предшествующих Пасхе и следующих за ней.

Аклатиз – в армянских народных верованиях своеобразный календарь-указатель недель, простейший вариант которого представлял собой прикрепленных к головке лука семь перьев. В течение всего предваряющего Пасху семинедельного Великого поста Аклатиз свешивался с дымоволока или потолка дома. Одновременно, во время Великого поста, чудовищем Аклатизом пугали детей, пытавшихся нарушить правила поста.

Интересно, что в некоторых диалектах армянского языка *аклатизом* называется и цветок *одуванчик*, так как его семящийся вариант напоминает чудовище Аклатиз. В армянских диалектах распространены также многочисленные древнейшие другие варианты названия этого растения, в их числе – *хымбаба* или *хымбабаба*, которые отсутствуют в каком-либо языке региона и были распространены лишь в некоторых армянских диалектах. Что форма *хымбаба* не имеет случайного сходства с шумерского *Хумбабы*, подтверждают и другие народные варианты названия этого растения, в частности, вариант *сатани чыраг* (“светильник дьявола”).

Параллели между армянским Аклатизом – чудовищем-хранителем армянского Великого поста и шумерского Хумбабы – чудовищем-хранителем кедровника свидетельствуют об определенных общих культово-ритуальных представлениях и системе ценностей протоармян и шумеров. Этнографические, фольклорные и лингвистические данные свидетельствуют, что древнейший армянский диалектный вариант названия растения одуванчик – *хымбаба* имеет прямую связь с именем чудовища *Хумбаба* шумерского эпоса “Гильгамеш” и дополняет перечень армяно-шумерских языковых общностей.

Варданян А., Джаук-Вайкский междиалект в наскальных надписях, колофонах и надписях на фресках.— В диалектологической

литературе Джаук-Вайкским или Вайоцдзорским междиалектом называются имеющие тесную языковую связь говоры более десятка автохтонных сел Вайоц Дзора и северного Нахиджевана.

Согласно морфологической классификации, междиалект принадлежит к ветви "Ум" восточной группировки армянских диалектов, согласно фонетической классификации имеет двухступенчатую систему согласных. Благодаря применению принципа многопризнаковой классификации армянских диалектов выяснилось, что междиалект занимает промежуточное положение между Араратским и Джугинским диалектами северо-восточной диалектной группы восточной группировки диалектов армянского языка и немного отдален от Арцах-Сюникского диалекта.

Факт совпадения географических и языковых близостей между междиалектом и близлежащими диалектами подтверждает сущность этой диалектной единицы как автохтонной.

Цель работы – исследовать язык средневековых наскальных надписей, колофонов, надписей на фресках Вайоц Дзора и смежных территорий. В результате исследования выяснилось, что в них отражены морфологические, фонетические и лексические признаки говоров местности: факт, который также подтверждает автохтонность Джаук-Вайкского междиалекта.

Варданян А., Ситуативные варианты слов в Джаук-Вайкском междиалекте.– В статье изучены существующие в Джаук-Вайкском междиалекте многочисленные фонетические варианты слов, почти не имеющие семантических отличий друг от друга, которые при употреблении в зависимости от ситуации иногда придают речи определенную стилистическую особенность, определенный смысловой оттенок- эмоциональность, отношение.

Замечено, что основа возникновения вариантов слов обусловлена прежде всего минимальной трудоемкостью произношения речи и, конечно, значительную роль играют также фонетические законы диалекта, а также заимствования из соседних диалектов и языков.

Геворкян Г., **Синонимные формы предложных образований в современном армянском языке.**-Для каждого языка характерны исторически обусловленные правила отбора и использования языковых

средств, языковые нормы, приемлемые на данном этапе развития языка. Параллельно с формами, соответствующими языковой норме, используются и неканонические структуры. Предложные конструкции также характеризуются вариантными или синонимичными структурными типами.

Катвалян В., Диалектологический атлас армянского языка. Часть А. Гегаркуникский область. -Атлас содержит 2 общие и 65 диалектных карт, охватывающих около девяти десятков населенных пунктов. На общих картах обозначены различные регионы с их населенными пунктами, а также выделены зоны распространения диалектных единиц, используемых в области. Диалектные карты обычно представляют одну диалектную особенность, в ряде случаев - более одной связанной с ней особенности. Карты снабжены необходимыми комментариями на армянском и английском языках.

Катвалян В., О некоторых словах, характерных для говора Лори (сравнительный анализ). - Каждый диалект или говор характеризуется уникальным словарным запасом, который, обнаруживая общие черты и различия со словарным запасом других диалектных единиц, проявляет себя как система с уникальными семантическими, словообразовательными и этимологическими характеристиками. Изучение словарного запаса также важно не только с точки зрения всестороннего изучения диалектной речи, но и определения взаимосвязей и влияний диалектных единиц, особенно при возникновении спорных вопросов. Внимание, уделяемое в данной работе лексике Лорийского говора, обусловлено разногласиями в армянской диалектологии относительно соотношения этого говора с Араратским диалектом. У Лорийского говора, входящего в состав Араратского диалекта, есть много особенностей, отличающих его от этого диалекта, но в то же время он имеет и значительное сходство с диалектами Карабаха и Тбилиси. Исследователи рассматривали эти отношения в основном с точки зрения фонетических и грамматических особенностей, почти не обращая к лексике. Стремясь в какой-то мере восполнить имеющийся пробел, мы попытались выявить некоторые особенности лексики, характерные для Лорийского говора, рассмотрев несколько десятков лексических единиц, сначала сопоставив их с другими говорами Араратского диалекта,

а затем с диалектами Карабаха и Тбилиси. Наши исследования показывают, что отличия словарного состава Лорийского говора от других говоров Араратского диалекта обусловлены как наличием уникальных лексических единиц, так и значительным влиянием Карабахского и Тбилисского диалектов. Таким образом, особенности лексики Лорийского говора согласуются с выводами, полученными в результате изучения фонетических и грамматических реалий.

Катвалян В., О взаимоотношениях Лорийского говора и Араратского диалекта.- Вопрос о статусе Лорийского говора трактовался по-разному. Со временем возникло мнение, что его можно считать и самостоятельным диалектом, отличным от Араратского, и одним из вариантов Араратского. С целью получения дополнительных сведений о соотношении лорийского говора и араратского диалекта в работе было рассмотрено около десятка вариантов Лорийского говора, в сравнении с рядом говоров Араратского диалекта. Установлено, что в рамках наблюдаемых вариантов диалектного армянского языка проявления Лорийского говора отличаются от проявлений Араратского диалекта не менее чем на 24,5 балла, что позволяет считать Лорийский говор отдельным диалектом от Араратского.

Катвалян В., Русские заимствования слова в диалектном армянском языке (по материалу Баязетского диалекта).- Заимствования слов, сделанные в диалектах, представляют интерес, поскольку, появляясь в языковых процессах, не подлежащих сознательного регулирования, такие слова отражают характерные для диалекта закономерности. Мы рассмотрели такие заимствования на примере слов, пришедших из русского языка в Баязетский диалект. Наличие русских заимствований в диалектах в основном не обусловлено прямыми контактами между языковыми сообществами, а является следствием политической ситуации. Русские заимствования в баязетском диалекте относятся к разным сферам (дом, мебель, еда, овощи, кухня, инструменты, автомобили, одежда и т. д.). Их фонетические оформления максимально адаптированы к существующим закономерностям произношения. Русские заимствования с точки зрения словообразования не активны (если не имеем в виду сложные глаголы), много слов с суффиксами русского

языка. Заимствований с измененными значениями не мало. Заимствованные слова приобрели грамматические черты, характерные для слов того же порядка в диалекте.

Катвалян В., Гарибян А., Оганесян Н., Мхитарян Г., Анализ гендерных различий в лексике диалектного армянского языка. - В работе исследуются гендерные различия в лексике диалектного армянского языка на примере диалекта Баязет. Цель авторов - выявить и представить представления о внешних и внутренних характеристиках мужчин и женщин, их положении и статусе, брачных отношениях, роде занятий и поведении в традиционной армянской среде. Материал для исследования был собран в Гегаркуникской области Республики Армения в ходе непосредственного контакта с говорящим на диалекте Баязет, а также из опубликованных работ по диалекту. Собранный материал был классифицирован по семантическим группам, группам слов, связанным с выражениями позитивного и негативного отношения женщин и мужчин. Исследование показывает, что гендерные различия в лексике, отражающие основные сферы жизни и деятельности женщин и мужчин, носят системный характер, и их наблюдение может стать одной из интересных проблем диалектной лексики.

Катвалян В., Хачатрян Г., Барнасян Дж., Гарибян А., Ходжсон К., Кумунц М. Домашние животные в армянских пословицах: когнитивный подход. - В работе исследованы характеристики домашних животных в рамках пословиц, используемых в речи Ширакского региона Республики Армения. Авторы попытались выяснить, что пословицы говорят о взаимоотношениях человека и животного мира. Названия 15 домашних животных встречаются в 340 изученных пословицах, и первые три по частоте: осёл, собака и группа корова/бык/теленки. На основе информации, представленной в пословицах, характеристики животных были представлены в соответствии с их поведением и внешним видом, а также в соответствии с взаимоотношениями животное-человек и животное-животное. В пословицах характеристики животных относятся к частям тела, внешнему виду, поведению, темпераменту, функциям и т. д. Также выражается отношение людей к домашним животным. Животные, являющиеся источником пищи,

выполняющие экономическую функцию, получают положительное отношение. Причинами отрицательного отношения являются бесполезность, глупость, агрессивность, непослушание и т. д. В частоте упоминания названий животных и отношении людей в ширакских пословицах по сравнению с пословицами других народов наблюдаются как общие черты, так и различия. В обоих случаях роль играют такие факторы, как окружающая среда, экономическая деятельность, образ жизни и т. д.

Катвалян В., Гарибян А., Оганесян Н., Варданян А., Мхитарян Г., Ф. Ривола. «Барагирк' Хайоц. Dictionarium armeno - latinum» (1621): анализ лексики, относящейся к народам и странам, в первом печатном словаре армянского языка. - В данной статье рассматривается работа «Барагирк' Хайоц. Dictionarium armeno - latinum» (1621) итальянского арменоведа Франческо Ривола XVI-XVII веков с междисциплинарной точки зрения. Как первый печатный словарь армянского языка, он является одним из важных событий в истории армянской и армяно-латинской лексикографии. Несмотря на его огромное значение для арменоведения и важность для изучения латинского языка, материал, содержащийся в словаре, до настоящего времени не подвергался всестороннему научному исследованию. Ривола собирал материал для своего словаря как из армянских письменных источников, так и из живой речи армян из разных регионов Армении, благодаря чему словарь объединяет версии древнеармянского литературного языка (грабар) и диалектного языка. В результате работа приобрела также ценность первого печатного армянского диалектологического словаря. Одной из важных особенностей словаря является его обширный словарный запас, относящийся к Армении, армянскому народу и различным другим странам, культурам и языкам. Классификация и анализ этого словарного запаса являются основной целью данной статьи, и его проведение позволит нам понять геокогнитивные особенности части армян в ранний период Нового времени. Этот анализ будет способствовать более или менее объективной картине геополитической ситуации того времени, а также предоставит достоверные ссылки на прошлое многих стран и народов. Таким

образом, мы также стремимся оценить лексикографию словарного запаса разговорного или диалектного языка того или иного периода как лингвистическое отражение и запись обстоятельств того времени.

Катвалян В., Отражение некоторых особенностей орфографии Маштоца в фонетических системах современных армянских диалектов.- Цель работы - выявить отражение некоторых особенностей орфографии Маштоца в фонетических системах современных армянских диалектов, а также прокомментировать некоторые проблемы классической орфографии через них. В статье исследуются и интерпретируются фонетические и фонологические значения единиц, выражаемых буквами ի и ին в древнеармянском языке, с помощью диалектного материала, а также предпринимается попытка обосновать гипотезу об использовании придыхательных звонких согласных в начале слов в габаре с учетом диалектных особенностей.

Месропян А., Погосян А., Армянский героический эпос «Сасна црер» и необходимость использования новых средств диалектной транскрипции при переиздании вариантов эпоса.- В статье рассматривается ряд лингвистических вопросов, связанных с героическим эпосом «Сасна црер». Известно, что раскрытие языковых особенностей, диалектной территории или диалектологических характеристик повествований эпоса выходит за рамки компетенции литературоведов и филологов, без чего любые рассуждения о народном сказании остаются неполными. Филологов и исследователей в основном интересовали границы распространения эпоса, и по этому поводу рассказчикам задавали вопросы. Эти границы являются важным фактором, особенно для определения диалектной принадлежности того или иного рассказа, а также для различения, классификации и уточнения фонетических, грамматических и лексических особенностей.

Необходим тщательный лингвистический анализ повествований эпоса, поскольку он предоставляет возможность дополнить диалектный ландшафт центральных регионов нашей родины на основе богатых и достоверных фольклорных материалов.

Также рассматриваются вопросы, связанные с триадой рассказчик-рассказчик-диалектная область, специфика и трудности написания эпоса, научной транскрипции и коллективного текста.

В настоящее время диалектные тексты пишутся и изучаются с использованием разработанной диалектологической транскрипции. Истории, написанные в утраченной колыбели западноармянского языка, нуждаются в переиздании с улучшенной транскрипцией.

Огромный труд по всестороннему изучению эпоса «Сасна црер», исправлению орфографии, переизданию опубликованных вариантов с диалектной транскрипцией и публикации неопубликованных сказаний с научной точностью может быть осуществлен только путем создания центра по исследованию армянского эпоса.

Месропян А., Амбарцумян С., Западно-армянские диалекты под покровительством Армянской церкви: Гарегин Срвандзтяц.-Армянская церковь с момента своего основания является покровителем армянской культуры, письменности и литературы. Диалектный продукт, созданный под опекой Первопрестольного Св. Эчмиадзина, весьма обширен: диалектологические исследования, уникальные диалектные оригиналы, фольклорные тексты. Диалектические произведения можно разделить на два основных направления: а) «Арарат», потом наименованой журнал «Эчмиадзин», или «Шогакат Святого Эчмиадзина», в которых включены диалектные материалы, и б) диалектные монографии.

Епископ Гарегин Срвандзтяц, искусный знаток западных диалектов армянского языка, своей богатой научной деятельностью вносит вклад в развитие армянской диалектологии. Его родным диалектом был диалект Вана. В связи с работой он жил и путешествовал в различные места Западной Армении: Муш, Карин, Константинополь, Акн, Багеш, Харберд, Амасия, Себастья, Трабзон и тд, близко знакомясь с региональными вариантами армянского языка. Епископ Гарегин записал ценные диалектные тексты.

Месропян А., Насильственное перемещение армянского народа причина уничтожения языковых и культурных ценностей.-В статье представлено полностью изменившееся географическое и языковое пространство диалектного армянского языка в результате вынужденных перемещений. Большие массы армян, изгнанных из своей диалектоязычной родины в 1915 году, рассеялись по всему миру, постепенно забывая свой родной диалект.

В соответствии с этим, диалекты армянского языка делятся на две основные группы: а) утраченные диалекты и б) диалекты, на которых говорят за пределами родины.

Из-за утраты родины постепенно были забыты диалекты Кесарии, Арабкира, Малатии, Себастии, Вана, Эрзинджана, Тигранакерта, Шапин-Гарахисара, Акна, Никомедии, Зейтуна, Аджина, Мараша, Харперта, Шатаха, Мокса, Возма, Чмшкацага, Хоторджура, Евдокии, Нахичевана, Агулиса, Цгны, Шамахи и т.д.

За пределами родной земли говорящие диалекты Муша, Сасуна, Карина, Нор-Нахичевана, Хойа и Карабаха.

В статье также представлено современное положение армянских диалектов на основе полевых исследований, проведенных в Турции. Обследования проводились в следующих местах: Адрианополь, Родосто, Малкара, Чорлу, Коджаэли, Овачик, Силиври, Стамбул, Никомедия, Бурса, Никея, Сведения, Тарсус, Мерсин, Айдын, Халфети, Адана, Эдессия, Адияман, Чанаккале, Каппадокия, Гамирк, Конья, Эскишеир, Ньюшеир, Аксарай, Афьонкарахисар, Кайсери, Нигде, Анкара, Алания, Карин, Эрзинджан, Амасья, Малатья, Ван, Муш, Баязид, Карс, Ардахан, Игдир и др.

Месропян А., Амбарцумян С., Названия растений ширакского говора по словарю Александра Мхитарянца.- Согласно многоатрибутивно-статистической классификации Г. Джаукяна, Каринский диалект, который принадлежит к малоазийской или западной диалектной группы, имеет четыре говора: 1) сам город Карин, 2) Гюмри, 3) Баберд и 4) Хндадзор. Каринский диалект с соответствующими говорами отличается богатым фольклором, отражающим образное языковое мышление диалектоносителей данной местности, богатым словарным запасом, уникальными фразеологизмами, идиомами и другими проявлениями образной речи. Ценные образцы диалекта Ширакской равнины в начале XX века удалось записать уроженцу Александрополя Александру Мхитарянку, фольклорный сборник которого представлен в первом томе «Эминовского этнографического сборника» (1901 г.). Р. Нахпетян, говоря об особенностях записи фольклорных материалов, подчеркивает важность диалектных навыков фольклориста, благодаря которым записанный материал становится достоверным и ценным. Он пишет: «Необходимо знать, что записываемый материал обязательно

сохранит языковые и диалектные особенности рассказчика и певца. Без сохранения нюансов диалекта фольклор теряет свою ценность». Далее этнограф упоминает среди журналов, содержащих ценные диалектные материалы, «Эминский этнографический сборник», представленный этнографической анкетой, составленной редактором Г. Халатянцем, а также упоминает в списке добросовестных писателей имя Александра Мхитарянца.

Работа, проделанная кафедрой восточных языков Лазаревской духовной семинарии в Москве по записи и сохранению армянских диалектов, заслуживает высокой оценки. Собранные А. Мхитарянцем диалектные тексты из Ширакской области, вошедшие в сборник «Дробь из житниц Ширака», представляют ценность для диалектологии и нуждаются в детальном изучении. В конце сборника фольклорист поместил диалектный словарь, включенная в который лексика дает интересные сведения о быте, обычаях, флоре и фауне и других актуальных вопросах Ширакского края конца XIX века.

Особый интерес представляет лексика, обозначающая названия растений. Выделение и лексическое рассмотрение названий растений и связанной с ними лексики, включенных в словарь А. Мхитарянца, имеет важное значение не только с точки зрения изучения общей лексики армянского языка, но и с точки зрения изучения диалектной лексикографии. Это также ценный источник для фольклористики и этнографии. Названия растений, включенные в словарь, обладают примечательными лингвистическими и семантическими особенностями.

Ряд растений также имеет символическое, суеверное, религиозное и художественное содержание, что обуславливает метафоризацию и распространение названий растений, а также образование фразеологизмов. По засвидетельствованным названиям растений мы формируем представление о ландшафте Ширакского региона, растительности Ширакской равнины, изначальном состоянии речи, языковом мышлении носителей диалекта, символике национальных традиций, праздников и обрядов.

Ширакская равнина богата разнообразными растениями, а язык шираков богат исконно армянскими и заимствованными названиями растений, большинство из которых отражены в сказках, пословицах, благословениях и проклятиях Ширака, особенно в народных песнях.

Собранные А. Мхитаряном ботанические названия обозначают различные одомашненные или культурные, а также дикорастущие растения и травы, названия деревьев, имеющие ритуальное значение, факты, связанные с понятием растения и т. д.

Их можно разделить на несколько основных групп: 1) используемые в настоящее время в диалекте Ширака, а также на других территориях или в литературном армянском языке (авелук, ацик, агун, бнгагун и т. д.), 2) армянские или заимствованные названия растений, известные носителям ширакского диалекта (*ахибан* // *патпат* «ядовитое дикое растение, мелкие семена которого курят от зубной боли», *давिसабон* «растение с мелкими кустиками, которое пенится, как мыло, если его раздавить в руке», *давизанкулак* «колокольчатый желтый дикий цветок без запаха», *грцлик* «клеящееся растение, корень которого едят», *гомшакотош* «фиолетовый цветок, корень которого напоминает рог буйвола» и т. д.), 3) составные глаголы, состоящие из названий растений (*геахра анел* «мять лен связанными волами», *геласт анел* // *хасл анел* «мять лен, смешанный с водой» и т. д.).

Месропян А., Общая характеристика диалектной речи Рштуника (по материалам народных сказок рштунцев). - Область Рштуник провинции Васпуракан Великой Армении была известна под названиями Тосп-Рштуник, Аристонк, Манакерт, Востан, Гаваш, Карчкан и располагалась на южном берегу озера Ван. Объединив соответствующую диалектологическую литературу, рукописные материалы Института языка НАН РА, данные XX тома «Армянских народных сказок», составленного отделом фольклорной текстологии Института археологии и этнографии НАН РА, а также устные свидетельства армянских переселенцев из Рштуника, стало возможным определить языковые границы Рштуника и особенности речи прежних жителей региона. Армян Рштуника называли вршиками: их язык был довольно сложным и богатым диссонансными согласными. Согласно лингвистическим данным, на территории Рштуника употреблялись ванский и мокский диалекты, включавшие в себя ряд черт ванского диалекта и имевшие частичные междиалектные различия. XX том «Армянских народных сказок» охватывает устную традицию Рштуника. Этот сборник является не только хранилищем диалектного и этнографического

материала, но и содержит уникальные языковые и когнитивные особенности, унаследованные с урартских времен. Язык рштунцев, хотя и базируется на ряде типичных для региона грамматических и языковых особенностей, имеет и ряд уникальных проявлений. Судя по текстам сказок, рштуникские говоры имеют двухрядную систему согласных (гласные габара приглушены), дифтонги, нёбные или палатальные гласные, три типа звука «а»: простой, губной и нёбный. Говор в основном сохраняет грамматические особенности габара, хотя существует также ряд интересных именных, местоименных и глагольных образований. На синтаксическом уровне винительный падеж выражается с предлогом «з». Таким образом, лингвистические данные, зафиксированные в сказках рштунцев, показывают, что диалектная речь армян Рштуника характеризуется фонетической системой, отличной от литературного языка, богатой и образной лексикой, грамматическими вариантами, примечательными словообразовательными реалиями и стилями. Лингвокультурные ценности, предоставленные носителями диалекта, помогут преодолеть языковые трудности диалектной речи сказок армян Рштуника. Ключевые слова и словосочетания: Рштуник, диалект, диалектная речь, народный говор, языковое мышление, сказка, фонетика, лексика.

Месропян А., Погоссян А., Лингвистические наблюдения об армянском эпосе.- В статье рассматриваются основные лингвистические особенности сказаний из армянского эпоса «Сасна црер». Основой для публикации записанных версий послужил разработанный научный метод оригинального написания, основанный на четырех принципах. Надеемся, что со временем при наших эпических исследованиях также сформируется научная дисциплина сравнительной нарратологии, благодаря которой станет возможным сопоставление языковых характеристик на разных диалектах. Дошедшие до нас варианты армянского народного эпоса имеют различные названия: «Сасна Црер», «Дом Сасунцев», «Дом великанов», «Мальчик Давид», «Глол Давид», «Сасма Пахливаннер или Телор-Давит» и т. д., которые обычно даются рассказчиками, а иногда и писцами. Как показывают примеры, в количественном отношении преобладают титулы, составленные с топонимом Сасун (+црер, дом, Давид и т. д.). Далее следует титул, составленный с личным именем Давид (+Сасунци, Мгер, тлорг и т. д.).

Варианты эпоса, опубликованные в наихудшем, искаженном варианте орфографии Месропа Маштоца, необходимо переиздать.

Месропян А., Роль епархии российских армян в развитии армянской диалектологии. - В статье говорится о роли Российской и Ново-Нахичеванской епархии в основании армянской научной диалектологии. В Москве, в институте восточных языков были опубликованы диалектологические исследования, в которых рассматривались ряд вопросов касающихся диалектов армянского языка. Были записаны наречия разных ареалов Восточной и Западной Армении. Впервые вышли в свет армянские диалектологические карты, была разработана армянская и европейская транскрипция диалектных текстов. Учителя (Р. Ачарян, К. Патканян, Л. Мсрянц) и студенты Лазаревской гимназии сделали большое количество диалектологических и фольклористических записей, составляли диалектные словари. Исследование показывает, что знаменитые диалектологи К. Патканян, Р. Ачарян, Х. Поркешян, Г. Джалашян и другие внесли огромный вклад в пользу армянской научной диалектологии и начало основания этой дисциплины можно считать не 20-ый, а 19 век.

Месропян А., Армяно-русско-грузино-курдский языки и культура в диалектологических исследованиях Овсеп Орбели. - Иосиф Орбели в основном известен как востоковед-историк, археолог, литограф, владеющий рядом языков. Фольклорные, лексикографические, диалектологические и курдологические труды Орбели, стали доступны специалистам через сорок лет после его смерти. Родным языком Орбели был армянский, языковая среда и начальное образование – грузинский, университетское образование в Санкт-Петербурге - русский. Его научным руководителем был Н. Марн, родным языком которого был грузинский. Начальный научный путь Орбели проходит в среде и под непосредственным влиянием армянской, грузинской и русской языковых культур.

Во время собирательской работы в Моксе он изучает диалекты местных армян и курдов, собирает ценные фольклорные материалы и составляет словари. Разработка и публикация мокских диалектных материалов осуществляется путем объединения языковых средств армянского, русского и курдского языков.

Саргсян А., Минасян Ш., Арцахский (карабахский) диалект и фольклор в Первоисточниках и исследованиях XIX века. -Диалект и фольклор Арцаха (Карабаха) имеют многовековую историю, но со второй половины XIX века стали проводиться исследования в этой сфере. В эти важные сферы нематериальной культуры Арцаха внесли свой вклад выдающиеся лингвисты, фольклористы, педагоги того времени Аракел, Александр, Григор и Аветик Багатряны, Керовбе Патканын, Грачья Ачарян, Манук Абемян, Газарос Агаян, Галуст Шермазанян, Макар Бархударян, Константин Мелик-Шахназарян, Ерванд Лалаян, Хачик и Арам Дадяны, Микаэл Тер-Ованнисян. Собранные ими материалы, проведенные и исследования в 1860-1890 гг., в дальнейшем были опубликованы отдельными книгами, в различных журналах и сборниках, а часть этих ценных материалов остается неопубликованной по сей день и хранится в ряде архивов и музеев. Фольклорные материалы, записанные на русском языке, также включены в различные номера журнала Кавказского образовательного округа «*Сборник материалов для описания местностей и племен Кавказа*» (СМОМПК), основанного в Тбилиси. Их авторами являлись учителя и инспекторы школ в разных населенных пунктах Арцаха на тот период. Все эти записи, сборники, исследования, являясь важными источниками по изучению Арцахского диалекта и фольклора, сыграли ключевую роль в создании диалектологических, фольклорных, филологических работ.

Саргсян А., Минасян Ш., Карабахский диалект: современное состояние и перспективы сохранения., Карабахский диалект является наиболее распространенным и жизнеспособным из Живые диалекты армянского языка, с которыми, по мнению различных лингвистов, общаются от 500 000 до 1 000 000 армян, проживающих в Республике Арцах, Республике Армения и за рубежом, отличаются фонологическими особенностями и богатым словарным запасом. Однако на протяжении веков, и особенно в последние десятилетия, в силу объединяющих обстоятельств, диалект постепенно подвергся сильному влиянию литературного восточноармянского и разговорного языков, утратив ряд своих черт. После 44-дневной войны 2020 года и особенно после насильственного перемещения всего населения Арцаха в 2023 году этот процесс стал серьезной проблемой. В данной статье освещаются

изменения, произошедшие на фонетическом, грамматическом и лексическом уровнях диалекта, что указывает на то, что, как и другие диалекты армянского языка, основное средство общения армян Арцаха не имеет перспектив развития и в конечном итоге обречено на исчезновение. Одновременно представлены перспективы сохранения диалекта как нематериальной культуры Арцаха, с акцентом на его изучение, сбор фольклорных и этнографических материалов на диалекте, организацию конференций, научных дискуссий, культурных и различных других мероприятий, посвященных этнологии Арцаха, публикацию научных и популярных работ и сборников.

Саргсян А., Минасян Ш., Этнография, фольклор и диалект арцаха в русских изданиях второй половины XIX века.-В статье рассматриваются исследования, доклады и иные материалы, опубликованные в российских изданиях второй половины XIX в., которые непосредственно посвящены либо опосредованно связаны с этнографией Арцаха в целом или его отдельных населённых пунктов. Особое значение имеют материалы, опубликованные в журналах «Кавказский календарь», «Сборник материалов для описания местностей и племен Кавказа», «Материалы для изучения экономического быта государственных крестьян Закавказского края», «Всемирный путешественник», «Записки Кавказского отдела императорского русского географического общества», «Известия Кавказского отдела Императорского Русского географического общества», которые содержат обширные и ценные сведения о населении и этническом составе различных уездов и сел Арцаха, а также города Шуши. В указанных источниках представлены данные о традиционных видах хозяйственной деятельности, включая земледелие, скотоводство, шелкоткачество, виноделие, винокурение и торговлю, а также о ремёслах, народной медицине, святынях и памятниках древности, церквях и монастырях, горах и реках, флоре и фауне, географическом положении и климате региона. Значительное внимание уделяется вопросам материальной и духовной культуры: национальной одежде, народным праздникам, семейному быту, общественным судам и наказаниям, структуре жилищ и кварталов, вероисповеданиям, брачным и свадебным обрядам, обычаям, поверьям, рациону питания, народным играм, а также иным аспектам традиционной жизни

населения. В отдельных подразделах статьи представлены также опубликованные материалы, посвящённые фольклору и диалектным особенностям речи населения Арцаха.

Хачатрян А., Наблюдения над словарным составом крзенского диалекта. Крзенский диалект входит в состав карабахско-шамахинской междиалектной подгруппы восточных армянских диалектов как отдельный диалект.

В данной статье на основе исследования лексики крзенского диалекта особое внимание уделено словам и словоформам, имеющим параллели в габарской литературе, но не используемым в литературном армянском языке, в древнеармянской лексике диалектов, из которых слова *aġaq* (*աղագ* `дорога), *aq* (*աղ* `нога), *genal* (*գենալ* `надевать) жизнеспособны в крзенском диалекте.

В диалекте в первоизданном виде сохранились многие фонетические черты древнеармянского языка, а также лексические архаизмы, возраст которых уходит в глубь тысячелетий, в том числе слова *aġber* (*աղբեր*), *aġindġ* (*աղինջ*), *araz* (*արազ*), *аркат* (*արկաթ*), *арканк^h* (*արկանք*), *араха* (*արախ*) являющиеся выражениями древних диалектизмов. Слова *охт* (*օխտ*), *оџдз* (*օղձ*), *нот^h* (*նօթ*) употребляемые в диалекте в противовес древнеармянским формам *јотн* (*յօտն` Խաթն*), *одз* (*օձ` օձ*), *навт^h* (*նաթ*), также считаются диалектными архаизмами. В слове *дзюн* (*ձյուն*), которое в диалекте выражено фонетическим вариантом *дзив* (*ձիւ*), сохранился древнеармянский дифтонг *ју* с утратой конечного *н*. Слово *как^hаһав*, употребляемое в диалекте, предположительно считается словом, образованным от звукоподражательного слова *как* и исконно индоевропейского корня *һав*, который, путем сращения, в литературном языке, превратился в *какав*. То есть фактически восстанавливает древний *какаһав* вариант *как^hав*.

ВОПРОСЫ ИСТОРИЧЕСКОГО РАЗВИТИЯ АРМЯНСКОГО ЯЗЫКА

Григорян С., Об изменении значения некоторых староармянских слов. - Рассмотрение ряда древнеармянских слов показывает, что изменения в значении слов фиксировались в результате изменений в

восприятию, зафиксированных в ходе развития общественных отношений. Иногда они частично теряли свое первоначальное значение, иногда полностью. Были рассмотрены ряд древнеармянских слов (пророк, суп, босор, подарок, Бехегзевуб (мусор)), которые получили новые значения в классическом армянском языке в общем употреблении. В частности, «пророк» изначально означало «астролог», что в библейском переводе и комментариях приобрело значения «предсказатель». «Суп», что означало «пропитание, средства к существованию», приобрело значение еда, суп. Слово «босор» также имело значение «узкий» и засвидетельствовано в древнеармянских памятниках только в значении «огненно-красный».

Оганесян Н., Дополнения диалектных слов в рукописных словарях, озаглавленных "Handēs Banasteghtsats" (XIV, XVI, XVIII вв.). - Рукописные словари "Handes Banasteghtsats", по каталогам рукописей Матенадарана (Научно-исследовательский институт древних рукописей имени Месропа Маштоца), датируются XII веком, но считается вероятным, что они были составлены в X–XI веках, возможно, с учетом деятельности учебно-образовательных центров, созданных в IX–XI вв. Известно, что многие рукописи копировались (переписывались) в подобных центрах. Переписчики старались сохранять близость к оригиналу, что являлось неписаным законом, но они также переписывали (копировали) в соответствии с уровнем владения языком, посему нельзя исключать влияние языка среды обитания. Поэтому вполне вероятно, что переписчики рукописей добавляли либо включали в словари слова, которые, по их мнению, легко запоминаются или позволяют составить представление о явлении, действии, характеристике, или добавляли то, что знали. В статье рассматриваются диалектные слова, которые были включены в рукописи, датированные после XII века. На основе анализа словарных данных предпринята попытка зафиксировать, что либо переписчик, добавлявший диалектные слова, был родом из области, представляющей определенный диалект, либо рукопись была скопирована в этой области.

Татевосян А., Новые лексические значения по лечебникам ("Анализ природы человека и его недугов" (Григорис), "Лечебник лоша-

дей и вообще выючных животных”). - В статье рассматриваются четырнадцать новых лексических значений, которые, по-видимому, впервые зафиксированы в двух лечебниках 13-го века: «Анализ природы человека и его недугов» (Тригорис) и «Лечебник лошадей и вообще выючных животных». Указанные медицинские книги, написанные на среднеармянском языке, выявляют новые семантические проявления слов древнеармянского (а также среднеармянского и диалектного). Эти слова относятся преимущественно к общеупотребительной разговорной лексике и на основе ассоциативного сходства используется в новом - медицинском значении (анатомические слова, названия болезней) при этом сохраняя свои исходные значения. Поскольку большинство новых значений зафиксировано в «Словаре среднеармянского языка» именно на материале рассматриваемых лечебников, они представлены в соответствии с фактом словарной фиксации, без применения традиционных типологий семантических изменений. В этой связи выделяются две группы значений: зафиксированные и незафиксированные в данном словаре. Исследование показывает, что рассматриваемые новые лексические значения характерны для среднеармянского языка и в целом не перешли в современный армянский язык. Лишь два из них употреблялись в терминологическом значении также в 15-ом веке. Два слова с близкими значениями сохранились в отдельных армянских диалектах, тогда как, остальные типичны для указанных лечебников. Три из выявленных новых значений не зафиксированы в «Словаре среднеармянского языка».

Хачатрян В., К вопросу путаницы полисемии и омонимии. - В данной статье рассматривается проблема путаницы полисемии и омонимии слов в современном армянском языкознании. Как известно, омонимия во многом возникает на основе многозначности. Некоторые значения весьма далеки друг от друга и воспринимаются как омонимы. Одни считают эти значения близкими, другие далекими, поэтому в первом случае реальность рассматривается как многозначность, во втором – как омонимия. Основная цель статьи – преодолеть эти трудности. Поэтому рассматривается множество примеров, которые, демонстрируя очевидные семантические, словообразовательные и грамматические различия, считаются омонимией, хотя в различных рабо-

тах приводятся в рамках многозначности. Данная статья может способствовать уточнению границ многозначности и омонимии и составлению нового обширного словаря омонимов.

Сирунян Т., «Грамматика 8 частей речи» (XVII век). Природа и источники.- Грамматический диалог (Катехезис) является известным жанром в истории армянской грамматики. Известные нам рукописи, содержащие такие произведения, датируются XIV–XIX веками. Короткие произведения этого жанра, так называемые малые грамматики, редко становились предметом исследования, и не всегда проводилось их полное изучение. Исследование диалога под названием *«Грамматика 8 частей речи»* Геворга Джухукяна было ограничено описанием некоторых частей речи с учетом выбранных особенностей, которые он рассматривал в сравнении с другой катехезой. Мы пытались максимально полно описать природу этой грамматики и содержащиеся в ней источники, с целью расширить знание об этом грамматическом жанре на примере конкретного диалога.

В качестве основы для исследования был принят манускрипт ММ 1916, который, будучи полным, также является самым ранним известным примером и имеет четкое письмо. Исследование показало, что автор диалога, который анонимен, опирался на несколько источников, главным из которых является грамматика Ованнеса Цорцерца, а вспомогательную роль сыграли работы Ованнеса Ерзнкяца, Еся Нчеца, Вардана Аревелтца и Давида Зейтунца. Учитывая обилие источников, эту грамматику можно рассматривать как компиляцию, а поскольку она относится к жанру катехезиса, также представляет собой заметный пример этого направления. Примечательно, что автор передавал сведения из источников выборочно, суммируя и перерабатывая их, при этом представляя свои комментарии в доступной форме. Этот простой стиль, а также некоторые структурные особенности указывают на то, что диалог выполнял функцию учебника.

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹՅՈՒՆ

Երկու խոսք	5
Մաս I	
ՀՀ ԳԱԱ Հ. Աճառյանի անվան լեզվի ինստիտուտի 2025թ. գիտական գործունեության հիմնական արդյունքները.....	7
Ա. Կարևորագույն արդյունքներ	7
Բ. Բազային ֆինանսավորմամբ ստացված հիմնական արդյունքներ	8
Գ. Թեմատիկ ֆինանսավորմամբ ստացված հիմնական արդյունքներ.....	14
Դ. Կիրառական աշխատանքների արդյունքներ.....	14
Ե. Հրատարակումների ցանկ.....	16
Մաս II	
ՀՀ ԳԱԱ Հ. Աճառյանի անվան լեզվի ինստիտուտի 2025 թ. գիտական գործունեության հիմնական արդյունքները՝ ըստ ուղղությունների.....	29
Ա. Արդի արևելահայերենի և արևմտահայերենի ուսումնասիրման և կանոնարկման խնդիրներ.....	29
Բ. Ընդհանուր ու համեմատական և կիրառական լեզվաբանության հարցեր.....	64
Գ. Հայ բարբառների ուսումնասիրություն.....	78
Դ. Հայոց լեզվի պատմական զարգացման հարցեր.....	112
English Summaries	120
Problems of Study and Regulation of Modern Eastern and Western Armenian	120
Issues of General-Comparative and Applied Linguistics	137
Study of Armenian Dialects	146
Issues of Historical Development of the Armenian Language	161
Краткие аннотации на русском языке.....	167

Проблемы изучения и нормирования современных восточноармянского и западноармянского языков.....	167
Вопросы общей, сравнительной и прикладной лингвистики.....	186
Исследование диалектов армянского языка.....	195
Вопросы исторического развития армянского языка.....	211

ՀՀ ԳԱԱ Հ. ԱՃԱՌՅԱՆԻ ԱՆՎԱՆ ԼԵԶՎԻ ԻՆՍՏԻՏՈՒՏԻ
ՏԵՂԵԿԱԳԻՐՔ
2025

DIRECTORY
OF INSTITUTE OF LANGUAGE AFTER H. ACHARYAN

2025

ВЕДОМОСТИ
ИНСТИТУТА ЯЗЫКА ИМЕНИ Р. АЧАРЯНА

2025

Ձևավորումը և էջադրումը՝
Ս. Խառատյանի
Կազմը՝ Ս. Արևշատյանի

ՀՀ ԳԱԱ տպարան,
Երևան, Մարշալ Բաղրամյան պող. 24: